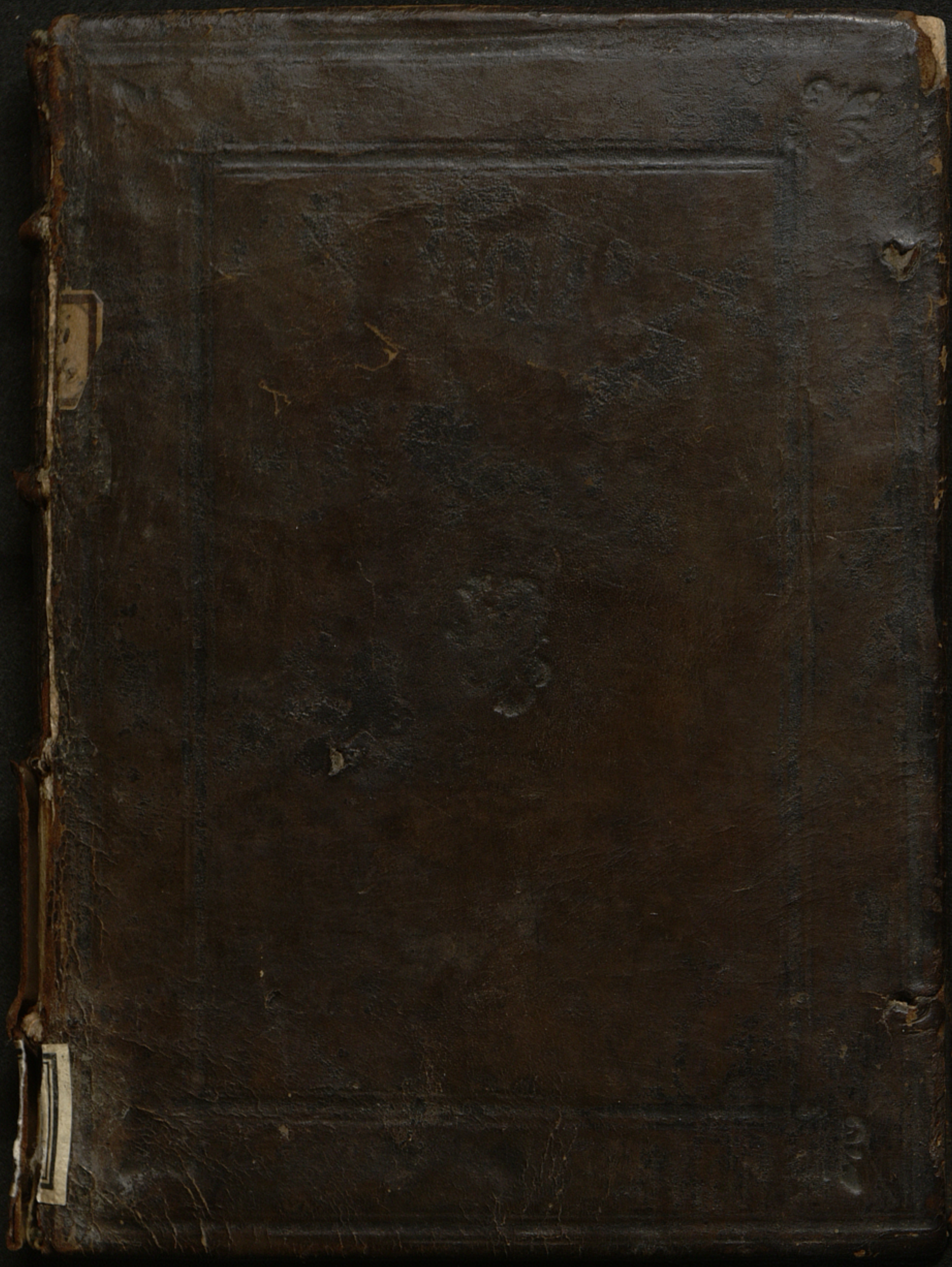
Dscrip.
[illegible]
Nobilit

Robert Ribaudau ou Rivaudau valet de
Chambre de henri II en 1549 il est l'auteur
dit Dreux du Radier d'une traduction française
des deux livres de la noblesse Civile d'Osorio -
imp. à Paris en 1549 in 8

HIERONYMI OSORII LVSITANI DE NOBILITATE CIVILI, LIBRI DVO.

Eiusdem de nobilitate Christiana Libri tres.

OLYSSIPONE, APVD Ludouicum Rodericum Typographum. 1542.

HIERONYMVS OSORIVS LVDOvico Principi clarissimo Regis Emanuelis filio. S. P. D.

Ostea quam beneficio tuo consecutus sum, ut me ad pristina studia reuocarem: in literarum meditatione multo ardentius quàm antea uersari cœpi. Principio enim natura tantum impulsus, ad earum artium studium me applicabam, quibus instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ eruditionis afferrem. Nunc autem cum humanitate beneficentiaq; tua incensus omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam conferendas esse statuerem: maiore animi impetu mihi enitendum existimaui, ut ad aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, ut ingenij aliqua laude fruar: sed ut incredibilem meam erga te beneuolentiam, singularemq; grati animi uoluntatem, si non referenda, at saltem prædicanda gratia declarem. Non igitur mihi deero, quandiu aliud præstare non possum, quin saltem isto scribendi

genere meum in te animum plenißimum pietatis ostendam: perficiamq́ue, ut me in omni loco memorē gratumq́ue esse cognoscas. Non me fallit quàm id pro meo singulari erga te studio, quo quidem sum mirabiliter inflammatus, minimum sit. Sed non debent qui magna præstare nequeunt, parua negligere: & qui in rebus maioribus usui esse non poßunt, ob id, in leuioribus muneribus apud eos quos præcipue obseruant collocādis, diligentiam remittere: præsertim cum in omni genere officij pluris animi uoluntas, quàm muneris magnitudo facienda sit. Cum igitur ut commodius tuæ dignitatis amplitudini seruire poßem, styli exercendi gratia multas quęstiones aristotelico more disputandas suscepissem: tum in primis de nobilitate mihi dißerendum esse putaui. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna uisa est, & hi nostri de nobilitate commentarij erāt paulo diligentius elaborati, eos tibi dicare constitui. Ac eo libentius feci, quo maior quædam, ac illustrior in te nobilitas elucet. Nam si genus ad dignitatem pertinet, nihil in rebus humanis est regio nomine sublimius: & eorum præcipue regum, qui ex Christi. O. M. uoluntate res humanas administrant: quales ij certe fuerunt, ex quorum es stirpe generatus. Si uirtute tantum nominis gloria comparatur, nihil

nihil est animi tui magnitudine nobilius: nihil laude tuæ liberalitatis illustrius: nihil ingenij tui flore præstantius. Vt interim omittam pietatem in fratrem tuum, Regem omnium iustißimum, & optimum patriæ parentem: humanitatem deinde in omnes: & postremo, quòd caput est, ardens quoddam, & singulare christianæ religionis studium. Sed reprimam me: nec enim huius temporis esse statuo, animi tui dotes egregias debitis laudibus celebrare. A te uero contendere non desistam princeps amplißime, ut hos nostros conatus boni & æqui facias: scriptaq; nostra qualiacunq; sint, pro tua singulari humanitate libenter legas. Equidē si ea tibi non ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradum faciā: nec ullo unquam labore defatigabor, modo habeam exploratum, fore, ut hæc nostra studia tibi nō iniucunda contingant.

Vale.

HIERONIMI OSORII DE Nobilitate ciuili, Liber primus.

θεσις est / contentio inter optimates atque plebeios est longè periculosissima

CVm uariæ dissensiones inter eos qui iisdem legibus instituti, eademq; iuris societate deuincti sunt, frequenter oriantur: tum nulla frequentius uniuersæ reipub. otium perturbat, ea quæ inter nobilitatem, & multitudinem concitari solet. Hæc autem contentio sic quamplurimas ciuitates imperio atq; gloria florentes afflixit, ut sæpe numero totius reipub. statum immutare cogeret: qua quidem re, nulla perniciosior communi saluti excogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata literis, memoria repetamus: uix ullam ciuitatē tam bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac discordia ciuili, inter primores atq; plebem orta, nimis sępe conuulsa, et in diuersas partes dissipata: ita ut modo pauci præessent ciuibus uniuersis: rursus uerò paucorū imperio sublato, rerum summam multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neq; sine ferro, et infinita cæde fieri poterant: neq;

Prima ratio a minore.

Probat ab auctoritate.

sine summa morum pernicie. Nemo enim qui modo esset paulo audacior, dubitabat, dum sibi eam reip. conuersionem fructuosam putaret fore, imminuere legum grauitatem: instituta maiorum uiolare: omniaq; tãdem perturbare, atq; commiscere. Non persequar hic quantas ruinas ediderit hoc discordiæ genus inter principes atq; plebeios excitatum: cum illud constet, quãplurimas ciuitates propter hanc partium contentionem funditus corruisse. Dum enim populus nobilitatis imperium tanq; uiolentum & superbum excindere conatur: rursus nobiles, uim populi sæuam atq; uehementem armis reprimendam, et summma imperij seueritate cohercendam putant: nullum est adeo pestiferum facinus, ac inhumanum, quod non ab utrisq; in repub. suscipiatur: animisq; semel hostili odio imbutis, ita dimicant, ut etiam publicam salutem, & propriam libertatem hostibus suis interdum prodere, minime recusent. Idq; est eo mirabilius, quod & ciuitatis communione coniuncti sunt: & studio uitæ dissimiles: ita ut nihil relinqui uideatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum ualet, ad beneuolentiam coniungendam, nempe communis periculi, atq; publicæ incolumitatis societas ab utrisq; retinetur: quod autem non parum offensionis habet in repub. & acerbissi-

mum

mum ciuium inter ciues odium create solet: eo quidem carent. Simultates enim, atq; inimicitiæ, ex inuidia, & emulatione cõceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem uitæ secuti sunt, eadem omnino concupierunt. Optimatibus uero cum obscuris hominibus, nullum eiusmodi certamen esse posse uidetur, in tanta uitæ dissimilitudine, et tam dispari studiorum ratione, atq; uoluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum uitæ commodis abundent, non ita magnum fructum in decore, & dignitate ponendum arbitrantur. Cum igitur tam diuersa prœmia respiciant, nulla causa certaminis atq; odij subesse uidetur: maxime cum neutra pars possit ad ea quę omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neq; enim uulgus uitam secure traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neq; boni poterunt ullis ornamentis gloriæ illustrari, & amplificari, nisi sit uulgus & multitudo, cuius patrocinium suscipiant. Ita ut præsidium multitudinis in clarorum hominum uirtute cõstitutum esse uideatur: & ipsi rursus homines clari, non solum ad opes suas muniendas, uerum etiam ad gloriam atq; dignitatem comparandam, auxilio multitudinis indigeant. Hæc cum ita, & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint: nullum tamen maius odium ex

hystorijs

historijs accepimus extitisse: neq; quòd maiores strages ederet rerum pub. quàm id, quod à plebe cōtra nobilitatem, & à nobilitate contra plebem sæpe numero susceptum est. Quæ omnia cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione uersari cæpi: discordias fere omnes eorum flagitio, et improbitate, qui se principes in repub. dici cupiunt, esse concitatas. Quamuis enim nihil sit amentius, neq; magis furiosum atq; turbulētum, quàm corruptę multitudinis studium: illa tamē ipsa uitia, quę multitudo cōcipit, summis uiris ascribenda sunt. Nam cum omnes nobilium imitatores existant, nunq̄ plebs tantis flagitijs seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam, & infinitam cupiditatem, exemplo nobilitatis incitata. Ita fit ut ciuium libidines, quas amplissimi uiri uel solo exemplo continentiæ frangere debuissent, uitæ turpidine augeant, atq; uehementer incēdant. Vbi uero plebis animi flagitijs, atq; nefarijs cupiditatibus infecti fuerint: nullis legibus, nullius autoritate, nullo supplicij metu, à furore, & audacia continebuntur: nec ulla ratione prohiberi poterunt, ne erumpant aliquando in totius reipub. perniciem. Omne itaq; malum uidetur à summis uiris tanquam à fonte defluere: in quorum potestate situm erat, nascentem populi cupiditatem, & uirtutis exemplo, &

legum

legum seueritate refrenare. Venit interim in mentem mihi admirari, quibus rebus adducti pleriq; mortales, tantum generis splendori tribuant, ut eum summis honoribus decorandum, & omnibus ornamentis afficiendum esse putent. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplum, aut magnificum: aut maxima pars istorum, qui uulgo nobiles appellantur, quorum animi tam multis morbis impediti sunt, longe multumq; distant à uera illa germanæ nobilitatis ratione. Nec enim dubium est, quin si nobilitatis studium extaret in uera gloria comparanda, multi uirtutem illius amarent: omnes autoritatem non inuiti sequerentur. Nam nemo est qui non uirtutis admiratione commoueatur: & omnes existimant communem salutem clarissimorum hominum uirtute, atq; prudentia contineri. Quapropter, non alienum arbitratus sum, ipsius nobilitatis uim, rationem, originem, & reliqua ornamenta, quæ ueræ nobilitati affixa esse uidentur indagare: ut ijs explicatis, quantum instrumenti habeat ad dignitatem, & quantum inter illam, atq; simulationem nobilitatis intersit, statuere possimus. Cum autem hoc nomen multo latius pateat: hic tantum usurpabitur à nobis, ut generis claritatem significat.

Primum

PRimum omnium illud in dubium uocari potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa nanq; adduci possunt, quibus fiat uerisimile, hanc generis celebritatem, nec ullam dignitatem habere, nec ullo modo posse ad aliquod bonorum genus reuocari. Quantum enim ad naturam attinet, & humanæ uitæ conditionem, uix intelligere possumus, quem fructum ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim ut in hanc uitam fragilem, & calamitosam ingredimur, ita legibus ijsdem tenemur uniuersi, ut nemini detur libertas recusandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta est. Omnes uiuẽdi principium à lacrimis et acerbitate facimus: omnes infinitis miserijs, et anxietatibus implicati, in metu atq; dolore uersamur: atq; tandem uarijs casibus ad mortem imus. Tantum uèro abest, ut ab ijs pestibus tuta sit nobilitas, ut multo grauior sit eius conditio: et exitus multo acerbior. Siquidem ut fumus semper summa petit: sic morbi, cædes, insidiæ, & reliqua uitæ mala: eos potissimum persequuntur, qui sunt in altissimo gradu collocati. Sin autem animum ad corporis naturam conuertas: ne in illo quidem quicquam inesse comperies, quamobrem nobilitas sit plebeis familijs anteponenda. Nec enim uiribus est ualentior: neq; celeritate pedum uelocior:

cior: atq; ualetudinis firmitate robustior. Imo quo delicatius uiuit, eo corpus reddit infirmius: & maiora morborum cruciamenta pati cogitur. Quòd si nec in fortuna, nec in corporis præstantia, est id quòd hominum inter homines discrimen facit: & tanquam in classes distribuit: certe in bonis animi est id quòd à principio ordines hominum uarie distinxit: aut nusquam est. Nec enim aliud genus bonorum præter hæc tria inuenitur, ad quòd hic nobilitatis splendor reuocari poßit. Cum autem uideamus aditum ad uirtutem patere omnibus: & sæpe numero qui claris natalibus orti sunt, ad turpißima flagitia delabi: & ignotos homines interdum ad uirtutis laudem uehementius excitari: reliquum est, ut suspicemur, hanc quam uulgo nobilitatem appellant, prorsus inanem eße, & à sola multitudinis opinione ineptißime constitutam. Hæc sunt quæ poßunt contra generis claritatem disputari. Attamen, cum uideamus uniuersum genus hominum, quam diu est ab animi perturbatione liberum, mirifice consentiens ad honores amplißimos certis gentibus deferendos, id non temere euenire arbitramur. Si quidem omnium gentium in re aliqua consensio, lex naturæ putanda est. Quod quidem ut melius perspici poßit ab ipsa natura exordium capiemus.

Principio

PRincipio igitur in naturæ uim, & uniuersi conditionem intuenti nihil sane occurret, quòd non uel cætera uincat dignitate, uel ab alio rerum genere superetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata est: ut cum omnes rerum formæ sint inter se dispares, atq; dissimiles, tum in nullis insit eadem omnino uis & potentia: sed alia aliorum impetu, & ui moueantur: alia impellant & moueant. Primum enim si rem ipsam altius contemplari uelis, cælumq; diligentissime suspicias, nihil in eo uidebis, quod uel in eodem loco reponi, uel eadem uenustatis laude censeri debeat. Sydera namq; cernimus non tantum ordine, atq; specie, uerum etiam uirtute, & potentia inter se longe dissimilia: ita ut alia quidem quasi imperium exerceant: & reliquis afferant splendorem & dignitatem: alia uero lucem à præstantioribus accipiant. Deinde uidemus etiam ignem omnium elementorum facile principem in summo loco collocatum, cuius ui, subiecta corpora concitantur: quorum rursus eiusmodi ratio est, ut sit inter illa, maxima uirtutis & potentiæ dissimilitudo. Quid autem (ut ad hęc inferiora descendamus) de plantis aut animantium genere dicam? An in omnibus eadem facultas inest, atq; naturæ bonitas? Et hoc discrimen nō in ijs dumtaxat cernere licet, quæ

sunt

sunt dißimili specie & ratione: sed in ijs etiam quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbores, uel eandem in specie uenustatem habent: uel eundem utilitatis fructum: nec omnes equi pari pernicitate prædicti sunt: nec omnes leones eodem uirium robore muniti. Deniq; nullum genus animantium, atq; adeo rerum est, in quo non extare, & eminere quandam nobilitatis effigiem perspiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet: in ijs autem quæ oriuntur, & occidunt, uirtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod iuquit summus ille poëta.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum uirtus.
Virtus.

Ergo cum hæc tanta uis naturæ sit, tantumq; iuris habeat, ut res mutas, belluas rationis expertes, reliqua deniq; omnia complectatur: quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? è quali arbore surculus defringatur, è quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autẽ parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certe, si id contentionis studio negare

negare uellemus, res tamen ipsa nos aperte cōuinceret. Perspicuum est enim uniuersas ferme gentes, eisdem studijs semper oblectatas, & eisdem moribus praeditas fuisse. Quod sane facit indicium, hanc naturae uim, sic in singulis nationibus esse defixam, ut nulla conditione euelli queat: hominumq; mores ad posteritatem traduci. Cernis gallorum nationem ut amens iracundia, & furore in aciem feratur? eandemq; contra placatu facilem, & ad lenitatem in communi uita propensam? At semper haec natura gentis fuit, ut facile susciperet inimicitias: & facile deponeret. Germani uero truculenti semper habiti sunt: & qui intrepide mortem oppeterent. Hispanis ut olim, ita etiam nunc industriam ad res strenue gerendas omnes ascribunt: & ad certamen ineundum alacritatem. Italis summum ingenium, & summam facundiam. Nulla deniq; natio est, quam natura non finxerit aliquibus, uel uitijs, uel uirtutibus insignem, quae uirtute seminis posteritati ingenerantur. Hoc autem multo clarius in certis familijs semper eluxit. Id enim ferme uidemus euenire, ut ij qui illustri loco nati sunt, eas uirtutes studiose persequantur, in quibus sui maiores aliquam laudem consecuti sunt. Ita ut qui hac sunt stirpe generati, sint manu prompti, & insignibus pugnis clari: qui alio liberales,

Quod natura tale aliter atque est a nobis non potest.

Ab exemplis.

liberales, atque munifici: alij uerò rerum ciuilium pruden tia cumulati. Ex qua quidē re, id efficitur, uirtutem non tātum moribus, studio, et consuetudine, sed etiam natura, genere, & ingenio contineri. Id autem nobilitatem esse dicimus, quando quidem nihil aliud est nobi litas, quàm uirtutis prestantia, in aliqua gente cōstiuta.

NObilitatem igitur non opinione, sed natura contineri expositum arbitror. Quòd sic est accipiendum, ut perinde ac agri uberes, & frugiferi, non per se, sed frugum expectatione in summo praecio sunt: sic gentem aliquam praecipue amplectimur, quòd uberem uirtutis frugem saepius effundat. Sed iam facillimum erit, ipsam rei uim, & naturam intueri. Est autem nobilitas splendor generis, in quo frequenter magnae uirtutes enituerunt. Sed quoniam non omnem uirtutis speciem amplitudinis atque dignitatis gloria consequitur, haec diffinitio uidetur amputanda. Nec enim ij qui sapientię studio dediti, coetus hominum relinquunt, & otium persequuntur: poßunt ea sapientia splendorem nobilitatis obtinere, quantumuis egregijs uirtutibus cumulati, & maximarum scientia rerum admirabiles existant: quòd scilicet eas artes, quibus probe ornati sunt, non facile conferre queant, in cōmunis salutis studium. Nec enim ulla unquam familia generis am-

b plißimi

plißimi nomen adepta est, quòd extiterint in ea permulti ingenio singulari, qui cum hominum celebritatem studiose uitarent, omnem operam in geometris, uel in physicis, uel in musicis contulerunt. Quæ tandem igitur est ea uirtus, quæ gentem claram reddit, & splendidis titulis insignem? Ea nempe quæ ad communem utilitatem refertur: quæ desidiæ inimica totam se dat ad hominum cœtus colendos, & conseruandos: ut in rebus bellicis fortitudo: in domesticis iustitię, & æquitatis studium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilis scientiam, & reliqua eiusmodi, quæ ad ciuilem disciplinam pertinent: et in repub. dominantur. Est igitur nobilitas, dignitas generis, in quo maximæ uirtutes extiterunt, uitæ communi salutares, & commodæ. Huius autem duæ species traduntur. Alia est enim ciuitatis uniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas dicimus, propterea quòd uiros permultos aluerit, qui consilio, et sapientia remp. regere, et conseruare possent: qui singulari uirtute animi hostes arcerent: imperijq́; fines propagarent: & innumeris deniq; beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo spartam nobilem dicimus: hoc etiam cartaginem: hoc postremo Romam omnium ciuitatum quæ unquam fuerunt nobilißimam. Ea propemodum

ratio

ratio in singulis etiam familijs consyderari solet: ut ea egregie nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominum maxime illustrata est. Ita fit, ut eadem uis in utroq; genere insit, re tamen subiecta distinguatur. Ad istum enim modum Fabiorum, Claudiorum, Scipionum, Corneliorum gentem, illustrem, & claram fuisse accepimus. Harum autem partium duarum eiusmodi ratio est, ut qui non fuerit nactus utramq;, uix sit in nobilium numerum ascribendus. Nec enim fieri potest, ut in obscura ciuitate familiæ illustres existant. (Qui potuisset enim ea ciuitas in tenebris delitescere, si lumen aliquod diuinæ cuiusdam uirtutis habuisset? Iam enim non obscura sed illustris haberetur) neq; si aliquis in ea extiterit præstanti uirtute ciuis, poterit facile sese ab illa caligine, qua patria uniuersa demersa est, in lucem atq; dignitatem uindicare. Primum igitur naturæ beneficium est, ut in clara patria natus, & educatus sis: deinde ut claris parentibus ortus. Scitum est enim illud Themistoclis dictum Tymodemo Aphidneo, in iurgio obijcienti quòd non propria uirtute, sed propter splendorem patriæ fuisset à lacedemonijs singularibus ornatus honoribus: recte sane inquit Themistocles. Nec enim ego si Aphidnæus essem, tanta uirtus ingnia

uirtutis isignia

fuissem consecutus: neq; tu si esses Atheniensis clarus esse unquam potuisses. Quòd etiam ad hanc rationem transferri potest. Nec enim nobilis esse quisquam potest, in ciuitate clara, ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere sit, ut in illa ciuitate praestantissimus. Iccirco ij nobiles in suis tantum sedibus, & à suis nuncupantur. Absoluta autem nobilitas nunquam loco dimouetur: & ubi uis gentium fuerit, semper altis defixa radicibus animis haeret: & eandem apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim unquam Romanorum, cum Roma imperio rerumq; gestarum gloria floreret, Ciliciae uel Bithyniae principes magnopere admiratus est? Contra Barbari Romanos, quasi quaedam numina saepe uenerati sunt. Poterit igitur nobilitas ad hunc etiam modum diduci: ut alia sit omni ex parte absoluta: alia uerò domi tantum locum habeat. Hęc itaq; in solo tãtum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione uulgi, quàm ueris dignitatis luminibus illustrata: illa uerò quae & patrię claritate, et uirtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hinc illa Theodectae Helena cum inter alienissimos uersaretur, loqui tamen magnifice sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit.

Vtraq; stirpe maximis ortam deis

Quisquam

Quisquam putet uilem, atque seruam nuncupet?
Est hoc sane insitum perfectae nobilitati, ut nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec ullo uitae periculo dignitatis obliuiscatur: usque adeo, ut nulla res magis indicet generis claritatem, quàm animi magnitudo, quae cernitur in laboribus, & periculis. Quòd sapienter à Virgilio existimatum est: apud quem Dido sic Aeneam singulari laude celebrat.

Credo equidem, nec uana fides, genus esse deorum.

Operaepraecium est uidere, quid illi uenit in mentem, Aeneam sanguine, & affinitate dijs coniunctum existimare. Vide quàm rationem aßignat.

Degeneres inquit animos timor arguit.

Nihil potuit uerius ab illa confirmari. Vt enim generis celebritas, in aduersis rebus, constantiae atque uirtutis laude perspicitur: sic gentis humilitas, timiditate & turpidine seipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneae concludit.

Heu quibus ille
Iactatus fatis: quae bella exhausta canebat?

Incredibile uidebatur, ut qui tantas bellorum tempestates inuicto animo pertulisset, humili generi affinis esset: quod quidem antea ostenderat, formidine, & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (ut unde sumus digreßi redeamus) duplex sit nobilitas, altera, quidem

perfecta & absoluta: quæ tum patriæ tum generis claritate cõmendata est: et ubiq; retinet eandem dignitatem: nec ab animi magnitudine unquam deseritur: altera uero, quæ domi tantum suspicitur: qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum uirtutum studia: nos illius prioris ornamẽta persequemur. Atq; ut illius ortum à fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio differemus.

NAtura in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationem habuisse uidetur. Non in eo solum, quod homines ijsdem muneribus mentis et cogitationis ornatos, & generis similitudine, cognationeq; inter se deuinctos, sic instruxit ad eandem uitæ rationem, ut nullum animal magis sociabile reperiri posit: sed in hoc etiam, quòd dum eorum in genia uarie distinxit: id effecit, ut homines ad societatem natos, incredibili etiam necessitate colligaret. Cum enim artes innumerabiles existant, ad cõmunis uitę cultum, et incolumitatem maxime necessariæ: neq; posit unus homo omnibus illis inseruire: id fuit à natura diuinitus excogitatum, ut alios alijs artibus instrueret: alijsq; muneribus præficeret: ita ut dum quisq; pręstitisset operam suam: & in commune contulisset: ipse uicissim propriam indigentiam, quàm suis nõ potuisset, alienis opibus sustentaret. Nec enim omnes Hippię Helei similes esse pos-
sunt:

sunt: quem gloriari solitum accepimus, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quòd ipse nesciret. Neq; solum eas artes tenere, quibus ingenuæ doctrinæ, & sapientiæ studia continentur: sed eas etiam quæ in sordida et illiberali ratione uersantur: ita ut anulum quem habebat, pallium quo amictus incedebat, soecos, quibus indutus erat, se sua manu confecisse diceret. Non est inquam facile cuiuis, tãtum ingenio prestare, ut tam multa munera solus sustinere poßit: ipsumq; Hippiam opinor haud satis cõmode tam dißimilia inter se studia exercere potuisse: qui preter quam quod indecẽter liberales et ingenuas disciplinas, cum sordidis et humilibus coniunxit: non omnes artes enumerauit, quorum præsidio uita confirmatur. Nec enim (ut alia omittam) fecit ullam mentionem disciplinæ militaris: in cuius tutela reliquæ omnes acquiescunt. Rei autem militaris studium, nulla ratione poterit ab uno Hippia, præsertim tam multis negotijs implicato, strenue nauari. Est igitur necesse, ut alij quidem principes sint, et restores, qui sapientia & æquitate omnium saluti prospiciant: alij autem uel arma tractent, uel eas artes persequantur, quibus in rebus magnis reipub. usui esse poßint: alij postremo sedulo terram colant: aut fabrili artificio aliquid conficiant, eorum, quæ ad communem uitam cultum ué, pertinent. Cum igitur in humana societate sint omnino

oporteat homines & ordine, & uitæ studio dispares, atq; dißimiles: id prouidenter egit natura, ut ingenia essent etiam omnino dißimilia. Sic factum est, ut quibusdam diuinam mentis aciem, & excelsum animum singulari sapientia, & industria præditum elargita sit: quo quid uniuersitati expediret, et uidere prudenter, & perficere constanter possent. Hanc autem ingenij atq; sedulitatis præstantiam, aurum diuinum appellat Socrates in phędro. Cuius auri copia circunfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, et ad regnandum maxime natos esse putat. Hos itaq; collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem non tanta uirtute excellentes effecit: alacritate tamen, et inuicto animi robore firmauit, ut possent imperata strenue perficere: in maximisq; rebus legibus obtemperando, patriã iuuare. Quosdam postremo humilitate animi depressos ad sordidas et infirmas artes abiecit: quales sunt ij, quos opifices et operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est: ut dum pro se quisq; cęteris auxilium infert, et uicißim aliorum artibus atq; facultatibus seipsum tuetur, ius illud humanę societatis sanctum permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tẽpore perspectũ est, quo genus humanum erat adhuc in montibus atq; syluis dißipatum: cum nullis esset ciuilibus institutis, aut do-

mesticis moribus excultũ. Excelluit enim maxime tunc unus, aut alter, eorum quos natura finxerat ingenio & prudentia præstãtes, qui dispersam illam multitudinem unum in locum congregauit: et ex immani agrestiq; uita, ad humanitatem et honestos mores excoluit. Id quod homines doctissimi fictis fabulis memorię prodiderunt: Orphei cantu syluas, ferasq; omnes unum in locum confluxisse, uoluptate illa eximia commotas. Sic etiã traditur amphion, cantus suauitate lapides impulisse quo uellet, unde aut uellet deduxisse: quo significatur, homines illos agrestes, atq; feros, qui uel ingenij stupore, uel immanitate morum, lapidum atq; ferarum instar haberent, paucorũ ingenio fuisse moribus humanis, & ciuilibus institutos. Hoc opere Theseus qui primus atheniênses per pagos dispersos in unum locum compulit: et legibus, ac institutis deuinxit: est immortalem gloriam consecutus. Vt nihil interim dicam de illis, qui Theseo longe uetustiores extiterunt, à quibus ciuitates fuerunt initio conditę, et constitutæ. Inde igitur cœperunt homines intelligere, quãtum generosus animus, et excelsus, humillimis anteiret. Tantaq; extitit uirtutis admiratio, ut quandiu in uita manebãt ij, à quibus beneficiũ istud acceperant, omnem illis sui regendi potestatem traderent: mortuos uero diuinis honoribus afficerent: eorumq; liberos omni caritate amplectendos statuerent.

Primum

Primũ mouebat homines recens memoria principum, à quibus tã multis fuerãt obstricti beneficijs: eorumq́; posteritati gratiã referendam esse putabant. Deinde ubi experientia didicerũt, inesse in liberis paternã effigiem, non tantum corporis lineamentis, quantũ animi indole euidenter expreßam: iam non solum parentũ memoria, sed etiam indolis admiratione prouocati, gentem illam præcipue coluerũt: eiq́; reip. gubernacula libentißime tradiderunt. Si igitur tẽpus quæris, à quo primũ tempore nobilitas esse in honore cœperit, scito, cũ primum hominũ cœtus iure sociati extiterũt, nobilitatem suspici cœpisse: idq́; duplici ratione fuisse consecutos homines summo loco natos: Primo parẽtum meritis: deinde magna uirtutis expectatione. Fuit enim priscis illis hominibus maxime pẽsuasum, uirtutem paternam in posteritatem infundi: morumq́; præstantiam esse clare gentis indicem: quod est ab euripide sapientißime dictum.

Egregia dignitatis indoles, nota
Insignis est nobis, generis amplißimi.

Hæc autem opinio tantum ualuit apud antiquos, ut qui maximo loco natus esset, eundem cõtinuo sperarent maximis fore uirtutibus exornatum. Quod si cuiusquàm uirtus adeo esset admirabilis, ut extra cõmunem hominum sortem posita, & collocata uideretur: is humana cuncta despiciens, seq́; longe inferiora reputans,

originem suam ad deos autores referebat. Hoc autem ut poßet multitudini persuaderi, non tantum imperitia, atq; superstitio, q̄bus illa rudis antiquitas obligata erat, quantū uirtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis uerisimile, diuino semine susceptū esse, quē cernerent diuinis uirtutibus esse cumulatū. Hinc illi prisci heroes extiterūt, quibus Homeri Ilias referta est: inter quos, nemo erat, qui nō deorū aliquē in suis gētilibus numeraret. Vt Hector ille, quo uno dum uiueret res troianę nitebātur, de quo Neptunus ita gręcos alloquitur.

Hac timeo pestem ne graijs inferat hostis.
Namq; furens animi, flāmęq; similimus Hector,
Qui Ioue se natum fert, hac nunc agmina ducit.

Ipseq; Priamus eximijs confectus angoribus, cū in tenebris & luctu ob hectoris mortē uersaretur, eius uirtutem incredibilem laudibus in coelum efferens: illum inquit, eam opinionem cunctis ciuibus troianis attulisse, ut uirum tam singulari uirtute præditum, non humano sanguine ortum, sed diuino semine procreatum existimarent. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus et sui generis celebritatem ostentabant: et eo nomine se cūctis alijs pręponebant? Quale est illud Achillis in Asteropæum Axij fluminis nepotem.

Sic morere Asteropæe, graue est, et flumine natis,
Progeniem Iouis in bello contendere contra.

Sis

Sis licet ipse satus tam lato flumine, nobis
Cede tũ: quando est nostrũ genus ab Ioue summo.
Me genuit Peleus: illi est pater Aeacus ingens:
Quem genuit quondam summi regnator olympi.

Quid illud? quòd in medio armorum discrimine Tleplolemus Lycium Sarpedona cõuitijs insectatur, quòd falso Iouem patrẽ nominaret. Quàm uanitatis maculam, Sarpedon ille non tãtum dictis, quantũ factis deleuit: Tleplolemo uiro fortißimo, & Herculis filio uitam eripuit. Nec enim ulla re magis potuisset egregij generis celebritatem tueri, quam illo uirtutis egregiæ documẽto. Sed dicet aliquis mihi, quorsum attinet, tam multiplices deorum partus enumerare: et reliqua poëtarum deliramenta sermoni admiscere, qui fuit ueritatis inquirendæ gratia susceptus? An est quidquam apud Homerum, ut alios omittamus, quin risus ingentes moueat? Apud quem & gemitus deorum exaudiuntur: & turbæ in cœlis nefariæ commouentur: & uulnera si dijs placet, uel potius ut reor, inuitis ipsis dijs sępe infligũtur. Quid igitur cõuenit, inquiunt, eam orationem, quæ ad philosophorũ morem instituta est, his poëtarum mendacijs inquinari. Hæc inquam mihi aliquis obijciet. Cui sermoni imperito ut respondeam, uelim dari mihi ueniam, si tantisper à proposito digrediar, dum de studijs humanitatis breuißime disputem.

Hoc autem eo facio libentius, quòd Homeri teſtimonio mihi ſæpius utendum puto. Equidem is ſum, qui poëtas omnes uera ſcripſiſſe credam: Homerum autem arbitrer omnium poëtarum fuiſſe ueritatis amantiſſimum. Hoc certe uiri græcorum grauiſſimi ſtatuerunt, cum duos Homeri uerſiculos ſecuti, litem ſecundum Athenienſes dederunt, cum fuiſſet de ſalaminis poſſeſſione, inter Athenienſes & Megarenſes ingens controuerſia conſtituta. Id arbitrati ſunt doctiſſimi uiri, qui tam crebro autoritatis Homericæ præſidio ſcripta ſua munierunt: id deniq; crediderunt uiri in omni genere laudis præſtantiſſimi. Nec enim quod iſtos homines minime malos fefellit, eadem ueritas exigitur, & à poëta, & ab hiſtorico. In hiſtoria namq; res tantum geſtę deſcribuntur, ut hominum memorię commendentur. A poëtis autem, quibus eſt aliud propoſitum, multa etiam ad honeſtam aurium uoluptatem referuntur. Iccirco, in hiſtoria præcipua uirtus eſt uera ſimplexq; rerum geſtarum expoſitio, locis, perſonis, temporibusq; diſtincta. Poëtarum autem oratio, ut numeris eſt aſtrictior: ita in rerum expoſitione liberior. Alia tamen in illis eſt ueritas requirenda: in qua ſi quid eſt offenſum, non ſolum omnes eruditi: ſed theatra tota reclamant. Eſt autem poëtarum

rum

rum munus, hominum mores, fortunę ludibria, et communis uitæ conditionem, quasi quodam penicillo, uersibus uere et eleganter imitari. Quid in uita sit illustre, quid obscurum, quid honestum, & graue, quid turpe & flagitiosum, quid expetendum, quid ué fugiendum, sententiarum lineis, & orationis coloribus depingere, & illustrare. Qui munus istud susceperit, & susceptum ita pręstiterit, ut ad naturæ similitudinem proxime accedat: hunc non mendacio condemnari, sed uerum dici, & haberi est ualde consentaneum. Quis autem est tam sine mente, ut cũ legat ulissis errores, uarios casus et ancipites, naufragia sexcenta, adde charibdis immensam illam uoraginem, & Rabiem Scylleam, Antiphatem præterea, et Polyphemum, quis inquam est adeo excors, ut cum ista legat, arbitretur, ea sic ab Homero in scriptis relicta, quasi id fieri potuisse defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur: à quo tam uere uirtutis uis & ratio expressa est: quæ nullis unquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari: nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille uirtutis militaris effigiem intuẽtur: in Nestore autem uiuum sapientiæ simulacrum. Hæc autem non subtili, & spinosa oratione persecutus est: quæ

quæ legentibus ſatietatem attuliſſet, quod eſt à philoſophis factitatum: ſed incredibili potius atq; diuina dicendi uenuſtate, quo facilius homines ad ſtudium uirtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij inſimulare poterit, cum tam uere, cumulateq; præſtiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirẽda? Cum igitur illius teſtimonio utimur, id facere uidemur, ut hominis diuina mentis acie cuncta perſpicientis, autoritatem ſequamur. Non quidem ut res omnino ſic geſtas eſſe, perinde, ac ab illo ſcripta ſunt arbitremur: ſed eos propemodum fuiſſe hominum mores, ea gentium inſtituta, eam rerum uim, & naturam, & reliqua deniq; omnia, quemadmodum ſunt illius monumentis illuſtrata. Sic igitur (ut me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Thetide procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona ſcribit: id illum ſic arbitratum fuiſſe, & eadem opinione uniuerſos illius etatis homines imbutos eſſe credimus, ut uiros maximos, non niſi diuino conſilio ortos, & quaſi diuino ſemine ſuſceptos eſſe putarent. Hæc autem opinio effecit, ut Theſeus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis. Alexander autem magnus ſe multis poſt ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quòd etiam de Scipione africano exiſtimatũ eſt.

Fuit

Fuit enim de illo uiro, rumore quodam uanißimo dissipatum, quod prius in Alexandro magno uulgatum fuerat. Nempe, anguem immanem persæpe uisum in matris cubiculo: eumq; hominum interuentu repente ex omnium oculis elapsum: neq; postea usquam comparuisse. Inde consecuta est opinio eiusmodi, anguis illius cõcubitu, scipionis matrem grauidam esse factam. Impudens inquies mendacium. Quis quæso est tam ingarus omnium disciplinarum, aut christianæ pietatis expers, ut ista uera esse in animum inducat? Verum istud mendacium ab ea opinione minime falsa natum est, quæ magnam uirtutem, et excelsam, magnis & claris natalibus aßiguat. Hinc iam facile potest perspici, quanto in honore fuerit apud priscos illos homines inclitum genus & excellens. Et merito quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclare gestum, dignumq; memoria sempiterna: ut plurimum ab hoc ordine gestum est: quòd satis est manifestum uetera scripta memoria repetenti. Quis nescit heraclidarum gentem ita magnitudine animi pręstitisse, ut pelopidarum potentiam copijs exiguis fregerit, & rebus atteiis in ultimum discrimen adductis sæpe lucem attulerit? Tantumq; ualuit opinio nobilitatis, ut qui se uiderẽt ab illis adiutos, non humanis opibus, sed deorum numine se conseruatos

seruatos

seruatos existimarent. Quid hic perseidas referam? Quid Aeacidarum res immortalitate dignißimas? Iam si te Athenas animo conuerteris, ut res memorabiles uideas, quae ab illa ciuitate gestae sunt: omnes maxima ex parte uidebis, à uiris maximo genere ortis, & maiorum gloria concitatis editas esse. Vt enim reges praeteream, quos singulari uirtute fuisse constat, certe clisthenes qui tyrannidis delendę princeps extitit, Miltiades, Cymon, Themistocles, & huius gentilis Pericles, & multi praeterea quos infinitum esset recensere, à quibus tam multa sunt suscepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduersum Graecos, omnes isti ferme in amplißima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos, & spartiatas, et innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed linquamus haec aliena: & ad nostra ueniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quãtum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Vt enim reliquos omittamus, constat eos, qui à Iuda procreati erant, inter omnes Hebraei generis homines, splendore uirtutis, atq; nobilitatis excelluisse. Qui quidẽ, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab egyptiorum impotenti dominatu, in libertatem uindicati, magnam multis in locis uirtutis egregiae significationem dederunt. E quibus admo-

dum pauca referam. Cum rex ægypti multis iniurijs Hebræos laceraret: nec illos ulla conditione missos facere uellet, ut erat à deo iussus: immo quotidie magis gentem affligeret: tandem meritas impietatis pœnas persoluit: apparuitq; Dei optimi maximi numen. Primum igitur agri deuastati: omnesq; fruges teterrima clade consumptæ: deinde per diuinæ seueritatis ministros cædes fieri ceptæ sunt, et innumerę strages æditę. Postremo Rex tantis malis edoctus, ut uidebatur, gentem ut iret sacrificatum dimisit. Hebręi igitur inde digressi, cum castra ad rubrum mare posuissent, inopinatum malum sibi intendi animaduertunt. Nam cum primum illi Aegypti finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo fecerat illis abeundi potestatem. Cumq; insita animo superbia, in instituta animi impietate permaneret: eos quos tam multis prodigijs cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello persequendos statuit. Furore nanq; sceleris agitatus: haud potuit uidere malam sibi pestem esse comparatam. Magnum igitur equitatum, magnum peditatum parat: quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebręorum agmina consequitur. Ibi Moses cum dei pacem exposceret, et opem tantis malis imploraret: uirga illa, quæ diuinæ uirtutis significationem habebat: et

quam

quam ſemper in manu geſtabat: fretum uerberat: & in medio mari uiam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, ſic ex utraq; parte in ſtar muri conſtitit, ut medio interiecto ſpatio, ſecurum, & facilem tranſitum pręberet. Tantus autem terror, (ut quibuſdam Iudęorum ſcriptis memoriæ traditum eſt:) in ſacris enim enim literis, nulla fit de hac re mentio: tradunt igitur, tantum terrorem hebræos opreßiſſe, ut neq; tam preſenti ope numinis oſtenſa, ſe cõmittere aquis auderent. Aſſerunt autem, tunc eorũ qui à Iuda orti erãt ualde uirtutem enituiſſe: nec ullam morã interpoſuiſſe, quin Moſis ueſtigijs, animo magno ingreßi, reliquos omnes ad ſequendum excitarent. Quid autem poſt illam inſignem cladem, qua rex impius, dum acerbißimo imbutus odio, nefarioq; ſcelere, occęcatus in mediũ mare pręceps ruit, cum uniuerſo exercitu deletus eſt? Nunquid nõ in omni genere laudis, hęc gens egregie pręter cęteras uerſata eſt? Inde conſtitutũ fuit, ut inter duodecim principes (ſinguli enim à ſingulis tribubus rectores deligebantur) Primus haberetur, qui eſſet ex Iudę ſtirpe generatus: hic primus agmẽ ducebat: primus uota faciebat: primus immolabat: huius imperium, et autoritatem reliqui ſequebãtur. Vnde plane colligitur, Moſem uerę nobilitatis rationẽ duxiſſe, cũ ſic ſtatuit, ut certę gẽti, honores

 amplißimi

amplissimi mandarentur. Ab hac familia ortus est Calebus: qui sibi primo gloriã ingentem peperit, cum orationi turpissime aduersatus est eorum, qui de reditu in Aegyptum cogitabant: satiusq; esse dicebant, ægyptiorum contumelias, atq; superbum dominatum pati: quàm uitam in armorum discrimen adducere. Hic Calebus suę uirtutis, atq; constãtiæ lumen ostendit: magnis clamoribus id agens, ut hominum spem, eo genere orationis fractam, & debilitatam excitaret: eosq; ad prælium incenderet. Vbi parum abfuit, quin ab impia, & formidosa concione fuisset indignissimo cruciatu laceratus. Hic etiam sub Iosue, cum esset natus annos octuaginta quinq;, ita se gessit: ut nemo fuerit illo, uel manu promptior, uel imperatorijs artibus instructior. Qui ne filiam quidem forma excellentem, nuptui dare uoluit, nisi ei qui facinus aliquod egregium suscepisset. Negauit enim se filiam ulla conditione desponsurum, nisi illi, qui ciuitatem quandam hostium munitissimam pugnando cœpisset: & cœpit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum est, uirtutem cum uera nobilitate plerumq; consociatam esse. Generum uir ille maximus non genere, sed uirtute pręstantem, sibi deligendum prudenter existimauit. Nam gentis nomen & dignitas non aliunde quàm à uirtutis

laude

laude profecta est. Id tamen euenit, ut uirtutis splendor à gentis claritate non discederet: nec alius propius accederet ad uirtutē Calebi, quàm is, qui communione sanguinis erat, illi coniunctissimus. Quid post mortem Iosue? Non fuit Dei optimi maximi iussu, omnis cura belli, & gentis imperium Iudaicę tribui delegatum? ætas me deficeret, si uellē omnes huius stirpis uiros egregios recensere. Quod si uera est ea descriptio nobilitatis, à nobis explicata, minime dubium est, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitatis assecuta. Inde enim belli duces innumerabiles extiterunt: inde uiri singulari sapientia, et æquitatis laude prędíti exorti sunt: inde permulti Reges regio nomine longe dignissimi: atq; ut de reliquis sileam, sanctissimus & fortissimus Dauid rex inde natus fuit, unicum pietatis atq; uirtutis exemplum. Deniq; propter uirtutis excellentiam, mansit in ista familia regnum, quamdiu res Iudęorum steterunt. Vt autem ista prisca mittamus, certe constat, in sanctissimis illis monumentis, quibus Christi optimi maximi gesta consignata sunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationem: cum in congressu alicuius, fit istius celebritatis mentio: quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo suscipitur, pertinere uideatur. Veluti cum cœlestis ille nuncius inquit, Ioseph fili Da-

uidis, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Dauidis, miserere nostri: item paulus ad Romanos, cum utriusq; naturæ splendorem, & dignitatem in Christo celebraret: eum secundum conditionem humani generis, atq; seminis, à Dauide Rege procreatum esse commemorat. Paucissima ex infinitis decerpsi, dum breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquido perspici potest, hanc generis claritatem, & hoc gentis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

IAm quantũ fuit in nobis, uim et originem nobilitatis explicauimus, eius ortum ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata, quę quidem si excitetur, & temporis etiam uetustate confirmetur, perficit illum uniuersi generis splendorem, & claritatem. Mirum est enim, ut de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati, temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Fiunt enim quodammodo, ea quæ à præsenti memoria semota sunt, ipsa uetustate sanctiora: ita ut maius quiddam de illis suspicemur, quàm quantum nostræ ætatis homines, omni studio poßint imitari. Hinc extitit illa scriptorum monumentis celebrata contentio, inter uarias gentes, atq; nationes concitata: dum aliæ

se ante

se ante omnes mortales in lucem editas esse contenderent: aliae rursus eam antiquitatis gloriam ad se traducere niterentur. Aegyptij solis Phrigibus antiquitatis laudem ingenue concedebant: aliorum autem hominum se longe uetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas usq; progressi sunt, se ante lunam natos esse confirmantes. Quid de Atheniensibus dicam? Qui quidem tantum sibi hac uetustatis laude tribuebāt, ut uel eo solum nomine, se in Graecia principatum obtinere putarent. Nam cum aliorum Graecorum primordia, uel literarum beneficio, uel monumētis aliquot fuissent memoriae mādata: solum Atheniense nomen extitit, cuius principium, & origo, nullis uestigijs indagari potuisset. Inde cum seipsos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderunt, ut se non aliunde dilapsos, sed ex attica terra principio genitos: nec ex uaria hominum colluuione, unum in locum confluxisse: sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idq; reticulo, quodam, aureis cicadis distincto caput ornabant: ut ostenderent, se instar cicadarum, è terra quàm incolerent, fuisse generatos. Vnde etiam αὐτόχθονες dicti sunt. Duplici itaq; nomine sibi placebant: tum quod nihil in maioribus suis, uel Barbarum,

uel peregrinum agnoſcerent: tum etiam quod antiquitate, reliquis Græciæ gentibus anteirent. Hoc in familijs etiam magnam uim habere cernimus, ut in contentione nobilitatis, magni intereſſe uideatur, utra ſit antiquior. Videtur enim rationi conſentaneum, ut illæ maxime illuſtres habeantur, quæ plurimis annis ita ſe geſſerũt, ut decoris, atq; dignitatis poſſeßionem, uirtute perpetua tuerentur. Inde fit, ut generis nouitatatem contemni plerunq; uideamus. Fit hoc quidem à multis, inſolenti quodam faſtidio, atq; ſuperbia non ferenda: non tamen omnino ſine ratione fit. Nouitas enim, quantumuis ſit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis caniciem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in ſingulis hominibus habet autoritatem ſenectus: ſic in nobilitate, claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione, ſunt aliqui fines, & termini conſtituendi. Quemadmodum enim ſumma ſenectus mentis uim, atq; conſilium debilitat, & affert interitum dignitatis: ſic etiam nobilitatis ſplendor augetur mediocri uetuſtate: extrema uerò ſenecta conficitur. Quod quidem ut accidere ſoleat, inferius, explanabimus: nunc uerò quod inſtat perſequamur.

Cum

CVm iam multa, & praeclara nobilitatis ornamenta cõplexi oratione ſimus: illud nunc conſyderatione dignum uidetur, ſit ne plebi cõmodum, nobilitatís imperio gubernari. Iniquum enim multis eſſe uidetur, cum omnes homines ad libertatẽ nati ſint, hanc ita abijcere, ut non ſuo arbitrio uiuant: ſed aliorum autoritatem & nutum ſequantur: pręſertim cum permultos eorũ, quos uulgo nobiles appellãt, nimis inſolenter honoribus uſos, et dominandi cupiditate praecipites ad omne facinus uehementer incitatos eſſe uideamus. Vt autẽ id melius explicari ualeat, uidendum eſt, non tam quid ſingulis hominibus, praeſentem afferat utilitatem: quàm quid ad uniuerſitatem conſeruandam, & in longum tempus propagandam, ſit accõmodatius. Id enim quòd ciuitatis uniuerſae ſalutem conſtituet: & plebís etiam fortunas, & commoda tuebitur. Nec enim ubi uniuerſus reipub. ſtatus corruat, poteſt ſanitas in aliqua reip. parte permanere. Sin autẽ aliquis incolumi rep. fuerit uehementer oppreſſus: poterit certe multo facilius, quàm in communi omnium rerum pernicie, in priſtinas fortunas reſtitui. Vt autẽ id apertius inſpiciamus, par eſt, in exempla ciuitatum earum intueri, quae omnium ferme opinione, praeſtantiſſimae ſunt exiſtimatae. Athenae poſt Codri Regis mortem, fuerunt

optimis

optimis legibus, atque moribus à Solone constitutę: qui tamen in hoc, à multis excellētibus ingenio atque doctrina uiris, reprehenditur, quod popularem reip. statum instituerit: & libertatem plus nimio parem effecerit. Itaque status ille propriam imbecillitatem indicauit: cum intra finem anni quadragesimi, plebis temeritate conuulsus, Pysistrati tyrannidem perpessus est. Postquam uerò sublatis tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem rediit, aliquot annos in Græcia, & magna Asię parte, rerum potita est. Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorundam, qui se populares esse, & haberi cupiebant. Inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatoriis artibus instructissimus: non uidit tamen, quantum mali patriæ moliretur, cum plebem princibus æquaret: & hoc modo miscendo infima summis, autoritatē Areopagi imminueret. Nec enim est aliud uulgus & multitudinem principibus libertate pares efficere, quàm effrenatæ cupiditati, ad perniciem arma largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem consecuti, posteaquam ad arbitrium libidinemque plebis, omnia administrari cæpere. Primo quidem omnibus spectatis hominibus, qui remp. conseruarant, & auxerant, pestis & exitium per obscuros

& fla-

& flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit unquam Athenis, post illam reip. formam, uir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingratæ patriæ conflagaret. Multi bonis omnibus euersi sunt: multi in exilium eiecti: multi etiã morte multati: quorum uirtute, fuerat Atheniensi populo, salus et gloria quæsita. Hoc iam certe non mediocre malum est existimandum, nudari uidelicet urbem optimorum præsidijs: et nobilium industriam, qui suorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortasse erant, infringere. Ergo cum bonorũ autoritas concidisset: & populi uis nunquam consilio, et ratione, sed impetu semper, et dementissima temeritate duceretur: nullum tãtum malum excogitari potuit, quód non fuerit in illius reip. calamitate. Nam cum Athenę maximo, periculosissimoque bello fuissent implicatæ: omnisque Gręcia in ciuitatis illius perniciẽ conspirasset: populi cupiditate, atque furore factum est, ut eodem tẽpore, aliud bellum nõ minus graue contra Syciliã susciperet, Nicia cõtradicente, et omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuosissima syracusarum oppugnatione, nõ modo imperij, sed etiã fortunarum omniũ naufragium fecerunt: et in grauissimos atque acerbissimos luctus inciderũt: atque tandem domesticis seditionibus agitatę, & innumeris cladibus

afflictę

afflictę, libertatē misere perdiderunt. Postquam uerò triginta tyranni reipub. dominatione semoti sunt: quid aliud collectas reip. reliquias dißipauit, nisi plebis cupiditas, & licentia? quæ nullis iam legibus poterat, ad communiū rerum curā, et studium impelli. Immo cum unicuiq; ciuium licuisset, de publico summere, quód in priuatos usus converteret: omnes ab industria, ad desidiam uocati, & ad theatra atq; fabulas conuersi, & reliquas uoluptates, quę uirtutis neruos incidūt, omnem attici decoris, & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaq;, nō multis post annis, gens illa quę innumerabiles persarum exercitus fudisset: quæ tantas res geßisset: quę Grçciæ imperio potita esset: armis macedonum, quorum nomen sane obscurum ad id tēpus fuerat, oppreßa est: omnesq; imperij opes de manibus elapsæ sunt. Huius autē calamitatis principiū non aliunde natum est, quàm ab illa plebis petulantia, et improbitate. Apud spartiatas autem (ut de his etiā aliquid dicamus) Reges et Principes multa memorabilia, tum domesticis in rebus, tū uel maxime in bellicis effecerūt, et reip. salutaria, et immortalitate dignißima. Ephori autem (qui quidē magistratus erat è plebe) cōtra, dum omnia priuata utilitate metiuntur, mala quamplurima ciuibus suis inuexerunt: et teterrimam patrię perniciem

machinati

machinati sunt. Nec est enim aliud leges, quibus publica certe salus continetur, labefactare, & infringere, quàm uniuersam rempub. iugulare. Cum autem Lycurgus uniuersos ciues ad industriam, uirtutem, & morum seueritatē sanctißimis legibus instruxisset: Ephori multis post annis, quaestus & uoluptatis gratia, quae duae sunt maximae omnium rerumpub. pestes, inclitas illas leges sustulerunt. Quo facto, spartana illa uirtus subito extincta est. Cum uerò Reges aliqui uoluissent Lycurgi leges cōstituere, ciuiumq; mores in antiquam disciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indignißime trucidati. Ita factum est, ut ciuitas illa, quae Heraclidarum ductu, & auspicio, optimatiumq; sapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili uirtute atq; fide grçciae libertatem defenderat, insanae plebis opera crudeli tyrannorū dominatu premeretur.

QVid autem hic Romanos commemorem? cum illud inter omnes cōstet, non ob aliud fuisse Romanam remp. funditus euersam, quàm propter temeritatem multitudinis, in nobilitatem concitae? itaq; imperiū illud, quod per Reges primo, deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat, breui fuit uulgi furore & amentia dißipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuisset, ut nulla ratione, aut metu cohercerí

ceri posset, et turbulentis hominum popularium orationibus, ad spem ingentis prædæ fuisset uehementer excitata: non dubitabat, dum auaritiam expleret suam, omnia iura diuina, humanaq; uiolare. Inde illæ tribunitiæ seditiones, & agrariæ legis actiones, non sine magno reip. malo à tribunis agitatæ: donec ad gracchos uentum est: à quibus est natum principiũ omnium calamitatum, quæ postea remp. consecutæ sunt. Eiusmodi enim seditiones, consequentia quadam, exceperunt mariana tempora: quæ cum per se satis grauia, & luctuosa reip. fuissent: tum etiam ad erumnas sexcentas, atq; tandem ad Cęsaris dominationẽ uiam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam, à principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse: à multitudine uerò, uexatas, direptas, & funditus excisas. Nec id in ijs dumtaxat ciuitatibus accidisse cõperies, sed in omnibus ferme alijs. Vt enim quisq; status maxime à plebis arbitrio seiunctus est, ita uidebis eum maxime stabilem, atq; diuturnum. Inde fit ut popularis status facillime conuellatur: & uix hominis ætatem duret: optimatiũ uero potestas diutißime permaneat: regnum autem, immutabile propemodum, atq; perenne sit. Hic aliquis fortasse, mihi Alcidiadem, & Critiam, obijciet, qui exitium & uastitatem patriæ intulerunt:

tulerunt: aut Pausaniam, qui nefaria consilia prodendæ totius Gręciæ suscepit: aut Syllam, & Cęsarem, & alios præterea innumerabiles, genere quidem illos, & industria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incensos, ut suorũ ciuium libertatem armis opprimere minime dubitarent. Fateor equidem, mala quamplurima fuisse per uiros egregios rebus publicis importata. Nec enim semper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, est cum uirtutibus æquitatis, et continentiæ consociata. Id tamen defendo, nullã unquam ciuitatem fuisse ab humili plebe rite cõstitutam. Animus enim generosus, et excelsus, habet arma, quibus possit et tueri, et uiolare remp. nempe ingeniũ, industriam, & fortitudinem. Contra plebs, ut plurimũ est temeraria, et improuida, animiq; nimis abiecti, atq; demissi. Potest igitur temeritate, et furore patriam labefactare: non tamen unquam incolumem conseruare, neq; collapsam in pristinam dignitatem restituere potest. Vnde perspicuũ est, quam male sit ijs ciuitatibus consultum, in quibus, claris hominibus infimi pręferũtur. Cum uero id acciderit, ut nobilitas omnibus uerę nobilitatis ornamentis redundet: neq; solum altitudine animi impellatur ad res gerendas: sed multo etiam magis in iustitię atq; temperantiæ studio uersetur: et omnem operam, curam

& dili-

& diligentiam, ponat in suorum ciuium salute, atq; libertate tuenda: & ut uno uerbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officijs summa ope perfungatur: Quis erit tunc ita profligatus, atq; perditus, qui eius imperium repudiet? Quis non potius illud uniuersis ciuibus, omnibus modis expetendum existimet? Nam si quisquam est, qui nullo modo putet utile, uitam ad alicuius quãtumuis moderati, atq; prudẽtis arbitrium instituere, & conformare: is non libertatem obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam consequi cupit: omnemq; uiuendi rationem scelere suo perturbare. Nec est enim quicquam in uniuerso genere rerum, quód sit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium: sine quibus, neq; domus, neq; ciuitas, neq; natio ulla stare diutius potest. Attamen grauissimum inquit, est seruire. Equidem is sum, qui seruitutem extremum omnium malorum esse arbitrer: sed aliud est seruire: aliud parere. Quemadmodum enim inter dominum et rectorem plurimum interest (Rector enim in salutem eorum quos regit intuetur: dominus autem omnia ad suam utilitatem refert) sic etiam liberi hominis obedientia, & obsequium plurimum á seruitute distat. Seruitus enim ea est, qua mancipia suo arbitrio prorsus carentia heri nutum sequuntur: neq; suam sed

unius

unius domini uoluntatem inuiti respiciunt. Liberi autem hominis officium est, ijs uelle parere, qui ualent ingenio & industria: & quibus intelligit esse curam salutis communis antiquissimam. Vt igitur ægrotus medico minime seruit, sed sua sponte obtemperat, quia id sibi salutare iudicat: ut uector gubernatori: ut miles imperatori: sic etiam munus incorruptæ multitudinis esse debet, ad ueræ nobilitatis imperium uoluntatem suam applicare. Plebs enim, neq; quid in commune statuat, neq; quid sibi conueniat, ingenij tarditate potest explicare: contra uerò excelsus animus, non tantum præsentia comprehendit, sed etiam impendentia multo ante prospicit: & ad omnia mala præcauenda, summam adhibet diligentiam. Deinde cum plebs non sentiat ullam gloriæ suauitatem: nisi legibus & imperio refrenetur, omni studio lucri sordes, atq; flagitia consectatur, & ad pericula pro patria subeunda mollis, & languida est. Contra nobilitas sola cupiditate gloriæ, & laudis incensa, turpitudinem ipsam omnibus malis peius odit: & libentissime pro republica, res magnas suscipit. Quod sapienter Homerus (cuius autoritate sæpe & libenter utor) multis in locis ostendit. Sic enim inducit Reges uario

ſermone Græcos adhortantem, ut heroas et principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini uerò, ſi metu mortis abſcedat à pugna, uitæ cruciatum, atq; necem denunciet. Ut igitur equi uirtus, tum maxime elucet, cum prudentis equitis arbitrio gubernatur: ut animum tum rectiſsime conſtitutum arbitramur, cum uoluntas rationis dicto obediens eſt: ut familiam tum demum ſaluam, et incolumem fore putamus, cum diligentis patris familiæ imperium ſequitur: ſic plebis ſalutem tum conſtitui, atq; confirmari exiſtimandum eſt, cum ſui regendi arbitrium, atq; tanquam habenas, ueræ nobilitati tradiderit.

LIBER SECVNDVS.

Væ sit uis, & ratio nobilitatis: & quemadmodum ab ingenij diuinitate, uirtutisq́ præstantia nata & alta summos honores consecuta est: & opinionem attulit antiquitati, genus clarum esse cum dijs sanguine, & affinitate deuinctum: quantis deniq; gloriæ ornamentis, atq; præsidijs, in omnibus bene constitutis nationibus redundauerit: non modo fabulis, & exemplis ex omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum literarum testimonio cõfirmauimus. Deinde cum essemus oratione persecuti, quantum etiam conferat ad dignitatem generis uetustas: demonstrauimus postremo, homines uere nobiles ad imperandum non solum natos esse: sed etiam plebem ipsam, tum demum pace, firmißimoq; præsidio muniri posse, cum omnia sunt in clarorum hominum potestate. Sed quoniam nihil est in hac uita firmum, stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, caduca, & fragilia: fieri non potest, ut hoc generis ornamentum in perpetuum permaneat. Est itaq; nobilitas mortalis: ut sunt pleraq; bona mortalium. Perinde igitur ut aliarum rerum, sic etiam nobilitatis est quidam flos, & iu-

uenta: quàm deinde maturior ætas excipit: & senium deinde consequitur: mors postremo sic occupat, ut ne uestigium quidem ullum appareat priscæ nobilitatis. Alias itaq; familias uidemus ad laudem excitari, & incendi, quæ prius ignotæ fuerant: alias maiorum gloriam uix tueri: alias magis, magisq; labi: deinde præcipites ad imma deuolui: postremo sempiterna obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedi his uersibus significat.

Quid genus inquiris Danaum fortißime nostrũ?
Nam genushumanum est folijs par, tempore uerno.
Hæc nunc fundit humi auræ lenis sibilus: illa
Sylua uirens nutrit, renouat dum frondis honorem.
Sic genus humanum uiget hoc nunc: excidit illud.

Ecquod modo uestigium intueri possumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Pauli, Metelli, Scipiones, una cum fortuna populi Romani ita sepulti sunt, ut si aliquis existat, qui se ab illis ortum asseueret, perinde irridetur, atq; si Pythagoræ somnium defendat. Post illa uero gentium nomina, quæ supra memoraui, alia multa floruerunt, et interierunt: alia rursus extiterunt, quæ nunc iam omnino deleta et extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ conditio, qua sic comparatum

est, ut

est, ut nihil insit in rebus humanis constans, et perpetuum: sed omnia ut paulo superius exposui, infirmitatis, & imbecillitatis plenißima: ita ut uel fortunæ telis in medio cursu obruãtur: uel certe senio confecta, tandem interitu consumantur. Deinde uitia sunt in causa persæpe, ut illud gentis lumen longe citius, quàm postulet ipsius naturæ cursus, extinguatur: ut illis accidere uidemus, qui uino, & lustris obruunt corporis ualetudinem, et immodica luxuria, quasi quodam exitiali ueneno, mortem sibi ipsis consciscunt. Quo circa, non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipsa comparetur: sic enim erit facillimum intueri, quibus uitijs amittatur. Sed iam uereor, ne sit hæc nostra disputatio, plurimum reprehensionis habitura, quod prima specie sibi non consentiat: propterea quod statuere principio uidebamur, neminem esse nobilem, nisi qui fuisset illustri genere susceptus. Quod si uerum est, nec is qui est infimo loco natus ad nobilitatis splendorem aspirare poterit: nec qui amplißimo, nobilitatem sibi comparabit: sed à maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc sunt quibus adductus aliquis, fortasse orationem nostram inconstantiæ nomine uituperabit. Ego uerò is nullo modo sum, qui eos tantum ad uirtutem natos esse credam, quos uulgo no-

biles appellant: cum ſit omnibus ad laudem curſus apertus, qui res magnas, & magnopere expetendas concupierunt. Id tamen diſſerui, plurimum inſtrumenti nobilitatem habere, ad dignitatem: cuius tamen omnis ratio eſt à uirtute petẽda. Quemadmodum enim in ſemine, cauſam eſſe ſcimus ſtirpiũ, atq; arborum: ſic etiam maiorum ſatu, ingenerari plerunq; poſteris egregiæ cuiuſdam uirtutis indolem ſuſpicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis ſtudijs, & exercitationibus exculta eſt. Cum autem generis ſplendorem ob id dicimus amplectendum eſſe, quod in eo frequenter uirtus emineat: ipſam certe uirtutem, unicam nobilitatis effectricem, ſingulari ſtudio colendam arbitramur: quę tamen interdũ à nobilitate deſeri, ab hominibus nulla maiorum cõmendatione notis, magna cõtentione ſuſcipi uidemus. Nec enim ſemper uerum eſt, innaſci nobilitati, illam animi elationẽ, qua qui prædıti ſunt, in laudis ſtudium ardenter incitari ſolent: neq; id nos confirmare uoluimus: ſed id quòd frequentius euenit, in diſputatione noſtra ponẽdum eſſe duximus. Virtus tamen à nobilitate, ſplẽdore uirtus illuſtrata, hac ratione differt: quod uirtutis laus in ſingulis cernitur hominibus: nobilitas autem, uniuerſam gentẽ amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus exiſtere, omni uirtute cumulatus, qui ita

uerſetur

uerſetur in ſtudio dignitatis, ut inter omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobilium. Poſtquam uerò in ea familia, multi exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint: tum demum elucere incipiet, illud nobilitatis eximiæ lumen. Primus igitur, generoſus, & magnificus, non tamen nobilis appellari ſolet: ut ſit ea omnino differentia, quæ eſt apud Grçcos inter εὐγενῆ, & γενναῖον. Hoc enim ad animi præſtantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur unum, non numerum, ſed numeri principium dicimus: ſic illum primum, omnibus ſummis honoribus digniſſimum, non nobilem, ſed autorem, & principem nobilitatis exiſtimamus: quod nomen haud equidem ſcio, an ſit longe multumq; præſtantius. Quare perſpicuum eſt, neq; id falſum eſſe, quod antea fuit à nobis conſtitutum: & quod modo explicare ingredimur, eſſe ueriſſimum. Nam ille uir magnus, qui primus ingenium ſuum ad gloriæ ſtudium adiunxit: quamuis non appelletur uulgo nobilis: cum tamen ingentem laudem ſit adeptus: & uirtutis inſignia poſteritati relinquat: uidetur ſane præclare ieciſſe fundamenta nobilitatis, atq; uirtute ſua omnem poſteritatem illuſtraſſe. Reſtat igitur ut uideamus

quibus artibus, hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Iis certe, ut breuißime dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis uirtutibus excultũ. Eas autem uirtutes, autore uiro doctißimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad ciuilem statum, et hominum salutem accommodant: & quibus societas hominum, & uitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis, & optimis moribus institutus est: is bonus uir rite haberi solet, nondum tamen sibi, ijs artibus, egregiæ dignitatis laudem pariet: si eas non contulerit, in communis uitæ societatem. Si enim tantum nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos recte componere: & familiæ nostræ prospicere. Cum autem natura nos ad reliquos homines iuuandos impellat, & exsuscitat: is uidetur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium erga remp. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, ut illa boni uiri uirtus sit ullo modo contemnenda: nam si non tota, aliqua certe reip. pars, nempe illius domus, & familia eius consilio conseruatur. Sed cum intra domesticos parietes continetur: neq; sese ulterius effundit, haud uidetur illis amplißimis honoribus ualde digna, qui tribuuntur illis:

tur illis, quorum uirtus latißime patet: & rempublicam uniuersam amplectitur. Nec enim unquam tanta fuißet hominum consensio, ad paucorum uirtutem diuinis laudibus ornandam, nisi cernerent uniuersi, se illius opera fuisse magnis in rebus adiutos. Ergo ciuili tantum disciplina, ad istam nominis claritatem perueniri poterit.

HVius autem disciplinæ præcipua quidem pars est iustitia, in qua uirtutis maximus splendor inest. Eius enim admiratione, commoti initio mortales omnes opes certis hominibus detulerunt. Sic enim, cum de iustitia quæritur, disputari solet: fuisse quoddam tempus, cum genus humanum uitam in syluis, & agris nullo certo more traducebat: nullam colebat religionem: nullum humanitatis officium tuebatur. Nihil deniq; ratio, uel disciplina, sed plerãq; uis, & furens animi impetus administrabat. Cum igitur latrocinia, atq; cædes infinitæ fierent: & ij qui uiribus plus ualebant, affligerent imbecilliores: eßetq; omnis uita malis innumeris circunuenta: omnes ij, qui iniuriam acceperant grauiorem, confugiebant ad præsidium alicuius præstantis ingenio uiri: in quo lumem æquitatis elucere perspexerant. Is cum miseros et supplices in suam fidem recepißet: studiumq; suum extinguendi

guendi latrocinij, reprimendæq; cędis, & iniuriæ uindicandæ declaraſset: & potentes cum tenuioribus, pari iure retinuiſſet: eueniebat, ut omnes qui otium, & ſecuritatem amabant, omnia uitæ præſidia, in eius uirtute, & imperio conſtituta putarent, quem animaduertebant, eſſe iuſtitiæ laude florentiſſimum. A iuſtitiæ igitur fonte regia poteſtas orta eſt: hinc optimates, & principes extiterunt: hinc prima nobilitatis principia nata ſunt: nec ullum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut præſtantius hac Regum natione reperitur: qui primi uirtute ſua humanam uitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Heſiodus, reges à Ioue procreatos eſſe, in Theogonia ſcriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiam ita à multis uſurpata, ut eum gentilem deorum exiſtimarent, qui uirtutis huius præſtantia clarus eſſet. Aeacus enim, Minos, & Rhadamanthus, iuſtitiæ magnitudine, filij Iouis habiti ſunt. Qui etiam ut eſt in fabulis, umbris dare iura dicuntur. Adeo ne apud inferos quidem, putauit antiquitas, ullam multitudinem ſine grauitate legum, & ſeueritate iudiciorum, permanere ulla ratione poſſe. Pittacus ille Mytileneus, ijs æquitatis artibus, ad imperij faſtigium peruenit. Quod etiam Numę Pompilio Ro-

mæ

mæ accidit. Hoc enim iustitiæ, & equitatis studio, dignus est omnium suffragio iudicatus, qui secundus à Romulo clauum teneret. Quid referam hic lycurgum, Draconem, & Solonem? ut interim illos uetustiores omittam, Mercurium, & Phoroneum, & reliquos, qui cum leges, & iura describendo, salutem suis ciuibus attulissent: amplissimos honores sibi quæsierunt: & nobilem stirpem in multos annos propagarunt. Quod autem nullius uirtutis laus illustrior esse possit, uel hoc indicium facit, quod reliquæ omnes, si non sint cum iustitia coniunctæ, nullam possunt habere commendationem: hæc autem, etiam à reliquis seiuncta, suam semper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi potest: ego tamen breuitatis causa, duobus ero contentus. Aratus enim Sycionius, cum nullus imperator esset, eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudine consecutus, ut cum omnibus summis imperatoribus sit omnium iudicio conferendus. Qui dum uixit, bellum sibi cum omnibus tyrannis, & improbis ciuibus suscipiendum putauit: nec ullum pro legum defensione recusauit uitæ periculum. Aristides autem qui hunc multis annis præcessit, iustitiæ integritate tantum laudis est assecutus, ut

neq;

neq; Themistocles, tantis rebus gestis, apud Athenienses clarior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullam esse uiam ad amplificationem honoris, & gloriæ certiorem: neq; quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat.

POst iustitiam ea magnitudo animi, quæ cernitur in periculis, ad summum laudis fastigium, & merito quidem euecta est. Magnum est enim mortem contemnere: & pro dignitate, atq; salute omnium uitam libenti animo profundere: nec ullum patriæ uitæ periculum denegare. Iccirco omnes ferme, qui ad gloriam incensi sunt, in rei bellicæ studium præcipue incumbunt. Priscis etiam legibus, apud omnes bene constitutas nationes, plurimum honoris huic uirtuti semper attributum fuit: ut scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contra uero, ignauiæ, atq; formidini, per multa probra fuerunt, legibus prudentissime constituta. Apud Macedones erat olim lege sancitum, ut qui nullum hostem in acie cecidisset, capistro publice cingeretur. Apud Scythas, nemini licebat in sacris epulis circunlatum poculum accipere, qui nullum in re militari, uirtutis signum dedisset. Amazonibus non erat concessum ulla conditione nubere, nisi prius hostem pugnando

pugnando interemissent. Solon autem statuit, ut eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuissent, de publico alerentur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus ualde prudenter usurpatum. Sapienter enim, ab ipso Solone Grçciæ sapientißimo existimatum est, reip. salutem, præmio, & pœna contineri. Hac enim improbi et facinorosi cobercētur: illo autem splendida ingenia, ad percipiendę uirtutis studium, maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur à priscis legislatoribus institutum est, ut in quocunque hominum genere ista uirtus eluxisset, multis insignibus atque titulis ornaretur: contra uerò turpitudo, & ignauia, omni dedecore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cum legibus instituebant, nihil aliud efficere uidebantur, quam ad nobilitatis splendorem uiam omnibus aperire, qui essent egregijs uirtutibus exculti: turpes autem, & nimium formidolosos homines, etiam si in amplißima familia nati fuissent, nobilitatis ordine mouere.

Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines, tot coronas murales, Castrenses, Ciuicas, triumphales, enumerare ualeat? Ecquis tam multa uirtutis insignia, atque laudis ornamenta poterit explicare, quàm multa Romanorum legibus fuerunt

runt olim uirtuti militari proposita? Ergo minimè mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinem peruenerit: in qua uirtus tam multis honoribus, & præmijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modo nobiles, uerum etiam multi è plebe, ita uehementer exarserunt, ut nullum pro rep. uitæ periculum recusarent. Atq; (ut ex innumeris paucos admodum recenseam) duo Decij plebei quidem fuerũt: propter tamen singularem animi uirtutem, amplißimum honoris gradum in rep. consecuti sunt: qui tandem pro salute patriç, uictoriç sese libentißime deuouerũt. L. Martius, ille qui remp. Romanam in hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat: uirtute tamen est assecutus, ut ad summos honores, atq; gloriam perueniret. Quid hic referam M. Portium Catonẽ, uirum insigni uirtute, atq; singulari sapientia clarum? Quid M. illum Marcellum, qui primus Annibalis impetum repreßit: omniaq; tandem uirtute uinci docuit? Quid fortißimum illum Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter uirtutem militarem, & imperatoriam, ascenderunt ad honores amplißimos: posterisq; suis nobilitatis gloriam perpererunt. Hinc etiam hæc nobilitatis insignia, quæ nostris etiam temporibus circunferri uidemus, ortũ habuere. Nam cum ali
quis

quis operam egregiam in bello præstitisset, erat illi ab
imperatore concessum, ut nobilis haberetur: & insigne
uirtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus:
& posteritatem, ad similis facti memoriam excitaret.
Alij igitur tot castella depicta gestant, quot illi ge-
neris principes pugnando cæperunt: alij circulos, aut
quid uis aliud pro numero hostium, quos in prælio ali-
quo durißimo interfecerunt: alij ut fortasse ostende-
rent, se lucem rebus patriæ afflictis attulisse, stellis scu-
ta distinxerunt: alij deniq; alia assumpsernt, quibus uir
tutis suæ memoriam proderent. Hæc omnia eo perti-
nent, ut facilius intelligamus, semper huic uirtuti fuisse
aditum apertum, ad summã totius generis claritatem.

MVlti etiam liberalitate, & magnificencia, illu-
stria sanè claritatis fundamẽta iecere, dando, lar-
giendo, amplißimisꝙ beneficijs complures ciues obli-
gando. Sic enim priscus ille Tarquinius, exul et igno-
tus, Romæ clarum nomen est adeptus, & ad regni
fastigium peruenit. Hac etiam magnificentię ratione,
isto multo antiquior Pelops, barbarus et aduena, in
ea Græciæ parte, quàm à nomine suo Peloponessum
appellauit, rerũ summam tenuit. Atq; ut etiam recen-
tißima commemorem, Cosmus medices, huiusꝙ nepos
Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstite-
runt,

De liberalitate

runt, ut & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes, amplißimum dignitatis nomen obtinerent. Nec est enim ulla uirtus ad nobilitatis conditionem accommodatior: neq; quæ maiores amicitias, & studia maiora pariat, atq; conseruet: sine quibus neq; suas opes firmare, neq; gloriam ullã consequi quisquam potest. Hoc autem mihi secuti uidentur ij, qui nobilitatem tradiderunt, esse uirtutem generis, cum abundantia pecuniæ. Nam cum hæc una laus beneficentiæ uideatur esse propria nobilium (sunt enim eorũ pleriq; propensiores ad benigne faciendum) & eam laudem nemo poßit adipisci, qui non sit auxilio pecuniæ instructus: existimarunt uiri doctißimi, pecuniam ipsam, tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An recte ea definitione, uis & natura rei fuerit explicata, minime laboro: dummodo ex ea etiam intelligatur, esse hanc uirtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum, apprime necessariam.

MVlti etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquentiæ magnitudine, tum etiam iuris ciuilis prudentia, sunt ingentem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quę merito semper in rep. plurimum dominatæ sunt: & sine quibus

ciuilis

ciuilis status non potest diu permanere. Frustra nanque sunt foris arma, nisi res sint domi, consilio, et pacis artibus constitutę. Sunt pręterea multi, qui uel principum gratia: uel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscătur. Hoc autē prima specie, minime uidetur ueritati, atque rei naturę consentaneū. Nobilitas enim, aut nititur opinione: aut uirtute, et moribus constat: aut natura simul, et industria continetur. Opinionis leuitatē semper graues homines pro nihilo habēdam putarūt: uirtutis laus nobis ipsis pariēda est, non aliunde sumenda: generis autem, et naturę uis, ea est, ut minime principum imperio flecti poßit. Neque enim est facilius principū beneficio, ex ignobili, nobilē quemque effici: quâm ex stulto sapientē, ex elingui disertum, ex ignauo impigrū, et audacem. Quod etiā in dandis ciuitatibus consyderari potest. Nam si ciuis est natura (ut multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatē recipiatur hospes, et peregrinus. Vnde Gorgias Leōtinus Larisscorū principes irridens, quod multis exteris hominibus ciuitatem donarēt, dicebat, perinde atque opifices, è quauis materia conficiūt mortaria, aut quid uis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Larißęorū artifices, qui è quouis hominum genere, Larißeos ciues effingerent. Attamen neque Gorgię sentētia, neque aliorū qui simili

ratione regum, & principum benignitatem intercludi cupiunt, mihi probari unquam poterit. Nam cum omnes qui paulo elatiore animo præditi sunt, ad uirtutem, honoris & gloriæ cupiditate, incendantur: si honoris spem debilitare uelis, uirtutis omnino studia extingues, quæ erat incitanda, et inflammanda. Qua quidem re, nihil omnino ciuili disciplinæ magis aduersarium est. Huc enim leges respicere, hoc omnibus bene constitutis nationibus propositum esse debet: ut homines magnarũ rerum cupidos, quamuis sint sæpe numero sua sponte ad iuuandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multo uehementius ad publicæ salutis studium inflammment. Nam & ea ratione, maxime firmari possunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas conseruari. Quid enim esset indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in rep. uiris esse constitutum? Aut quod præmium excogitabis, quo uirtuti satisfieri aliqua ex parte posit, præter hoc dignitatis, & gloriæ? Quid deinde magis regium est, magisq; magnificũ, quàm uirtuti debitum dare testimonium: & titulis honestare dignitatem: ut hoc modo, tum iustitia conseruetur: tum etiam, complures in studium uirtutis acrius incitentur? Nec enim princeps (ut iam ad illa respondeamus) potest efficere,

ut uilis, & abiectus animus, ad nobilitatis claritatem perueniat: quæ uidelicet non gratia parta, sed à natura profecta, et optimis exercitationibus exculta sit. Potest tamen generosum, et inuictum animum, splendidis titulis exornare. Quod quidem non solum honestum est, & rationi consentaneum: sed ita necessarium, ut ea re, salutem reipub. contineri existimandum sit. Autoribus quidem maximis, et regendę reip. scientissimis, ad istam sentētiam uti possem: sed ego unum tantum Platonem adhibebo: apud quem Socrates in tertio de rep. libro, cum fabula quadam de hominibus armatis è terra editis, ad patriæ caritatem, & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulisset: tum deinde, sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille reliquam partem fabulę. Omnes qui in eadem ciuitate uiuitis fratres estis. Sed deus cum uos informaret, ijs quidem, qui nati et apti sunt ad imperandū, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus in cōmuni salute defendenda operā nauant, argētum: agricolis autem, atque reliquis opificibus, æs et ferrum. Ita fit, ut cum ab eodem principio ortum habeatis, uobis similes plerunque genereiis. Euenit tamen, ut ex aureo parente, interdum argentea soboles nascatur: ex argenteo aurea. Et similiter omnia ab alijs uicißim oriātur. Iubet igitur deus,

ut principes ipsi, primum atq; pręcipue, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi, & inspiciendi, quid in animis liberorum suorum immistum sit, ut nihil omnino diligẽtius animaduertant. Quòd si æneum aliquid, aut ferreum, insitum in filiorum sensibus inspexerint: non impediantur misericordia, quo minus illis, munus eorum naturæ conueniens aßignent: & ad opifices, aut agricolas dimittãt. Sin ex illis aliquid rursus aureum, aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: et alios quidem ad urbis custodiam, & imperium, alios autem ad urbis auxilium, & militiam euocent. Insideatq; in eorum mentibus, fuisse olim oraculo prædictum, ciuitatem, tunc omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodiæ commissa fuerit. Hæc Plato de principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia pręclare, illa postremo diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cum æs et ferrum, hoc est ingenium humile, omniq; uirtutis pręsidio nudatum, reip. gubernacula tractãda susceperit. Ob id igitur non solum homines industria, et ingenio excellentes, ex agris ad urbis custodiam euocandos, et nobilitatis ornamentis afficiendos, sed etiam amplißimo genere natos, si degeneres extiterint, in infimam turbam conijciendos esse statuit. Hoc autem

tantam

tantam uim habere putat ad rempub. stabiliendam, ut summa quadam religione, cum ab omnibus, tum uel maxime, à principibus ipsis, quasi diuinam legem, ad hominum salutem constitutam conseruandum esse censeat. Quod si uerum est, omnia ornamēta quę cogitari possunt, uirtutis excellentię deberi: princeps qui Socratem audire uoluerit, eos qui indigne patiuntur uirtutem, in quocunq; hominum genere eniteat, omnibus ornamentis illustrari: omnium primos in agros deportandos, armentisq; pręficiēdos esse decernet. Nam si uirtutis studio ipsius reip. salus atq; dignitas cōtinetur: is certe qui uirtuti aduersatur, reip. opes infringit: et communem ciuitatis gloriam labefactat. Vt igitur in institutum sermonem redeamus, non potest princeps efficere, ut abiectus animus, atq; demissus ad rerum maximarum gloriam, aspiret. Potest tamen, magnum animum, et excelsum debitis ornamentis afficere. Itaq; nō tam tribuit nobilitatem: quàm iam pręclare institutam nobilitatis rationē, et singularem animi magnitudinem, egregiaeq; uirtutis aut artis pręstantiam: honoribus debitis honestam & illustrem reddit. Iccirco, cum antecedunt merita, tum hæc grauissima principum iudicia rite consequuntur. Aliter uero non erit ea nobilitas: sed inanis nobilitatis species, fuco & quibusdam medica-

mentis illita, et opinione tantũ multitudinis cõfirmata.

CVm igitur manifestum sit, æquitatis laude, uirtutis studio, et beneficentia, et ijs artibus pręterea, quę semper in bene moratis ciuitatibus floruerũt, nobilitari genus: facile palam fiet, quibus uitijs, hęc generis claritas extinguatur. Iis nempe, quę uirtutibus illis aduersantur. Quamuis enim (ut expositum est superius) plerunq; cõtingat, ut qui sunt honesto loco nati, nõ mediocri sint ad uirtutẽ indole: fit tamen interdum, et frequentius quidem, quam esset utile rebus humanis, ut aut à clarissimis uiris degeneres oriantur: aut saltem illud naturale bonum, quòd animis nobilium innascitur, uitio prauæ consuetudinis intereat. Itaq; cum aliquis adeo malis moribus imbutus, et praua cõsuetudine deuinctus est, ut nullam honestatis rationem ducat: ipse sese in tenebras abdit: et gentem claram, quantum potest, obscuram, et ignobilem reddit. Quemadmodum igitur ęquitatis studiũ multis nobilitatem comparauit: sic iniquitas, iniuriæ, indignæ in multos mortales contumeliæ, quamplurimos honoris possessione deiecerũt: cuius quidem rei, calamitosi omnium ferme tyrannorum exitus, testes esse possunt. Nec enim illis solum uita eripiebatur, & dignitas: sed omnibus, qui erant illi sanguine coniuncti: ita ut magna pars illorum eodem supplicio

necaretur:

necaretur: reliqui uero fortunis omnibus spoliati, necem quidem exilio uitabant: non tamen ignominiam & dedecus effugiebant. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelißimo, in quem uniuersa agrigentinorum multitudo impetum fecit: ut eos etiam qui simili morum immanitate fuerunt, prætermittam: certe Pysistratidæ non alia ratione principatum amisere. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio, quantum iniuriæ ulciscendæ causa, facinus illud egregium susceperũt. Cum enim Hipparchus Pysistrati filius, Armodium, adolescentem forma & moribus elegantem, quem perditißime amabat, neq; blandis sermonibus, neq; magnis promißis, in stuprum illicere potuisset: iniuit secum rationem, quemadmodum repulsæ dolorem ulcisceretur. Venit interim dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebranda: in qua delectę uirgines, sacra quædam calathis reposita, in capitibus patrio more sustinebãt. Hic, Hipparchus uenisse tempus ratus, quo tempore posset Armodio dolorem grauißimum inurere, eius sororem, in earum uirginum numerum ascribendam curauit. Deinde cum sacra fieri cœpißent, eãdem, tanq; sacris illis indignam iecit, ut facile appareret, non ab aliud ascitam fuisse,

 nisi

nisi ut eiecta, illam publice contumeliam acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat autem hæc apud Athenienses insignis iniuria: qua quidē offensus Armodius, re cum Aristogitone, cui erat in amore cōmunicata: et alijs socijs adhibitis, contra hippiam Hipparchi fratrem, natu maiorem, qui tyrannidem obtinebat, coniurationem fecit: et Hipparcho ipsi necem intulit. Hęc coniuratio quamuis tunc minime processisset, excitauit tamen Athenienses ad Hippiam nō longo post tempore expellendum, & libertatem recuperādam. Quid Tarquinij? nunquid nō ea ratione, Roma fuerunt exterminati, quod nihil iure, pleraq; uiolentia, & immanitate gerebant? Itaq; cum sextus Tarquinius, patris nefaria scelera imitatus, post multas iniurias, quibus Romanos onerarat, Lucretiæ per uim stuprum intulisset: cum patre, & fratribus in exilium eiectus, sine ulla dignitate, & cum dedecore uixit. Sic etiam Dionysius posterior, cum Dionis uirtute fuisset propter iniustitiam, et improbitatem Syracusis expulsus, Corinthi, sordidam et ignobilem ętatem exegit. Sic innumerabiles pręterea, scelere & iniquitate, gloriam et imperium maiorum uirtute partum, sibi ipsis detraxerūt: et uniuersę posteritati tenebras offuderūt. Hic non amplius immorabor, cum nihil magis perspicuum

cuum

cuũ esse poßit, quàm semper iniustitiæ scelus, genus obscurũ atq; uile reddidiße. Quid deinde ignauia, et timiditate) fœdius, aut turpius fingi potest, et à uera nobilitate magis alienum? Quid miserius, quàm formidine perterritum, à statu mentis ita discedere quemquam, ut neq; dignitatem tueri, nec ulla in re consistere ualeat? Neq; libet exemplis omnia confirmare, cum illud constet, multarum gentium decora, propter animi imbecillitatem, & inconstantiam, de manibus elapsa fuisse. Iam quid auaritiæ sordes persequar, et reliquas animi labes? quibus id moliuntur persæpe homines summo loco nati, ut sibi dedecus & ignominiam adiungant; illudq; generis ornamentum ita conuellunt, ut nihil malle uideantur, quam in turbam coniici uilißimorum hominum? Cum igitur manifestum sit nobilitatem, & nasci, & occidere solere: profecto ut illi uidentur laudibus in cœlum efferendi, quorum uirtute hic splendor generi comparatur: ita ij dignißimi certe sunt, quos omnes mortales odio persequantur, quorum maculis, & turpitudine, celebritas ista dißipatur: quando quidem, neq; generis indole, neq; maiorum exemplo, ad uirtutem excitari potuerunt, uoluptatis, & turpitudinis uinculis impediti. Quapropter sunt miseratione digni (si misericordia superbiæ & stultitiæ tribui potest)

test) quidam homines imperiti: qui cum nulla ingenij laude floreant, nulla uitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu, ita tamen inani nobilitatis nomine sibi blandiuntur, atq; si cœlo delapsi fuissent. Miseratione inquam digni sunt, qui se beatos & florentes putant, cum tam multis animi miserijs, & interdum etiam corporis agitentur. Operæpræcium est autem uidere, istorum in omni genere insolentiam: tunc autem maxime, cum in regia uersantur. Famulorum pars antecedit: pars autem magno agmine subsequitur: ipsi uero in gressu, certis quibusdam numeris utuntur. Cum autem à ianitoribus introducuntur: & omnia circum commouentur: tum demum sese felices, supra quam dici potest existimant. Credo quod illic tandem, contagione plebis minime uiolantur. Nec enim quemquam fugit, in quantam religionem ueniat, si quispiam eorum, qui sibi heroes uidentur: nec omnino nati, sed à deo aliquo effecti: plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes: & omnia nobilitatis sacra funditus interite. Quid ni inquit mihi placeam, quando in amplissima familia natus sum? Quin tu igitur geris animum, isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum uirtute comparatam,

tuis

tuis fœdis factis amisisti. Illi magnitudine animi, integritate, et beneficentia circunsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnum in republica gradum consecuti sunt: tu contra timiditate, flagitijs, atq; sordibus, & omnium rerum inscitia, teipsum in infimam turbam coegisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginem antiquæ claritatis agnoscere? Qualiscunq; sum inquit, illustri tamen genere natus sum. Nunquam ne intelliges homo ineptissime, ornari uirtute genus, neq; genere uirtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex uirtute quærendam? Quid autem inanius est, hoc nobilitatis nomine, si uirtutis ornamenta subtraxeris, atq; ueræ gloriæ fructum? Virtute autem etiam à generis claritate seiuncta, nihil in uita præstabilius, nihil homini melius, nihil naturæ acommodatius: quæ per se splendet semper: & pulsa loco manet: nec ullo in tempore potest, dignitatis possessione depelli. Sed quæso uideamus quem tandem fructum feret, istud nudum nobilitatis nomen, cum res publica in ultimum discrimen uenerit armorum: aut domesticis seditionibus agitata fuerit. Ibi enim uirtute & consilio res geretur: non fumosis imaginibus. Ibi saltem loco cedas necesse est, isti nouitati, quàm tanto fastidio flocipendis, si longo

si longo rerum, & uirtutis præsidio firmata fuerit. Immo inquit, locũ eundem semper obtinebo, in quo mei maiores collocati summa cum laude uixerunt: hi autem terræ filij in suis sedibus hæreant: et eas artes persequantur, quas scimus illorum parentes coluisse. Sapienter me hercle dictum, & lepide. Vt in rebus turbidis, & afflictis uirtutem contemnendo, & ignauæ nobilitati auscultando, fœde pereamus. Sed uelim intelligas aliquando, te conuitium indignum ijs facere, qui tibi præclara ista nomina reliquerunt. Nam certe ille tui generis autor, & princeps, à quo primum ista uestræ nobilitatis insignia profecta sunt, homo nouus fuit. Cum igitur eos homines maledictis insectaris, qui tuis maioribus sunt simillimi: & ea probra ingeris, quæ possunt in tuos retorqueri: non id tantũ agis, ut dedecore tuo labem illorum laudibus aspergas: uerum etiam ingrate et impie te geris, dum illorum splendorem conuitijs extenuas, à quibus hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horũ iam magnifica uerba, et ineptias omittamus, qui cum ab omni laude sint alienißimi, maiores suos in ore semper habẽt. Quibus cõgruit illud à Dionysiodoro Trœzenio frequẽter usurpatũ, quis patrem laudabit, nisi liberi infelices? Ego uero germanę nobilitati, quę et ex ipsius uirtutis stirpe generata est, et eadẽ
uirtute

uirtute nititur, summum honorem haberi par esse puto. Istos autem, qui nobilitatis fabulam frigide nimis, & insulse peragunt, uellem omnium sibilis excipi: et theatro, perinde atq; dignissimi sunt explodi.

POsteaquam illorũ uesaniam oratione compressimus, qui nouos homines, industria, et uirtute pręditos maledictis insequuntur: cum ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quęstio relinquitur, utri sint anteponendi. Ii ne qui nullo domestico exemplo incitati, famam tamen uirtutis egregiæ consecuti sunt? an illi potius, qui gloriam maiorũ uirtute quęsitam omni pectore cõseruant? Est enim quęstio anceps: cuius utraq; pars, potest probabili ratione defendi. Potest enim homo nouus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec ullis institutis domesticis, nec ulla maiorum meorum celebritate prouocatus in gloriã incubui. Nec alienis opibus, sed mea ipsius uirtute, id assecutus sum, ut ad honores summos aspirarem. Genusq; meum, quod, antea in obscuritate latebat, illustraui: posteris autem meis, nobilitatis initium dedi, & egregiæ uirtutis exemplum. Tu uero qui illustri loco natus es, plurimum instrumẽti ad gloriam habuisti. Primum stimulabant te exempla domestica, & status ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis educatio, & institutio: postremo hominum

expectatio:

expectatio: quæ omnia tibi quasi necessitatem attulerunt, ut in uirtutem incumberes. Neq; tanta est ea gloria, quam tibi peperisti, tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuisset, si domesticæ laudis studium turpiter omisisses. Vi igitur, atq; necessitate coactus magna gessisti. Mihi contra licebat in tenebris delitescere: præsertim cum omnibus illis instrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cum igitur non ulla necessitate astrictus, sed amore uirtutis impulsus, animum ad res gerẽdas applicui: idq; tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude pręstiti: inuidiámq; inimicam nouitati, uirtutis pręstantia superaui: nihil causæ esse uideo, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contra nobilis? Ergo tu me, cõtra ius omne, de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non uides hęreditatem eius gloriæ, quàm mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia: quàm uillæ: quàm reliqua bona, quæ ad me, tanquam ad uerum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quo minus huius dignitatis fructum, et mãcipium, in meis bonis numerare debeã, eiusq; possessionem omni contentione tueri? Quod si ita est, iam uides quàm multis in locis, hęc laudis hęreditas fuerit amplificata,

antequam

antequam ad me perueniret. Quoties enim accidit, ut aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus susciperet: toties scito, adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum gesta, ad meam gloriam reuocare possum: quando quidem, illorum uestigijs ingressus pugnaui, ut meorum decori non deessem. Tu igitur tua tantum uirtute clarus es, Ego non tantum mea, sed etiam meorum. Quantum uero ad gloriam domesticam attinet, qua dicis nobiles ad uirtutem necessario excitari: immo plerosque uidemus, gloria parentum contentos quiescere: nec ultra quippiam moliri: quod satis habeant, frui laude labore alieno quæsita. Quorum consilium, ut reprehendam, id tamen liquet, nobiles homines, nulla tantum re, quantum animi elatione, & magnitudine ad res gerendas incitari. Hæc & alia multo plura possunt in utramque sententiam adduci: ita ut relinquatur ratio sane difficilis ad iudicandum, uter alteri sit præferendus: si uidelicet utriusque uirtus æque late pateat. Nam si faciamus ipsius honestatis contentionem: uirtutemque ipsam proprijs ponderibus examinemus: illius uirtus esse uidetur longe admirabilior, qui primus è familiæ obscuræ latebris, emersit in lucem: industriaque sua laudem, & gloriam consecutus est. Si uero uita fun-

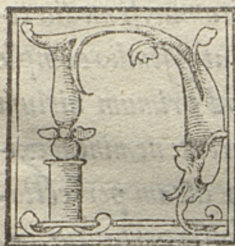
ctis est

aliquid tribuendum: eorumq; memoria, qui præclare de republica meriti sunt, quod & ratio postulat, & leges præcipiunt, est post illorum mortem omni studio conseruanda: ij qui secuti exempla maiorum suorum, in gloriæ cupiditatẽ incumbunt, non iniuria prę feruntur. Neq; enim solum eorum industria, uerum etiam parentum merita ponderantur. Est igitur anceps controuersia quàm alijs dijudicandam relinquo. Mihi enim satis est demonstrasse, id quod etiam fortasse sine ullius explicatione satis apertum est, omnem generis splendorem, & familię claritatem, à fonte uirtutis ortum habuisse.

AD LVDOVICVM PRINCIPEM CLARISSIMVM REGIS EMANVELIS FILIVM, HIEROMYMI OSORII DE CHRISTIANA NOBILITATE.

LIBER PRIMVS.

On eram nescius, Ludouice Princeps inuictissime, cum has nostras cogitationes literis mandare instituissem, fore, ut hic noster labor, in doctorum hominũ uituperationem grauißimam ueniret. Quidã enim temeritatis et audacię nomine me condemnabunt, quod tantam rem sim animo complexus, quantam uix homines exquisita doctrina, pręstantiq; ingenio praediti suscipere ausi fuissent: quosdam autem offendet, quod neq; rerum magnarum tractatione, neq; orationis ornatu, uidebor suscepti muneris magnitudini, aliqua ex parte satisfecisse. Alij igitur in me prudentiam, alij uero ingenij uim, & acumen desyderabunt. Quibus, antequam in huius operis disputationê ingrediar,

 breuiter

breuiter respondebo. Equidem, & si nunquam ita meipsum amaui, ut mihi uel ingenij laudē aliquam, uel doctrinæ alicuius prestantiā aßumerem: id tamen ingenui adolescentis, et in prçclara studia incumbētis officium esse duxi: mediocribus rebus minime contentum, altißima, atq; uehementer ardua consectari. Nam nec ille summus locus est omnino desperandus, et in medio non licebit insistere, nisi illi tantummodo, qui ad summū maximo animo contendet. Bene enim ueteri prouerbio admonemur: ut ad rerum fastigia nitamur: si media tenere cupimus. Quod si nihil animo, atq; studio complecti fas hominibus fuisset, nisi quod primum uirium suarum imbecillitati conuenire putarent: neminem existimo unquam, ad ullam artium, non dicam perfectionem, sed ne mediocritatem quidem fuisse peruenturum. Nec enim Platonem ipsum opinor, cum primum sese ad scribendi studium applicuit, tantum de se sperasse, quantum postea periclitando, & audendo consecutus est: neq; Demosthenem, ingenio suo tantum initio tribuisse, ut se fore aliquando Pericle superiorem, in animum induceret: neq; Ciceronem suspicatum fuisse, cum primum ad dicendi studium excitatus est, sibi diuinç cuiusdam, et incredibilis eloquentię palmā reseruari. Sed cum uis cuiusdam præstantis naturæ illos admoneret,

ut ad

ut ad multo maiora conarentur, quàm quæ eſſent eo tempore uiribus ſuis accommodata: ſummum illum eruditionis, & doctrinæ gradum conſecuti ſunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti, et eruditi fuerunt? Potuiſſent ne illum ipſum locum obtinere, niſi ſupra uires ſuas audendo, ſeipſos ad maximorum hominum imitationem, ardenti ſtudio cõtuliſſent? Nunquam enim tam bene cum rebus noſtris agitur, ut eò quò curſum habemus, omnino feliciter appellere ualeamus. Quo circa, omnibus qui alicuius artis præclaræ laudem admirati fuerint, ſumma cõtentione enitendum eſt, ut nõ ad ea tantum, ad quę peruenire cupiunt, ſed ad altiora etiam contendant: quo tandem eò, quò curſum inſtituerãt, facilius proueheantur? Cum ſit igitur exploratum, neminem in aliquo numero eſſe poſſe, niſi ſumma ſtudioſiſſime ſequatur: nõ ij ſunt in crimen audaciæ uocandi: qui conatum adhibent, ad maximas res ſuſcipiendas: immo potius, illorum, qui id non tentant, ignauia, atq; deſidia eſt ſummopere reprehendenda. Nec me illorum oratio à ſcribendo deterret, qui genus aliud dicendi uberius, et ornatius, quàm id, quod pro ingenij noſtri imbecillitate poſſumus in hac diſputatione ſequi, fortaſſe requirent. Nam ſi ea tantum, quæ à nobis augeri literis, & illuſtrari

queunt, tractare concessum fuisset: nemo unquam scribere aggressus esset, ea, quæ non dico uerbis exprimi, sed nec omnino, concipi mēte, atq; cogitatione possunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate præditus est: ut de Christiana pietate, et religione, de sanctissimis Christiani nominis mysterijs, in quibus, magna ex parte nostra uersabitur oratio: postremo, de Deo Optimo Maximo disserere pro dignitate ualeat? Atqui, tantum abest, ut ij qui statim initio, rerum magnitudine franguntur, et hoc timore debilitati, se ad alia quęuis potius, quàm ad Christianę dignitatis ornamenta stylo celebranda conferunt, uerecundiæ sibi laudem asciscant: ut etiam, in reprehensionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaq;, qui aliquid de literis consecuti sunt: & in ueræ pietatis studium fuerunt ardentius incitati: hoc animo semper extiterunt, ut scelus inexpiabile ducerent esse, ingenium suum, ad res alias excolendas, quę abhorrerent à dignitate religionis adiungere: cum tamen uiderent, nulla quantumuis admirabili eloquentia, posse res tantas, tamq; diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta sunt ingenij monumenta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita: plenissima tamen grauitatis, & ardentissima pietatis

significatione

significatione commendata. Quin etiam, multi ex illis omnes dicendi festiuitates, & orationis lumina, tanquam res leues, atq; pueriles, et religionis dignitati parum consonas neglexerunt. Quo circa, minus est nobis laborandum, si conata efficere, et quo iamdudum cupit animus aspirare non poßimus: cum et rerum magnitudine, et summorum hominum exemplo, et autoritate defendamur. Illud autem admonere superuacaneũ est, incidere sæpe multa, in tractatione rerum sacrarum, in quibus, non facile est tueri latini sermonis elegantiam: ijs presertim, qui non sibi durißimas quasdam leges imposuerunt: & animi sensa clare, & impolite, potius, quàm obscure, et eleganter expromere malunt. Nec enim uereor, si uerbum aliquod interdum in ijs libris barbarũ, aut peregrinum posuero, quod tamen sit ex sacris literis depromptum, quin ea res mihi apud ęquos iudices fraudi sit futura. Sed inepte facio, Amplißime Ludouice, qui aliorum iudicium formidem, in eo libro, quem ad te unum scribo? Nec enim est mihi dubium, quin hæc nostra, qualiacunq; sint, magis ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quanquam id quidem facio audacius, singulari tua humanitate, & commemoranda beneficentia prouocatus. Cum enim libellum

quendam de nobilitate ad te misissem, nulla quidem elegantia, neq; doctrina perpolitum: illud animi mei in te ardens studium tibi non ingratum cecidisse, non solum muneribus in me collatis ostendisti: uerum etiam, quod longe pluris facio, perhonorifico sermone declarasti. Nec enim possum dissimulare, me, quamuis minime laudis auidus sim, non maximo tamen gaudio tum cumulatum fuisse: cum non dubitarem, quin tanti principis, tamq; diuinis uirtutibus ornati testimonium, omnibus dignitatis ornamētis, ad gloriam antecelleret. Primum itaq;, amore quodam religionis incensus, deinde studio amplitudinis tuę concitatus, aliquid multo amplius complexus sum, de quo, in ijs tribus libris disputarem. Et quanquam de nobilitate inscripti sint, longe tamen diuersa ratio est, quam in præsentia secutus sum, ab ea, quę cōmentariis illis nostris continebatur. Illic enim de naturali tantū uirtutis indole, in certis gentibus elucente disseruimus: quæ si excitetur, & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis splendorem, quam nobilitatem appellant. In quo quidem sermone, cum primum dialecticorum more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius uim, & rationem explicare conati essemus: tum de illius origine, et antiquitate diximus, usq; ab heroicis tēporibus,

omnem ueterem memoriam repetentes. Postremo cum nobilitas, ut humana omnia sit bonũ uarium, et commutabile: quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contra uitijs, extingueretur, ostendimus. Omnis autem nostra disputatio, eò pertinebat, ut demonstraremus, nobilitatem, uirtutis radicibus innixam sustentari: uirtute uero fracta, atq; debilitata concidere. Sed quoniam, omnis illa uirtus, in qua tum magna ex parte nostra oratio uersabatur, quamuis habeat speciem amplam, et illustrem: non tamen attingit, illam perfectam uirtutis rationem: sed in ciuili quadam exercitatione consistit, humana magis opinione celebrata, quam uero illo, diuinoq; lumine sanctitatis illustrata: uisum est nobis, altius repetito principio, inuestigare, quàm uim habeat uera, perfectaq; uirtus: ut illa scilicet perspecta, possimus intueri, ubi consistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cum enim generis claritas à uirtute nascatur: consequens est, ut eam tantum magnam, & ueram generis claritatem existimemus: quæ ab illa certa, atq; constanti uirtutis ratione profecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed ueritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam uirtutem, quæ constat opinione, à uera uirtute distinguentes, illius nobilitatis ornamenta

quæ diuino munere Christiano generi, concessa sunt, explicare conabimur. Sed cum uirtutis uis intelligi non poßit, nisi fuerit ante constitutum illud ultimum omnium bonorum, ad quod omnia uitæ consilia referenda sunt: siquidem uirtus nihil aliud est, quàm certa uia, atq; directa, dirigens ad illud summum omnium rerum expetendarum: cum igitur uirtus sine ultimi finis explicatione intelligi non poßit: principio aggrediemur explicare, quod sit illud humani generis ultimum, ad quod destinati natura sumus: & unde honestatis uniuersæ ratio defluxit: & in quo summum hominis bonum continetur. Nobilitas enim uirtute spoliata, ne intelligi quidem potest: uirtus uerò nisi in uerum finem respiciat, nulla censenda est: ita fit, ut nisi summi boni ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas constare queat. Deinde, cum generosi animi, atq; magnifici sit, alta contueri: & infima omnia negligere, certum est, eum tantum nobilem, & splendidum dici debere, qui summum aliquod bonum, & excellens intuetur. De finis igitur istius ratione, item de generis humani conditione, & dignitate, postremo de illius ruina & occasu, in hoc primo libro scribere institui: ut sic tandem aditus ad hominis perditi restitutionem, & nominis Christiani decus, mihi comparem.

A te uero Princeps Clarissime peto, ut ea animi lenitate, singulariq́;, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes semper fuisti prosecutus, hæc scripta nostra recipias. Satis enim magnum præmium arbitrabor, esse meis laboribus persolutum: si intellexero, hoc meum erga te in hoc scribendi genere studium, tibi non prorsus iniocundum contigisse.

VT igitur ab eo principio ordiamur, satis constat, omnes mortales in aliquem finem respicere: quo proposito, in actiones incumbunt. Hunc autem ultimum finem, uno ore omnes appellant uitam beatam, florentem, atq; felicem, omni genere mali uacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa, perpetuaq; dissensio. Quali enim quisq; animo prædi-tus est: talem de summo bono opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt: neq; cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem: ij uel in diuitijs, uel in corporis uoluptatibus, illud ultimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant, felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri: easq; commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari uidebant: partim, cum nullam maiorem suaui-

tatem

tatem sentire potuissent, ea, quæ sensibus dulcem motum affert: ipsamq; felicitatem, omni genere suauitatis completam esse ducerent: uoluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria fuissent uehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius urgebantur, summam uitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error, & inscitia, est execranda magis, quàm uerbis & oratione refellenda. Quis enim non uidet, eorum amentiam, qui cum & animo & corpore constemus: alteram tantum sui partem, & eam quidem longe multumq; inferiorem, nobisq; cum belluis communem amplectuntur: alteram uero, quæ formam et speciem diuinæ mentis habet, flocipendunt? Sunt deinde alij (ut ab isto hominum genere turpi, & abiecto discedamus) elatiore animo præditi, pauloq; acutius uidentes naturæ uim, qui honores & dignitates omni diligentia consectantur. Est enim nobis innatum splendidum quiddam, atq; magnificum, appetens honoris, & principatus, quod in ijs qui excelso animo sunt, apparet facillime. Isti tamen primum in eo grauiter errant, quòd ex imperitæ plebis opinione pendent: & in insipientis multitudinis rumore, ueræ

re, ueræ laudis puchritudinem inesse constituunt. Deinde quod honores, & imperia tanquam ultimum uitæ præmium, & finem spectant. Illud enim ultimum bonum, constans, fixum, & stabile, non uarium, fragile, & caducum, nec in quo uanum uulgi testimonium dominetur, ponendum est. Deinde qui conuenit, in eo finem collocare, quod nunquam per se expeti contingat: sed semper ad aliud referatur? Videmus autem, omnes qui ad rem publicam accedunt, tribus maxime de causis honores ambire. Quidam enim, ut potestate maiore præditi, omni genere uoluptatis, & omnibus uitæ commodis potiantur: alij deinde ut uirtutis nomen obtineant: ualet enim plerunque ciuilis prudentiæ, ac egregiæ uirtutis opinio, in eo, qui est in maxima dignitate constitutus. Sic enim uulgo homines opinantur: non temere fuisse honores illos ad quempiam delatos: sed propter aliquod uirtutis insigne meritum. Postremo qui melius instituti sunt: ob id petunt sæpe numero magistratus: ut in republica gerenda, omnibus illis uirtutibus quibus ornati, & instructi sunt, magnificentissime perfruantur. Nam qui iustitiæ, integritatis, & constantiæ fructum capere concupierit: non aliunde poterit uberiorem colligere: quam ex eo dignitatis gradu, in quo

sibi

sibi solum, sed ciuibus uniuersis, in maximis rebus usui esse possit. Cum igitur quidam, ut possint facilius commodis, & uoluptatibus expleri: quidam uero, ut uirtutis nomen aucupentur: alij postremo, ut sese in studio uirtutis exerceant, seruiunt honoribus: imprudentissime faciunt, qui in illis uitæ finem collocandum esse putant. Siquidem finis ultimus, non alio refertur, sed omnia propter finem expetuntur. Quocirca, uoluptates, corporis integritatem, & reliqua eiusmodi, in infimum bonorum ordinem, si bona illa appellanda sunt, coniicienda putemus. Honores uerò, non ambitionis studio, sed ratione consectemur interdum: ut quamplurimis prodesse possimus: non ut in illis uitæ præmium constituamus. Sed iam istas multitudinis opiniones omittam: ut ad eorum sententias, qui se uitæ magistros esse professi sunt, gradum facere possim. Non tamen ad omnes. Esset enim infinitum, persequi tam multas opiniones: quàm multæ philosophorum monumentis, & literis mandatæ sunt. Illos autem omnino prætermittam, quorum sententiæ nullo modo discrepant, à multitudinis opinione. Nempe qui cũ se flagitijs inquinassent: nihil aliud turpitudinis tenebris occęcati uidere potuerunt: nisi, quod ad uoluptates corporis, atque commoda pertineret.

Cyrenaicos

Cyrenaicos igitur neſcio quos, Hieronymum Rhodium, Ariſtipum, & qui utriuſq; ſententias complexus eſt Epicurum præteribo. Nec enim digni ſunt, qui ueniant in numerum eorum, qui doctrina & ingenio ſunt præſtantes exiſtimati.

VT igitur ad philoſophos ueniamus, ſatis conſtat Academicos, atq; Peripateticos, triplicem bonorum rationē poſuiſſe. In primo ordine illa collocāt, quæ animum perficiunt. Quæ quidem rurſus in duo genera diuidunt. Alia ſiquidem mentem inſtruunt, ad plurimarum rerum ſcientiam: alia uero uoluntatem, ad omnem uirtutem, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinent ad corporis perfectionem, & incolumitatem. Poſtremo ea bona, quæ fortuna, & caſu proueniunt, in infimum ordinem conijciunt. His autem omnibus bonis in unum collatis, compleri uitam beatam putant: ita tamen, ut uirtutem, uel uirtutis uſum, præcipue amplectantur: opes uero, uel corporis, uel fortunæ ita retineant, quaſi quaſdam uirtutis ſatellites, atq; miniſtras: quæ illi ad nutum adſint: et ſine quorum operis, exiſtiment, haud quaquam commode poſſe fungi ſuo munere uirtutem. Felicitatē uero ita definit ſummus, & doctiſsimus uir Ariſtoteles. Eſt inquit

animi

animi actio, secundum maximam uirtutem, per omne uitę tempus suscepta. Virtutem autem maximam, sine illis, uel corporis, uel fortunæ bonis exerceri posse, minime censet. Nec is ullo modo est, qui uitam beatam dici debere putet, eam quæ aliquando est in maximos mœrores, et calamitates peruentura. Statuit itaq;, ut omnes uitæ actiones illuc respiciant, ut animi uirtutes egregię comparentur: deinde reliquis bonis ita circunfluat, is qui beatus esse studet: ut neq; uitæ cultus, & uirtutis officium propter inopiam deseratur: nec ipse fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius, quàm ad decus et honestatem referantur. Hæc autem cum ad humanam uitam aptissime dicta esse uideantur: ita sunt omnium ferme opinione comprobata: ut nulla unquam sententia à pluribus recepta sit. Nam et uirtuti primas defert, cuius splendore, homines bene instituti maxime ducuntur: & cum reliqua bona uel corporis, uel fortunæ haud contemnenda putat: popularis efficitur. In qua tamen opinione, quàm multa uitia sint, facile perspiciet, qui rem ipsam diligentius animaduertet. Maximę uirtutis usu, in uita diuturna, perfici uitam beatam putat. Age, iam uideamus, quæ tandem sit ista uirtus uitæ felicis effectrix: aut quibus studijs eam nobis comparabimus: quibusuè

quibusué notis honestatem, ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim non uenit in mentem suspicari, unde uirtus intelligi poßit: nisi prius ultimi boni rationem perspectam habuero. Nec enim uirtus aliud est, quàm rationis perfectio ad ultimum uitæ consequendum. Rationem uero perfectam, tunc inquiunt esse: cum instar eius qui aliquò sagittam, aut hastam collimat: ita ratio aliquem finem propositum, tanquam signũ intuetur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo uirtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiam Aristoteles ipse decreuit: quandoquidem, ante quam de uirtute disputaret, ultimi boni rationem explicare aggressus est: ut scilicet illo constituto, quæuis & natura uirtutis esset: quidq; posset efficere, cerneretur. Quod tamen præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius ut compos efficiar, omnes sint mihi subeundi, & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia uitam beatam contineri putat. Et primo loco omnia uirtutis officia. Iam hoc quidem pręposterum esse, manifestum est: finem ex uirtute cognosci: non ex fine uirtutem. Sed demus id, ut tandem quid uirtus sit dispiciamus. Virtus inquit, est constans animi affectio, consilio parata,

ex 1 libro Rhet. cap 2.

consistens

consistens in quodam medio, eoq; recta ratione constituto. Longius quæso progredere, nondum enim uirtutem uideo. Quæ tandem est ista recta ratio, quam in uirtutis definitione posuisti? Ea inquit alio in loco, quę nullis tenebris impedita, facile eum finē cernit, ad quem sunt omnes actiones uitæ referendæ. Rursus me ad finis inuestigationem reuocas, quem ut probe tenerem, ab illo, ad uirtutis consyderationem me reiecisti. Quid quæso aliud est, in orbem circunferri: si hoc non est? Virtutem eam esse ponis, quę dirigit ad finem. Rursus ita finem describis, ut nisi prius uim uirtutis cognitam habeamus: quid finis sit, ne suspicari quidem possimus. Hæreo igitur, neq; quid uirtus sit, neq; quorsum ferat intelligo. Sed ut ista spinosiora linquamus, uidendum est, num ea felicitas, quàm posuit Aristoteles, eiusmodi sit, ad quam ualeamus aliquando peruenire. Nam si ea est, quæ neq; parabilis est: neq; alicui contingere potest, propter rerum humanarum inconstantiam, & imbecillitatem: quem fructum uitæ communi feret, ista beatæ uitæ descriptio? Præterea, cum omnia quæ sunt in rerū natura, fere semper suum finem assequantur: uehementer absurdum est, arbitrari, solum hominem, cuius causa omnia quæ uidemus oculis, creata sunt, nunquam suum finem adipisci,

quod

quod eſt Ariſtoteli neceſſario confitendum. Cum enim ſummum bonum in hac uita ponit: & eam uim fortunæ tribuit, ut eius aliquo grauiore curſu, poßit obteri inſtituta felicitas: id uidetur ſtatuiſſe, omnes mortales eſſe ſemper miſeros. Quis enim eſt, cui data ſit immunitas eorum malorum, quibus hanc uitam oppreſſam, et afflictam uidemus? Ecquis inquam eſt adeo liber, & immunis, quin grauißimis interdum malis urgeatur: uel ſaltem non extimeſcat eas clades, quibus uita beata, ſi modo illa beata eſt appellanda, corrumpi & amitti poteſt? Omnes enim mortales, iſta conditione naſcuntur, ut magnam uitæ partem exiguant, in lacrimis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria, aliquis unquam inuentus eſt, cui non multis partibus plura mala, quàm bona contigerint. Solon ille Græcię ſapientißimus, interrogatus à Crœſo Lydię rege, quem putaret eſſe beatißimum: Tellum quendam Athenienſem retulit: qui in patria florente, liberos, & forma, & uiribus excellentes ſuſceperat: & poſtremo mortē clarißimam, pro patria dimicans oppetierat. Annumerauit etiam Cleobin, & Bitona argiuos: qui cum egregio pietatis officio erga matrem functi fuiſſent: à uita digreßi ſunt: cum mater à Iu-

 none,

none, cuius erat sacerdos, precata esset, ut illis largiretur, quód maximum homini pręstari posset á Deo Fuit illis igitur (ut ferunt) mors, præmium pro pietate constitutum. Hos ille tres, qui è corpore excesserant, beatos esse censuit. Nemini uero, qui in uita maneret, id concedi posse confirmauit. Longo enim tempore, inquit ille, multa quæ uolumus, aspicere, & perpeti opus est: neq; dies sequens, idem omnino affert, quod attulit antecedẽs. Omnis igitur homo ó Crœse, est obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis nationibus imperare uideris. Illud tamen, quod á me quæsieras, nunquam tibi tribuendum putabo, nisi prius audiero, te cum dignitate, uitæ spiritum extremum edidisse. Nec enim ille qui plurimas diuitias congestas habet, illo qui in diem uiuit, beatior esse potest: nisi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem usq; sequatur. Hactenus Solon. Cuius uerba si perpendas, intelliges plane, ne illos quidem tres, fuisse illius sententia beatos. Sed cum uir insigni sapientia clarus, in communes hominum miserias inspexisset: cum ijs actum esse præclare existimauit: qui antequam grauiore clade, aut erumna premerentur, á uita discessissent. Non itaq; molestijs, omnibus uacuos extitisse, beatos tamen pręomnibus alijs fuisse,

quos

quos in uita cernebat innumeris doloribus intercludi, ui dicabat. Quemadmodũ inquiunt futurũ fuisse beatum Priamũ, si nõ ita diu uixisset. Non quidẽ quod in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruisset. Fuerat enim captus ab hostibus: multasq́; iam in ea ętate calamitates hauserat. Sed qa morte abstractus fuisset, ab omnibus illis cladibus luctuosissimis, quibus postea fuit, miserrime circunuentus. Non uidisset inquiũt, Hectora ad Achillis currum religatum trahi: sacras ędes, suorum sanguine funestari: ciuitatẽ uniuersam crudelissime uexari, diripi, et incẽdi: omniaq́; sanguine, et incẽdio misceri: et reliqua, quę in illis heroicis calamitatibus recẽsentur. Sic igitur illi tres cõparatione habiti sunt felices, quòd morte tempestiua, illis grauissimis malis, quibus ij qui diu uiuunt, assidue conflictãtur, erepti fuissent. Qui potest igitur in ea uita, summũ bonum esse, è qua quamprimũ discedere, sit diuinum beneficium? in primis itaq́; celebratur uulgatissimũ illud Sileni responsum, nempe optimũ non nasci: proximũ uero, quamprimum ad mortem ire. Quod quidem rectissime dicitur, si ad communes uitæ miserias, et acerbissimos casus spectes: nec in alium finem respicias. Memorant esse quandam in Thracia gentem, quę infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat: suorum uero funera, tripudio

& cantu prosequantur. Initijs enim uitæ, tanquam malorum omnium principio, lacrimas existimant conuenire: morti uero, tãquam miserarium fini gratulationem. Sed quid plura in hanc sententiam disputo? Non modo enim antiquorum testimonijs, sed etiam nostræ memoriæ infinitis exemplis, perspici potest: neminem unquam fuisse, qui non sępissime curis, angoribus, periculis, innumeris morbis, & calamitatibus premeretur. Colliguntur à uiris doctissimis, pauci admodum, qui uulgo omnium mortalium beatissimi putabantur: quales fuerunt Metellus macedonicus, Cæsar Octauius, L. Sylla, et pauci admodum præterea. Horum autem uarios casus, & ancipites percensentes, et ea mala quibus sæpissime agitati fuerunt, enumerantes: ostendunt facillime nobis humanæ miseriæ grauitatem. Nam si ij qui fortuna ualde secũda usi sunt, huius uitę acerbitates effugere nõ potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimandum, qui sunt omnium confessione miseri? Quod si fortuna sit alicui adeo propitia, ut omnia uitæ commoda in eum conferat: hunc semper uidebimus, tragicos exitus, & uehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cum summa felicitate, per omne uitæ tempus usus fuisset: tandem hostium proditione, uita

& for-

& fortunis omnibus fuit ſpoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambyſis exitum? Quid magni Pompei triſtiſsimum funus referam? Quid alios innumerabiles percenſeam materiã præbentes ad grauiſsimos luctus etiam in tragedijs et fabulis excitandos? Cum ipſa uita communis fateatur, nihil in terris eſſe homine calamitoſius. Si igitur quod Ariſtoteli placet, iſta bona uel corporis, uel fortunæ, ad beatę uitæ cultum requiruntur: & mala contraria uitam miſeram efficiunt, nemo certe beatus eſſe poterit. Nemo eſt enim quin grauiſsimis interdum malis urgeatur: uel ſaltem, quod idem ualet, ea quæ poſsunt homini euenire, noctes & dies non formidet: inſtar eorum, qui deſcribuntur apud inferos:

Quos ſuper atra ſilex iam iam lapſura, cadenti
Imminet aſsimilis.

Fruſtra igitur uir tantus operam ſuam conſumpſit, in in eius beatitudinis explicatione, quàm poſsunt quidem optare multi: nemo tamen aſſequetur. Quod ſi tantum ingenium, tantam induſtriam, tantum in explicandis rerum naturis ſtudium fefellit, quid in uita ſequendum eſſet: minime mirum eſt, ſi reliqui, quorum neq; ſimile acumen fuit, neq; par in indagatione ueritatis induſtria, lapſi, & decepti ſunt, quales ſtoici fuerunt.

HOrum autem princeps Zeno, uir grauis et continens, et qui ut sibi quidē uidebatur, aduersus doloris stimulos, et fortunæ fulmina solius uirtutis armis egregie tectus esset: corpus omnino contempsit: omnemq; felicitatem animi bonis terminauit. Ea tamen dicit, quæ à nullo uiro sapiente, qui non esset eidem sententiæ consecratus (fit enim sæpißime, ut multa non animi iudicio, sed constantiæ causa defendantur à multis) ea igitur dicit, quæ nec ab eruditis probantur, & irridentur ab indoctis. Vult enim, ut sit animus ita constantia fundatus, & constitutus: ut ne tantulum quidem unquam commoueatur. Nefarium enim facinus existimat, angi dolore & solicitudine: gratia aut misericordia flecti: impelli cupiditate: ira, odio, aut aliqua perturbatione mentis incitari. In hoc autē statu, omni motu uacāte, quam græci ἀπάθειαν appellant, summum bonum contineri putat: ita, ut qui illum fuerit aßecutus, sapiens, Rex, atq; beatus sit existimandus: reliquos omnes tanquam stultos, seruos, & omnibus malis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit. Principio autem summum bonum in humana dignitate collocare, ita ut nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate poßit illa uirtus, à beata uita deseri, est hominis splendide magis, & magnifice,

magnifice, quàm sapienter & uere differentis. Nam cum animus ipse sit naturali amoris coniunctione corpori deuinctus: fieri certe nulla sapientia potest, quandiu ista coniunctio manet, quin corpore doloribus oppresso, animus conficiatur ægritudine. Si igitur recte censent stoici, animum ægritudine occupatum, in miseria esse: fateantur necesse est, si non ueritatem extorquere, & sensibus uim afferre uelint, neminem quantauis sapientia præditum, in totius corporis doloribus esse beatũ. Nam si sensus nihil ad nos pertinerent: corpusq; ipsum non esset hominis pars: tunc potuissent cuiuis homini mediocri probare, eum cuius corpus uratur, nihilominus tamen esse beatum. Cum autem animo & corpore constemus, qui possumus quandiu hęc uita manet, summum bonum, id existimare, quód alteram tantum nostri partem amplectitur: alteram uero in malis deserit: pręsertim cum natura ita cogente, ipsa mala corporis, in animum redundent. Sapienter enim à uiris doctrina, & ingenio præstantibus est existimatum, iram, et cupiditatem, fuisse animis nostris à natura utiliter insertas: ut animi ipsi, corporum quorum custodes esse debẽt saluti consulerent. Vt scilicet cupiditate salutaria corporibus appeterẽt: ira uero noxia, et incõmoda popullarẽt. Cum igitur secundũ naturam

sit ira & appetitus: necesse est, cum aliqua species maximi boni, aut extremi mali, animis nostris obuersabitur: ut animi ipsi, maiore quodam impetu concitati, uel in bonum alacrius ferantur: uel malum uehementius formident. Cum autem formido, ut de alijs motibus sileam, cogente natura in animum inuaserit: ipsam stoicorum felicitatem, quæ in indolentia consistit, facillime dissipabit. Iam ut suis argumentis omnia cõficiant, quid tandem ex eorum decretis, ad humani generis utilitatem transferre possumus? quæ uitam omni rationi labefactant: cum omnes motus nostris animis innatos, & quibus ad uirtutem interdum acuimur, euellunt radicitus. Quam facile id sit omitto. Nemo est enim qui nesciat, id humanæ naturæ repugnare: et qui stuporem illum, quem stoici appellant tranquillitatem, animis inijcere uolent: eos non hominis bonum constituere: sed omnem sensum humanitatis extinguere, & sepelire. Id igitur quod notum omnibus est omittamus: & quam salutaris ea sententia sit hominum cœtibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduentus ciues terret uehementius. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura uersabitur, quo possit illud malum à se depellere. Principes ciuitatis consilio & autoritate, communi saluti prospicient: iuuentutem in armis

continebunt:

continebunt: præsidia disponent: reliqui omnes prosequisq́; sedulo efficient, quo illã externam uim, quàm quidem malum, & id non mediocre esse statuunt, à finibus arceant. Vir autem ille magnus, & grauis, in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato otio publicum negotium anteferat. Cur enim se, leuißimorum hominum causa, à sapientiæ studijs abducet? nullo modo faciet. Immo in eo ciuitatis uniuersæ tumultu: constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim, atq́; contemnet, eorum hominum leuitatem: qui id tanquam malum formidet: quòd nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam uero cum urbem obsidione cingi uiderit: & summis undiq́; uiribus oppugnari: risum tenere non poterit: animaduertens ciues suos trepidare metu, conuolare, huc, & illuc discurrere, omnia periclitari, quo tandem à mænibus, hostium impetum repellant. Immo inquies tunc non opinione mali commotus, sed animi iudicio ductus, in hostium castra irrumpet armatus. In quem finem quæso? Nec enim uir sapiens quicquam temere efficiet: nihil nisi magno consilio aggredietur. Cuius igitur rei gratia actionem illam suscipiet? an ut suis ciuibus afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos non alijs malis opprimi putat: nisi errore opinionis

opinionis & inanitate. Id autem cuius specie territos animaduertit, nullo modo in malis numerat: et quanquam asperum esse fateatur: non tamen eiusmodi, ut pro stultorum opinione sit extimescendum. Lente igitur, & negligenter, non acriter, & animose certamen illud sibi putabit esse subeundum. Quis igitur erit fructus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo tandem loco animi excelsi, & inuicti lumen ostendet? Illum opinor exitum fabulæ spectabit: ut cum ciuitatem funditus euerti, omniaq; agi, & ferri uiderit: ostendat se nullo dolore frangi, & debilitari: seq; in seruitute Regem, in omnium rerum inopia copiosum, in dolore beatum, in erumnis florentem esse iactabit. Id etiam ut probet: & stultitiam, in qua una summum malum ponit, suis detrahat: contorta & aculeata sophismata, quasi medicinam illius inanissimæ opinionis adhibebit: quibus probet, mortem, exilium, egestatem, orbitatem, contumeliam, & seruitutem non esse in malis habenda. Omnia certe (ut uerum fateamur) magnifica & excelsa: sed quæ nullum omnino fructum ferant hominum communitati. Nec enim isto modo sapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit: nec præsentem acri animi impetu propulsabit. In rebus inquies ciuilibus usui

esse

esse poterit. In quibus? in publicis ne? quomodo eum reipublicę preficies, qui nullũ uel in sanciendis legibus, uel in iudicijs exercendis, rerum discrimen nouit: neq; minore supplicio plectendum esse statuit eum, qui deliquerit in re leuissima: quàm qui parenti necem per summum scelus intulerit. Quid autem dicam in priuatis? Hunc speres impelli posse, ad homines miseros, & afflictos excitandos: qui misericordiam fracti animi seruitutem esse constituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur: aut uirtute excellentes ardentius amplectetur: is qui nullo uel odij uel amoris sensu ducitur? Quid autem (ut uno uerbo dicam) rebus humanis utilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæq; naturæ sensum repudiat. Commotiones enim animi, ratione resecandæ sunt: non radicitus euellendæ. Illud enim & salutare est: & in prudentiæ potestate situm: hoc autem, neque fieri ullo modo potest: & quamuis fieri potuisset: non esset adeo optabile & expetendum. Omnis enim uirtus frigida nimis & languida est: quæ non existit, ex animo maximis industriæ stimulis commoto, & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur: nihil poterit fieri acriter, animose, uehementer, ab eo,

cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incensus. Quod autem pro concesso sumunt, omnem animi motionem esse rationi contrariam: nemo facile dabit: cum uideat ipsam rationem, cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quousque sit progrediendum, diligentissime praescribentem. Ratione itaque irascimur interdum: odio aut amore ducimur: misericordia flectimur: timemus multa uenientia: praesentia uero cũ dolore sustinemus: inflammamur studio: gaudio etiam efferimur, & exultamus. Quae quidem affectiones cum sese efferunt longius, recta ratione frenantur & cohibentur: nunquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio, rationi aduersatur: immo saepe numero sequitur rationem. Vt igitur in mari, non ea trãquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouentur: sed illa potius, in qua, nauis a puppi secundis uentis impellitur: ita in animo desyderandus est mediocris animorum flatus: quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atque ut prudens, & alacris agitator, non semper equum à cursu susti-sed aliquando longe saepius admotis calcaribus immittit: sic etiam ratione concitantur animi appetitus: quo rem geramus alacrius. Quod tandem igitur est

istud

istud summum bonum, quod nulla ratione parari potest: & quamuis posset, nullam tamen salutem rebus humanis afferret? In eo uero quod disputant, sola uirtute uitam beatam perfici: non uidentur animaduertere, quę sit istius uerbi uis. Beatum enim, nisi expletum, et in suo genere cumulatum, ne intelligi quidem potest. Quæ autem uis, humana industria & studio comparata, infinitam illam multarum, et maximarum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis insitam explere, & satiare ualet? Qua quæso uirtute, (ut alia omittam) ardens illud ueri uisendi desyderium, quo maxime anguntur ij qui sapientes haberi uolunt, minues atq; lenies? Quis unquam fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnem reipub. gerendæ prudentiam teneret, atq; perciperet? Omnia naturæ obscuritate inuoluta sunt: neq; fuit unquam quæstio adeo prompta, & facilis, de qua non fuerit inter doctos homines, summa perpetuaq; dissensio. Illa etiam quæ tractamus, et in manibus habemus: atq; adeo nostri corporis & animi naturam, explicare nequimus: quod facile ostendit, quam tenui ex parte nos rerum scientia contingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in uirtute potest, cum omnium scientiarum cupiditate flagret: nec ea tantum quæ cernit oculis,

sed

ſed multa etiam, quæ uoluit animo, comprehendere cupiat: ipſe uero, ne minime quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat. Illum uero perfectum animi ſtatum, tunc fore putandum eſt: cum animus ipſe, ita completus omnibus bonis erit: ut nihil amplius requirat. Relinquitur opinor, nullo modo poſſe in uirtute iſta nuda, quàm ſtoici exornant, beatæ uitæ ſummam conſiſtere: cum nec in illa ſint omnia, quæ ad humanam uitam, & cultum pertinent: nec animus ea ſola contentus eſſe poßit: præſertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus unquam perueniet. Omnia namq; humana, ſiue illa extrinſecus aduenia nt, ſiue in corpore ſita ſint, ſiue mentem inſtruant & exornent, parua & anguſta ſunt: animus autem ita natus eſt, ut ſemper aliquid immenſum, & infinitum deſyderet. Faciliusq; ætnæ incendium ſtila extinxeris: quàm ardentem illam cupiditis ſitim, noſtris animis innatam, ſatiare poßis. In quo quidem non ſunt improbi reprehendendi, quod infinita cupiant: ſed quod improba cupiant. Illud enim inſitum eſt in natura: hoc uero proficiſcitur à conſuetudinis deprauatione, & improbitate. Si quidem, nec is qui dignitatem acri animi ſtudio petendam putat: modum in rebus honeſtis expetendis, ſibi ipſi conſtituit. Fingamus

gamus autem aliquem, ea felicitate præditum quàm solam Zeno posuit: ita ut sit, omnium humanarum artium genere cultus, et eruditus: omniq; uirtutum comitatu circunseptus. Addamus huic, si placet, ea bona quæ sunt in corpore, et extra corpus: quando academicis, et peripateticis uisum est, ista tanquam uirtutis instrumēta minime negligenda esse: qualia sunt uires, pulchritudo, integri sensus, firmitas ualetudinis, et reliqua generis eiusdem: deinde opes, & facultates, generis decus, et honores, filij omnibus rebus florentes et ornati, amici deniq; magna amoris conspiratione consentientes. Postremo si uidetur, ut Epicuro obsequamur: demus operā, ut omnibus exquisitis uoluptatibus animo et corpore potiatur: eumq; doloris acerbitate, atq; metu, quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortaße dices, nihil deesse uel ad dignitatem, uel ad uitę cultum et elegantiā, uel ad uoluptates. Verum si ab isto quęras, an pręterea aliquid desyderet, clamabit, si uerba fingere nō uult, se tantis istis commodis quibus affluit, minime contentum esse. Hunc Zeno uexabit cōtumelijs: eumq; miserum, atq; dementem esse statuet: uel eo solum nomine, quod illam effrenatam cupiditatem, et immensam non cohibeat: quodq; in tantis opibus, inopem se esse fateatur. Cui tamen qui iudex

æquus fuerit, ignoſcēdum putabit. Nam ut illius animus in eiuſmodi bonis acquieſcat: quod fieri nulla conditione poteſt: nec enim ſi omnia bona humano ſtudio parta in animum conijcias, illius capacitatem explere ueris: ut id tamen fieri poſſe concedamus: immortalitatis certe deſyderio, noctes & dies cruciabitur. Iſtud inquit non eſt fas optare ſapienti: qui ita ſe ſuis finibus tenet: ut omnes actiones non cupiditate, ſed natura metiatur. Quaſi uero immortalitatem cupere, ſit tranſire naturæ fines: aut quicquam ſit magis humanæ naturæ conſentaneum. Vnde igitur tanta cura inſita eſt hominibus, eorū quæ poſt mortem futura ſunt? Vnde & procreandæ ſobolis, & nominis propagandi deſyderium? unde illa, quę ſplendidis ingenijs innata eſt, ſempiternę glorię cupiditas? Non aliunde certe, quàm ex immortalitatis ſtudio. Nam dum uidet homo, animal ſcilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil recte beatum appellari, quod non ſit conſtans & æternum: & omnia quæ amitti, & eripi poſſunt, eſſe à felicitatis ratione longe aliena: mortem formidat: & ad immortalem uitam, flagranti cupiditate, & naturali quodam animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, ſe uerſat huc, & illuc: & in eam cogitationem totus incumbit, ut quacunque ratione poßit, ſeſe ab interitu

ritu uindicet. Alius igitur operam dat, ut filium sui nominis effigiem, tanquam alterū se post mortem relinquat. Alius in eo pugnat, ut elogijs, ingenij monumentis, rebus à se præclare gestis, sui memoriā quàm maxime diuturnam efficiat. Alius ædificijs magnificentißime extractis, id molitur, ut se memoriæ hominum commendet. Quòd satis indicium facit, omnes naturæ admonitu mortem perhorrescere: uitæq; perpetuitatē omni ratione concupiscere. Cum igitur uitam conseruare nequeāt: omnibus enim mors pariter impendet: calcandaq; semel uia lethi (ut inquit Horatius) dant operam, ut aliquam saltem imaginem uitæ, post mortem tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, ut non perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidißimum? Quòd si nullius cupiditates finiri, & terminari in hac uita possunt: nec enim fieri potest, ut finem facias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscare: facile constat, ad maiora magnificentioraq; natos esse nos. Ob idq; non posse animos nostros, ijs bonis quæ sunt in hac uita satiari: quòd omnia minuta sint, & angusta, præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardenter incitamur. Ad horum autem bonorum cognitionem, quæ sola summa & omnibus modis expetenda sunt, duplici ratione perueniemus. Nam

primum ipse nostri animi appetitus, facile uiam aperiet: deinde origo illa, atque fons, unde defluximus, multo clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim aliũ uniuscuiusque rei finem propositum esse putãdum est, quam eum, in quem natura non omnino deprauata fertur: nec aliunde peti à nobis debet finis beate uiuendi, quàm unde uiuendi sumpsimus initium.

PRimum igitur quæ sit humanæ mentis appetitio considerandum est. Videmus autem omnẽ genus humanum aspernari dolores: consectari etiam uoluptates: opes, & facultates caras habere: scientiarum cupiditate flagrare: quas si multi propter segnitiem non attingunt: admirantur tamen omnes, atque suspiciunt: eumque, qui clarißimis artibus fuerit instutus, dijs simillimum iudicant. Deinde cernimus uniuersos homines allici uirtutis, & dignitatis splendore: ita ut improbi etiam, & petulantes, ipsa honestatis pulchritudine moueantur: in flagitioque deprehensi erubescant: malintque se iustos & moderatos haberi. Denique, sic omnes nati sunt, ut non uno tantum bonorum genere, sed omnibus simul expleri cupiant: omnique metu & ægritudine uacare. Deinde ut omnia illa summa bona sint, & immortalia, ardenter expetunt. Hoc autem iam quid aliud est: quàm deorum

conditionem

conditionem postulare? Dei est enim proprium affluere maximis & æternis bonis: suaq; uirtute & sapientia gaudere: & ab omni mali contagione segregatum summis, perpetuisq; uoluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus summis bonis frui cupit: eaq; ut perpetua sint, ardenter expetit: se quasi in deorum numero reponi uult. Quid hic dicam de studio religionis uniuersis hominibus innato, quo summi rectoris numen omnes quacunq; ratione et uerentur, & amant, seq; ad illius cupiditatem aspirare, multis & certissimis signis testificantur? nunquid non satis indicat inesse nobis cœleste quiddam, atq; diuinum: cuius impulsu, à terris excitati cœlestia atq; diuina suspicimus? Nec est enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid: nisi naturæ suæ fuerit accommodatum. Si uero quisquam ita se corporis uoluptati constringendum dedat: ita suspiciat humana: ut nihil ad cœlestia dirigat: hunc tamen habere in se aliquid diuini, uel ex eo facillime apparet, quod nullis uoluptatibus, aut opibus satiari potest. Ita ut nullæ unquam diuitiæ Crœso satis fuerint: nullum uoluptatis genus Sardanapalo satisfecerit: nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ, illam inexplebilem gloriæ sitim, qua flagrabat magnus Alexander

extinxerit. De quo est illud uerißime dictum.

Vnus peleo iuueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit, nihil in terris inueniri, quód animi magnitudinem explere ualeat: cum omnia sint angusta, fluxa, atq; mortalia, animus autem ad magna, constantia, et æterna, atq; adeo ad diuinitatem ipsam, omnibus modis aspiret. Cum uero praua consuetudine imbutus, á uia declinat: & nihil studio sequitur, nisi mortale, & caducum: & in his terrenis opibus, uitam beatam statuit: ut omnia adipiscatur, nunquam tamen satis habere poterit: seroq; intelliget, fallacem se potius & inanem, quàm ueram & solidam felicitatis rationem fuisse consectatum. Vt igitur ignis, & aquæ, reliquarumq; rerum omnium, eum finem esse dicimus, in quem res ipsæ, si nihil obsistat, insita cupiditate feruntur: sic etiam hominis finis deus est: in quem natura duce ferimur: & cuius qui fuerint participes, erunt in omni genere iocūditatis beatißimi. Quod quidem erit magis apertum ex ipsius hominis origine, in qua omnia summa & inclita conspicies.

ERit autem hominis ortus, non ex poëtarum fabulis, nec ex philosophorum opinionibus repetendus: qui licet ingenio præstantes extitissent, communibus tamen tenebris occæcati, uerū aspicere non potuerunt: & pro

& pro ueris ea tuebantur, quæ fuerant oscitantes hallucinati. Horum itaq; incertas, et uagantes opiniones omittamus: ut ueritatem ipsam, non aliunde, quàm ex sacris uoluminibus, in quibus uera perfectaq; philosophia continetur, hauriamus. Atq; libet in principio poëtarũ more, non tamen Musarum, aut Phœbi præsidium, sed ipsius summi atq; præpotentis dei numen inuocare: ut à nobis omnem labem criminis repellat: quo possimus rite, pure, & caste tanta mysteria pertractare.

EXcellens illud præstantissimæ mentis numen, summum, atq; sempiternum, quem Deum, quem perennem uitæ fontem, uniuersiq; conditorem & opificem ueneramur, & colimus: cum suæ sapientiæ opes communicare, & in complures diffundere statuisset (nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm gratuita beneficentia) principio mundum inuisibilem creauit, altissimis mentibus illustratum: quæ lucem illam diuinam, perpetuo contemplantes, uita beatissima æuo sempiterno fruerentur. Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenerunt: sed illæ duntaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis autore & principe, omne incolumitatis præsidium, & uitæ finem, in domino constituendum esse putarunt. Nam quæ nimium se amantes, in Dei negligentiam

prolapsæ sunt: cultuq; optimi domini, atq; parentis omisso, omne bonum à seipsis petēdum esse statuerunt, naturæ propriæ quasi diuinitatem tribuentes: illa luce, qua erant indignißimæ, penitus orbatæ, in sempiternam miseriam, et perpetuę noctis tenebras, inciderunt. Post illius autem mundi diuinū atq; pręclarum opus, quod mente concipimus: hunc rursus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili uarietate, pulchritudineq; distinctum, et excultū cernimus ædificauit. Ad cuius operis fabricam, non alijs machinis usus est, quā propria cogitatione, et uoluntate. Perfici enim aliquid à Deo, nihil aliud est, quàm uerbo pręcipi. Hoc est ęternæ sapientiæ consilio, quòd ab infinito tēpore destinarat, ad exitum tandem deducere. Principio autem, quęret fortasse quispiam, in quem usum tantum mundi ornatum, tam illustrem rerum cœlestium speciem, tantam uim maris, atq; terrarum creauerit, summus ille rerum conditor & dominus. Non enim est illius immensæ sapientiæ, aliquid inane, et sine causa moliri. Cuius nam igitur gratia, decētißimam hanc rerū dißimilium inter se consentientem naturā admirabili ratione construxit? num ut haberet pulchriorē aliquam domum, in qua commodius habitaret? At istud nō impium solum, sed extremę etiam dementię est, existimare, mentem illam beatißimam,

tißimam, quã nihil maius, aut perfectius intelligi potest cuius uirtus et potestas est infinita: ista mole corporea indiguisse: aut aliquid ei in preteriti tẽporis spatio, ad beatam uitam, et gloriæ cumulum defuisse: aut aliquot spatijs includi posse. Quid igitur? Num propter illas eternas mẽtes? At ille ab omni corporis coniunctione secrete, atq; libere, nihil aliud expetũt, quàm in suum conditorem intueri: neq; poßunt ex istis rebus inferioribus, fructũ aliquem percipere. Iam uero plantarum, aut bestiarum causa, hanc rerum naturam constitutam arbitrari, est nimis absurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certe nihil intelligentes, ob idq; cum diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionẽ suscepisse? Non igitur sibi, non angelis, nõ plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit: sed homini corporis, atq; mentis compoti: et ex his duabus naturis constituto, ut & sensibus mundi pulchritudem notaret: & mentis aspectum ad tanti muneris artificem cõuerteret. Hominis itaq; causa fuit hic rerum ornatus, & uniuersi natura constituta. Primum ut domicilium haberet, in quo et corpus uarijs terræ opibus, quas largiter omni animanti suppeditat aleretur: & animus ex tanta rerum uarietate multa colligens, proprio animi pabulo,

quod in ueri uidendi ratione consistit, sustentaretur. Deinde, ut cum ordo, ratio, atque constantia tanti operis pelleret animũ hominis uehementius: facile illum ad opificis contemplationẽ adduceret. Ut esse itaque mundi pulchritudo, quasi ludus quidã, atque cuiusdã disciplinæ traditio quę hominem ad Dei contemplationẽ, et cultum erudiret. Hominis igitur causa, fructus, & fruges, quas terra summa largitate fundit, animantia, ac adeo terras uniuersas, maria Crasso aëre circunfusa, cœlum denique, atque sydera, unde tam multa fluunt humano generi salutaria, summus ille Deus cõdidit, atque perfecit. Nondum erat editus homo, cum omnes istas opes, et diuitias, hominis causa cõpararet. Tandem post uniuersæ naturę constitutionem, hominis corpus è terra finxit: animũ uero, sui imagine et similitudine decenter impressum, pulcherrimę figurę corporis inspirauit. Hinc iam uidere licet excellentem & magnificam humanæ mentis originem: quę non aliunde, quàm à Dei spiritu manauit: et in elegantissimũ corpus inclusa, diuinam formam labe nulla infectam retinuit. Nullum enim tum erat in corpore uitium: quòd rationem perturbaret: aut menti noctem offunderet. Is itaque primus homo omnem scientiam tenuit: omnium rerum causas nouit: omnem uiuendi disciplinam, non ab alio doctore,

quàm

quàm à principe Deo accepit. Cumq; corpus eius incredibili specie excelleret: tum etiam multo clarior, & illustrior, pulchritudinis species, in forma mentis elucebat. Nam et singulæ partes erant collustratę lumine singulari: & ita inter se congruebant, ut uix ulla maior conuenientia, aut elegantior ullus ordo uenustatis excogitari posset. Nullus erat error in mente, nullus motus in sensu, qui rationis imperium detrectaret: cum ratio ipsa quasi in perfecta rep. sic in illo tranquillo statu omnes affectiones facillime teneret. Nihil igitur animum impediebat, quo minus rerum contemplationi uacaret. Intellectus autem uigens, acer, et excelsus, cum omnia quę cœlo, mari, terraué abdita sunt, erueret, & euolueret: non satis tamen habebat, rebus ijs, quę infra lunam sunt, & oculis cernuntur, insistere: nisi in cœlum etiam penetraret. Cum autem haberet naturam rectißime constitutam: tum etiam illis bonis, quæ naturam humanam superant abundabat: quibus aßequebatur, ut facile se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœlestis illius iustitiæ, quæ animum ad omnem sanctitatem instrueret, fidißima custodia: inerat firma & stabilis uirtutis constantia: inerat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatem uero neq; necessitate deuinctam, neq; causæ alligatam, neq; ulla

ulla perturbatione impeditam habebat. Deniq; cum Deus tam multa in hominem beneficia cõtulisset: eum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum uocant græci, locum irriguum, & amænum, omni florum uarietate distinctum, et sempiternis arboribus consitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs sedibus fuit homo constitutus: ut ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsum et editum, instar cuiusdam summi rectoris, non modo sui ipsius clauum teneret: sed etiam cunctorum animantium gubernacula sapienter, et libere tractaret. Ius autem in regni administratione, non scriptum, sed natum sequebatur: hoc est perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quam summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si munere sibi assignato pie, et iuste fungeretur: in cœlestes illas sedes proficisci: & illi summo bono, cuius desyderio in terris flagrabat: in cœlis conglutinari. Hæc fuit prima hominis institutio: hoc primum humanæ nobilitatis initium et origo: in qua nihil agnosces, nisi inclitum et excelsum. Hinc iam facile perspicitur, quàm miseranda caligo sit eorũ mentibus offusa: qui cum habeant mentem diuino cõsilio ortam, ac adeo Dei satu editã, in rebus mortalibus, & caducis uitæ finem ponendum esse ducunt.

Rectissime

Rectiſsime autem fuit à ueteribus, ac ſtoicis præſertim, uerbum illud uſurpatum: ultimum bonum eſſe naturæ conuenienter uiuere. Sed cum quid humanæ naturæ conueniret ignorarent: conſequens fuit, ut neq; beatæ uitæ rationem ullam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos: et impias, atq; amentes opiniones: cum qualem de ſe quiſq; opinionem acceperat: talem ſibi ipſi finem conſtituiſſet. Qui enim in ſe nihil diuinum agnoſcebant: omnemq; animi ſenſum extingui cum corpore putabant: res mortales, & ad corpus pertinentes, omni ſtudio ſectabãtur. Qui uero aliquid quaſi per caliginem uidere potuerunt: non exiſtimarunt uitæ finem in fluxis rebus, ſed in opibus animi collocãdum. Hoc recte ſane. Sed uideamus in quibus opibus. Si in illis quę nõ aliunde quàm à Deo ſummo deriuantur: et influunt in animos noſtros: immo in ipſo Deo conſiſtunt: idẽ dicunt quod nos. Si uero illis animi bonis perfici uitam beatam putant: quę humana induſtria cõparantur: et ad iſtum modum in ſe ipſis ponunt omnia, ij neq; uim propriæ naturæ uident: & in Deum ingrati et impij cognoſcũtur. Nec enim intelligunt mentẽ non ex ſeſe, ſed ex Deo primordium cœpiſſe: qui finem uitę, nõ in Deo, ſed in propria mente conſtituendũ putant: et animo impio, et impudenter elato,

ſtudia

ſtudia uitæ, quæ diuino numini conſecrare debebant, in ſui ipſorum cultum conferunt. Si igitur in uitę principio, eſt uitæ finis conſtituendus: cui dubium eſt, quin illud ſit nobis ultimum omnium rerum expetendarum, cuius beneficio in lucem editi ſumus: & in cuius cupiditatem, impetu naturæ ardenter incitamur. In illum igitur fontem omnium bonorum, inexhauſtum, atq; perennem, unde profluximus, & cuius beneficio conſeruamur, celeri conuerſione redeamus. Nec enim dubium eſt, quin ubi orbem iſtum confecerimus: tum demum immortali, atq; beata uita perfruemur: & omnis illa animorum noſtrorum cupiditas explebitur: neq; quicquam præterea poſtulabit. Illuc igitur omnes actiones uitæ conferendæ ſunt, ut Dei optimi maximi compotes aliquando ſimus. Nam ſi uoluptas ad beatam uitam pertinet: tunc uoluptates ſtabiles, & nullo æuo interituras capiemus. Si ſapientia ſummum bonum continet: tum demũ illa inſatiabilis ueri uiſendi cupiditas ſatiabitur: cum omni caligine diſcuſſa, non modo rerum naturam, ſed ipſum naturæ dominum perſpiciemus et contẽplabimur. Si felicitas uita diuturna perficitur: ea ſola diuturna eſt appellanda, quæ immortalis eſt, non quæ ætate, & uetuſtate conſumitur. Si poſtremo ſecuritatem beatitudinis definitioni

recte

recte adijciendam putant (inquiunt enim tum demum fore uitam beatam, cum fuerit exploratum, illa bona quibus affluit esse permansura) si igitur sine securitate beata uita intelligi no potest: illic tandem erimus omnibus curis, & angoribus laxati: cum nullus terror aut metus impendebit: cum summũ atq; prępotentem Deum salutis custodem, & conseruatorem habebimus. Sed iam ea quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi, ratione concludenda sunt. Fuit autem positum uirtutem esse quãdam animi perfectionem, ad ultimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum (ut ostensum est) nisi in Deo esse non potest. Efficitur itaq;, nullam animi affectionem, nisi ad Deum referatur, in uirtutis rationem cadere. Deinde si nihil quod amplectitur uita beata, cadere & extingui potest: absurdum est enim id quod fluxum & instabile est, beatum existimare: homines autem omnes incerti, & instabiles, uarijsq; uoluntatibus & studijs agitati ætatem exigunt: non poterunt ullo modo felices esse, nisi Dei præsidio firmẽtur atq; fulciantur. Virtutem autem esse beatæ uitæ effectricem, omnes consentiunt: nulla igitur uirtus censenda est, nisi quæ nos Deo copulabit, eumq; solum intuebitur. In ea igitur sola decus ueræ uirtutis elucet: & omnes

aliæ

aliæ non uirtutes, ſed uirtutum inanes imitationes putandæ ſunt. Qui enim cõuenit uirtutem eam appellare, quæ non habet propoſitum uirtutis finem? Negat Ariſtoteles ueram, et ſolidam fortitudinis ratione͂ in Diomedem cediſſe: cum Græcis omnibus in fugam conuerſis, ipſe ſolus maneret: malletq́ ſummo cum periculo Hectoris impetum ſuſtinere: quàm ignominioſæ fugæ ſe mandare. Cur ita tande͂? nunquid non fuit pulchrum facinus, omnibus metu et formidine perterritis, Diomedem ſolum, aut cum paucis extitiſſe, qui turpi uitæ mortem præclaram anteponeret: maioremq́ rationem gloriæ duceret, quàm ſalutis? Pulchrum ſane inquit. Sed quia facinus illud egregium nõ ad debitum finem, ſed ad popularis laudis ambitionem referebat (dicebat enim uereri ſeſe, ne Hector in ſuarũ laudum commemoratione, Diomedem à ſe fugatũ prædicaret) ueræ uirtutis fructũ non tulit. In eodem etiã numero Hectora reponit, quod aperte fateretur, formidare ſe rumores troianorum et troianarum: eaq́ de cauſa, pugnam ſibi alacrius capeſſendam putabat. Hos igitur uir acutiſſimus, propterea quòd non intuebantur ſolam ipſius honeſtatis pulchritudinem: quàm potiſſimum uitæ finem conſtituit: uirtutis ordine mouet: & in ſecundam claſſem conijcit: in qua collocauit eam uirtutis imaginem,

quæ

quæ gloriæ studio tuetur officium: & legibus atq; disciplina ciuili continetur. A fine igitur pendet (ut Aristoteli etiam uidetur) omnis honestatis ratio. Ea siquidem actio, et honestißime, et sine ulla dignitate suscipi potest: interdum etiam cum dedecore, et turpitudine, pro rei propositæ uarietate. Ita fit ut uiri fortes ij demum appellandi sint, qui in uerum uirtutis finem respicientes, præclare mortem oppetunt: qui rumusculos intuentur, et ob id pericula subeunt, inanes et leues: qui uero nefaria libidine, et flagitiosa animi perturbatione, ad rem strenue gerẽdam impelluntur, improbißimi. Vnde id efficitur, illos minime fortes fuisse: Hectora inquã, et Diomedem: Achillem uero, atq; Paridem, non solum parum fortes, sed etiam turpißimos. Hic enim ut nuptias perfidia, et scelere partas tueretur, in aciem irruebat: ille uero, ut immoderatam animi iracundiam expleret, immensas illas strages hostium faciebat. Hinc etiam id sequitur, nec ipsum Aristotelem plane uidisse, quę uis uerę fortitudinis esset: cum eadem nocte circunfusus, illud ultimum bonum ignoraret, unde uirtutis firmitas, et honestatis conuenientia sumitur. Sed inquies, illum multa & præclara fuisse de Deo philosophatum. Scio id quidem. Sed quem tandem illi locum in rerum humanarum procreatione reliquit?

cum enim mundum effectum esse neget: hoc unum tantummodo munus Deo aßignat: ut mundum circum axem cœli, summa cum celeritate uerset: cuius conuersione, omnium rerum inferiorum mutationes, & uicißitudines, generationes et interitus, confici putat. Fuerunt quidem non pauci uiri doctißimi, qui omnes res humanas, non temere, et casu, sed diuina prouidentia, & consilio gubernari putarent. Non tamen ita ut uel uirtutes ab illo petendas, uel in illo uitæ finem collocandum esse ducerent. Quid igitur horum de Deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad ultimi finis consyderationem faciunt? Nam si coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum cœlestium, æternam illam, atq; præstantem naturam confeßi sunt: non tamen illi præstiterũt debitam pietatem: neq; spem uitę beatæ in illa positam habuerunt. Illi igitur omnes neq; uitæ finem aspicere, neq; uirtutis formam amplecti potuere: sed pro uera dignitate, dignitatis imaginem, uerborum magis splendore, & magnificentia, quàm moribus, & uita persecuti sunt. Si uirtus igitur ea sola dicenda est, quæ in uerum uitę finem intuetur: relinquitur plane, quòd est iam sæpius ostensum, eam esse solam uirtutem existimandam, quæ ad summum Deum omnium rerũ principium, atq; finem

ardenter

ardenter aspirat. Vnde id etiam concludi potest, eam solam ueræ, & summę nobilitatis splendorem efficere. Omnis autem nobilitas quæ ex ista diuina uirtute nata non fuerit: quamuis illustrem speciem habeat: re uera tamen, inanis & fluxa est: nec in ueræ claritatis rationem cadere ullo modo potest. Neq; dubium est, quin ea gens, in qua cœleste illud uirtutis genus eluxerit, non tam ex hominum genere oriunda: quàm diuino ortu edita sit existimanda. Istius autem diuinæ gentilitatis ornamenta explicare conabimur: si prius ruinam primi hominis, & interitum persequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius ui oppressus corruit parens generis humani, causam afferet erroris, atq; caliginis, qua mentes humanæ circunfusæ, tam multis ætatibus ita iacuerũt, ut neq; cœlum aspicere, neq; ueræ dignitatis splendorem cernere ualerent. Vnde factum est, ut extincta nobilitate, animi demißio, & humilitas ingens existeret. His autem malis explicatis, facillimum erit uidere, quemadmodum in istam nominis & claritatis dignitatem restituti simus.

VT igitur ad hominem redeamus, erat is ut dictum est superius, in terris collocatus: ut eas tueretur: animantia cuncta regeret: cœlumq; omni pietate, & ueneratione suspiceret. In terris itaq; potestatem re-

giam habebat: cœli autem domino seruiebat: eratq; diuini numinis interpres, & sacerdos: humani autem generis princeps et autor. Qui cum illustri corporis specie constaret: animo tamen ad cœlitũ dignationem peruenerat: ita ut etiam inflatu diuino futura significaret. Nudus autem in illo hortu amœnißimo spatiabatur. Nec enim uestitu indigebat is, cui nec ulla cœli grauitas noxia esse poterat: nec ullam notã turpitudinis habebat: quã ut abderet, atq; contegeret, uestimẽta requireret. Fuerat autem illi lex imposita, ut liberam uoluntatem in studio uirtutis exerceret: quo tandẽ mereretur, in cœlitum numerum ascribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni et mali scientiam cõtinebat, attingeret. Non quod inuideret Deus, eam cognitionem homini, quẽ diuinis beneficijs ornauerat: sed ut illius saluti consuleret, atq; prouideret. Nouerat enim, hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, continuo periturum. Ita igitur illius libertatem attemperauit, ut eam rursus salutari lege deuinciret. Nec enim tam uetuit fructum illum ne carperet: quàm ne in id quod fructu illo significabatur, incideret. Siue enim significabat, ne eas causas quę nondum illius animo allabi poterant, ingenio proprio scrutari, et euoluere uellet: siue, ne in delectu bonorum, & malorum

declinatione,

declinatione, suo iudicio potius uteretur, quàm diuini numinis impulsu, cui se regendum tradere debuisset: siue postremo, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata sunt: nosse enim in sacris literis, significat studiose complecti: siue igitur inquam id pręcipiebat homini, ut illum summum bonum, in quo nihil est admixtum mali, complexus, reliqua bona malis contaminata reijceret: quid potuit homini pręscribi salutarius? Nam et inuestigatione earũ causarum, quas animus noster comprehendere nequit, obruimur: & in rebus gerendis, ex arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maximi uoluntate, quid sequendum sit statuere, certissimũ est ruinę periculum: alicuius autem boni suauitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est omnibus funestũ atq; mortiferum. Hęc erat primi parentis cõditio, futuri felicis, et beati, si seipsum ab illius immanis et uastę bellue congressu seruasset: quę pestem et exitium omnibus terris intulit. Cum enim uideret princeps ille tenebrarum, autor impietatis et sceleris, et earũ mentium dux, quas diximus superbia elatas uoluisse, proprijs uiribus ad gloriã diuinitatis aspirare: & ob id in sempiternam miseriam deturbatas esse: cum uideret igitur hominem, humo excitatum, ut ascenderet ad eam gloriam, unde se deiectum consyderabat:

æstuauit inuidia: & hominis interimendi, et funditus euertendi consilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens, fraude confictisq; dolis mulierem aggreditur: quàm nouerat propter infirmiorem naturam, facilius labi et decipi posse. Eam itaq; uerbis allicit, & hortatur, ut fructum illum uetitum decerpat. Futurum enim, ut ubi primum illius suauißimi mali gustum perciperet, ad diuinam continuo boni & mali scientiam perueniret. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine uehementer illecta erat: et ad diuinæ scientiæ cupiditatem exarserat: facile mortiferum illud anguis teterrimi uenenum hausit. Imperio igitur summi Dei, & parentis optimi, cuius benignitate fuerat in lucem edita, tantisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi consilium secuta est: uirumq; ad easdem funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseriæ: hoc malorum omnium seminarium: hinc mortis initium natum est: quæ postea magis inualuit: & crudeli dominatu terras uniuersas oppreßit. Nam ubi primum homo passus est, se contaminari, pestilentis illius criminis contagione: manauit continuo malum illud in uenas: inhæsitq; penitus in uisceribus: corporiq;, et animo cladem atq; mortem attulit. Quàm miser animus continuo sensit, cum uideret se disiunctum, et auulsum

à Deo: unde animam ducebat: & cuius numine propriam uitam sustentabat: intelligeretq́ue, corpus iam cœli grauitati misere obnoxium, tandem, post uarias erumnas, & luctus acerbissimos, à uita deserendum. Mortis autem illa certissima signa fuerunt; turbulenti motus in corpore, qui animi inconstantiam, & perturbationem mente, & ratione uacuam, tetrasq́ue atq́ue temerarias cupiditates indicarent. Fuit enim hoc iustissime constitutum: ut qui domini imperium neglexerat: iussisq́ue illius impudēter, et impie repugnarat: ipse uicissim, eas animi partes, quæ rationi antea parebant: experiretur rebelles, atq́ue contumaces: omniq́ue immanitate, in rationis arcem inuadentes introspiceret. Cumq́ue duo sint hominis munera, agere scilicet, & intelligere: ob idq́ue rationis et mentis particeps existat: ut in rebus gerendis appetitus animi regat: & omnem mentis curam, & studium, in diuinarum rerum cognitione ponat: in utraq́ue parte plagam grauissimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris, & caligine: & omnis uitæ ratio, simili nocte circunfusa, gubernaculis pene deiecta est: quæ quidem, ut ei lumen aliquod affulsisset, nō tamen quo uolebat prouehi facile poterat. Erat enim confecta grauiter, et saucia.
 turbidisq́ue

turbidisq; animorũ tempestatibus iactabatur: quibus obsistere nõ ualebat. Emersit tum primum turpitudo, ante illud tempus ignota, cuius tetra facie, et deformi aspectu, conturbati primi parentes se ipsos in opacam syluam abdiderunt: illasq; corporis partes, quas cõtra rationis imperium, obscenius excitari uiderant, arborum folijs cõtexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ deprauatio, et opinionis uanitas oborta est. Inde omnes improbę cupiditates, et formidines, inde omnes dolores et nefarię uoluptates extiterũt: quę animi imbecillitatẽ facile torquent, atq; flectunt quòcunq; ruunt. Mala autẽ illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiam miserũ redundabant: cui erant labores infiniti subeundi: mors etiam postremo perferenda. Denique (ut breuißimę dicã) sic fuit relictus homo, ut illi sunt, qui à summa fortuna, & expectatione depulsi, ad summam miseriã deuoluuntur. Omnibus ornamentis spoliatus, à paradisi finibus expulsus, extorris domo, patria, et cœlitũ congressu, et quod caput est exclusus illo diuino amoris fœdere, uitę cursum tenuit acerbum, miserum, & calamitosum. Cumq; uepres, et spinę, quas diuino iußu tellus in illius pœnã gignebat, corpus pungerẽt: multo tamẽ grauiore morsu, mentẽ ipsam, impietatis recordatio, et criminis conscientia uulnerabat: qui

quidem

quidem animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum sinebant: et omnes illius cogitationes, ad superioris uitę desyderiũ, et pręsentis miseriæ sensum reuocabant. Illius tamen arboris uim, nimis efficacẽ fuisse, ille etiã tristis euentus facile cõprobauit. Nam et re expertus est, quantũ mali esset in scelere: et pręsentia mala faciebãt, ut melius amissa bona cognosceret. Tum enim secundæ res à nobis cognoscũtur, cũ in aduersas incidimus. Hęc fuit illa dira clades primi parẽtis, in quam se dedit pręcipitem, dum autore serpente à Deo optimo maximo desciuit. Nec ipse solus corruit: sed uniuersam simul posteritatẽ euertit. Cum enim ab illo, ęgro iam: et cõfecto procreati simus: necesse est, ut eandẽ etiã infirmitatis, et culpę similitudinẽ contrahamus: et uitio sanguinis illius corrupti, nascamur eadẽ labe criminis infecti, et inquinati. Vulnus igitur graue, et mortiferũ, cunctę posteritati impositũ est. Nam cum ex ista ęgritudine, quam habemus, à primis parentibus hęreditariã, ratio uulnerata langueat: facile fit, ut omnes animi cõmotiones, tanquã ferę uinculis laxatę, turbẽtur, et ruãt: mẽtemq; sine magnis angoribus cõsistere non sinant. Animus itaq; miser metu affectus, et cupiditate, et uario genere morborũ miserabiliter implicatus, in contrarias partes ita distrahitur, ut uix sui iuris esse possit: sed quócũq; libido,

uel alia quæuis pestis impellit, eò se conferat. Hæc igitur primi parentis imago, satis expressa in ista corporis, & animi imbecillitate, seminauit omnia mala quæ postea mortales omnes oppresserunt. Nam primum, cũ illæ perturbationes animi, rationis opes paulatim deprimerent, atq; comminuerent: effectum est, ut os illud hominis erectum, atq; sublime, à cœlis deiectum, terram intueretur: in eaq; defixum, omnem spem rerum suarum, in præmijs humanis, & fluxis constituendum putaret. Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit, illius ultimi boni negligentia, et contemptu, in quo summa uirtutis, perfectæq; gloriæ consistit. Cum autem serperet peccandi consuetudo: & in dies maiores uires colligeret: eo deuentum est, ut nullum facinus excogitari posset: siue id ex libidine nasceretur: siue ex furore & audacia, quo se non contaminarit humanum genus. Neq; satis habuit, omnia scelera moliri, quibus fides, & societas humana læditur: nisi etiam summi Dei religionẽ pollueret, atq; uiolaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facile poterant mortales aliquid cogitatione comprehẽdere, nisi quod intuerentur oculis: aut alio quouis sensu corporis usurparẽt. Cum igitur Deum ànimo non aspicerent:

cerent: oculosq́; ad solem, lunam, atq; sydera conuerterent: quorum pulchritudine mouebantur maxime: cœperunt ea quasi diuina numina colere, & uenerari. Inde continuo delapsi, nec enim mens sceleris grauitate depressa, diu poterat, uel in astris ipsis insistere: non solum hominibus, sed brutis etiam, atq; feris, dum mado ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, et mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim: quid Osiridis & Isidis sacra nefaria commemorem: reliquaq́; simulachra ægyptiorũ, in habitum atq; figuram brutorũ animantium formata? Quid Bacchi orgia, per summum furorem (ut ex ipso nomine apparet) atq; amentiam constituta? Quid deinde reliqua genera persequar impuræ superstitionis, quę omniũ ferme gentium imbecillitatem occupauit: nõ tantum libidine atq; flagitio, uerum etiam sanguine & parricidio contaminatę? quasi enim parum foret, si per religionis speciem uersarêtur in omni genere turpitudinis: quod tũ in ueneris, et Bacchi sacris, tum etiam in alijs quamplurimis fieri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt: ita ut frequentißime, sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes fere gentes, nõ modo barbaras, sed doctrina etiam, ac humanitate cultas,

factitatum

factitatum legimus. Nam et Rhodij, qui propter doctrinā, in mineruę tutela esse credebantur, hominē Saturno sacris aniuersarijs immolabant: et Graeci ferme omnes, ante quàm in aciē prodirent, humana cęde aras atq; templa funestabāt: et Romani, licet raro, aliquando tamē, humanis hostijs Deos placādos esse statuebāt. Quare fit, ut minime mirū sit, si Thraces, Galli, Scythae, et reliquę nationes, illis temporibus ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea sacra malorū daemonum impulsu receperunt: quae in caede et sanguine uersarentur. Ut enim hic scythicā illam Dianā, nunquam crudelitate satiatam, ut alia seua numina prętermittā: satis constat phoenicię principes, in magnis reip. calamitatibus, solere unum ex liberis, quem haberent carissimum, ut hostiam iugulare. In syria uero, morem istum fuisse, historię sacrę testimonio compertū habemus: ut parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni consecrarent. Sed quid hoc in loco immoror: cum ex ipsis historijs perspectū habeamus, nullum ferme sacrorū genus fuisse, ab illis hominibus sine magno aliquo scelere cōstitutum. Inde factū est, ut summum furorē et impietatē, summa peccandi licentia cōsequeretur. Cum enim uerę religionis munus sit mortales in officio continere: postquam ea religio introducta est, quę nō solum pudoris, et huma-

et humanitatis officia, negligeret: sed etiam petulantia, cęde paricidio, Deos placãdos esse doceret: iam necesse erat, ut uniuersi furore et amentia pręcipites, omni genere turpitudinis, et immanitatis se cõmacularent. Ita igitur accidit, ut peccatũ, principio natumá naturę deprauatione, auctũ deinde cõsuetudine, postremo religionis impuritate perfectum, atq; cõclusum, uniuersum genus humanũ pessundaret. Quid igitur? Dicet aliquis. Nullas ne putas in tanto uirtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquẽ unquam mortalium, priscis illis tẽporibus honestatis studia coluisse? Negare non possum, multos etiã in illa cõmuni labe generis humani, specie honestatis illectos, et in uirtutis studium incitatos quodammodo fuisse. Fuit, enim fuit, illa diuini numinis imago, animis humanis impressa, peccati quidẽ uitio deformata, nõ tamen deleta prorsus, et extincta. Cũ autẽ imaginẽ Dei audis, nõ tu mihi picturã aliquã in tabula, quasi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio uarijs coloribus illustratã cõsyderes: aut signũ aliqđ ex ebore factũ, opere pręclaro, et excellẽte, qđ diuinã speciẽ referret. Nihil. n. est aliud Dei imago, q̃ diuinę uirtutis imitatio, quo ad homini fas est. Hoc autẽ est ingeniũ ꝓuidũ, multiplex, et acutũ, oĩa semina uirtutũ in se ipso cotinẽs. Cũ igitur hoc opere diuino ficti, et

informati

informati ſimus: ad nullam rem magis apti natura ſumus, quàm ad decus & honeſtatem. Quod ſi à principio liberi à contagione criminis eſſemus: & à peruerſitate opinionis, & criminis improbitate ſoluti: facile nos ipſa uirtus ad uerum decus alliceret. Cum autem iſta malorum cõſentiens multitudo, diuinę huic imagini quaſi uim inferre conetur, à rectis naturę inſtitutis ſæpiſsime deducitur: exiſtitq; illa contentio, atq; bellum inteſtinum, in quo quidem ratio quaſi ſpecie diuinitatis informata, ſępe uincit: lõge tamen ſępius uicta cedit uoluptati, atq; turpitudini, ita tamen, ut oſtendat aliqua doloris ſignificatione, ſe inuitam, et repugnantem, à ſtudio uirtutis abductam eſſe. Quod ſatis indicium facit, obteri interdum hanc uirtutis indolem, aut libidinis impetu, aut aliqua flagitioſa cupiditate, nunquam tamen omnino deleri. Nunquã enim quiſquam erit tam effuſe petulans, quin ubi primum inconſtans illa, atq; temeraria uoluptas, quę ſua immanitate iudicium rationis impediebat, effluxerit: mœrens, et animo anxius, ſuſceptę turpitudinis conſcientia crucietur. Quod ſatis oſtendit adoleſcens, ille Plautinus. Sic enim conqueritur.

Omnia ego iſthic quæ dixiſti ſcio
Vel exſignaueram ut rem patriam? maiorum gloriam
Fœdarim meûm, ſciebam ut eſſe me deceret, facere

Non

Nõ quibã miser, ita ui ueneris uictus, in fraudè incidi. Cum uim ueneris inquit, aperte, nobis indicat, illã animi perturbationem, et inconstantiam, à crimine primi parentis ortam, scelere deinde unius cuiusq; confirmatam. Rursus cum sese miserum esse dicit: & ex flagitij conscientia dolorem capit: ostendit plane diuinum animi sensum, cui nihil, nisi rectum, & honestum, quippiam suauitatis afferre possit. Sunt igitur, sunt in nobis (ut iam in propositum reuertamur) innata semina uirtutum: sunt decoris & gloriæ stimuli: sunt incredibilia quædam, honestatis & dignitatis studia. Tanta tamen extitit humanę mẽtis imbecillitas: tanta nobis à peccato orta fuit ægritudo: ut licet non pauci natura duce ad aliquam speciem uirtutis aspirauerint: paucissimi tamen, illam ueram & eminentem honestatis formam amplexati fuerint. Quamuis enim decoris splendore ducerentur, quale tamen ipsum uerum decus esset, ignorabant: cum in cœlum, unde omnis uirtutis ratio peti debet, minime suspicerent. In cœlum uero suspicere qui poterant, ij quorum animi erant in terra defixi, & qui omnia uitæ consilia, uel ad diuitias, uel ad popularem laudem, et gloriam referẽda putabant? Quid igitur consecuti sunt uiri illi maximi, & ingenio excellentes, quos tulit antiquitas? Quid præclari imperatores,

peratores, tantis rebus ad laudem & decus insignibus clarissime susceptis adepti sunt? sine ullo fructu possumus suspicari, tantum industriæ, laboris, & operæ, in dignitatis studio consumptũ? sine ullo quidem. Virtutis enim rationem pręclaram ad aspectum, re autem falsam et inanem studiose complexi sunt. Omnes enim quamuis in eorum oculis uersaretur aliqua species honestatis: non tamen se ab illa communi generis humani lue, atq; tabe tutos conseruare, nec à multis animi morbis quibus erant implicati emergere potuerunt: cum id per se præstare non possent: & Deum uirtutis autorem, atq; finem, cuius solius præsidio id quiuissent obtinere, ante mentis oculos minime constituissent. Nulla igitur uera uirtus, sed fallax uirtutis imitatio, nulla dignitas, sed uana dignitatis species, nullum ueri decoris studium, sed effrenata quædam, inanis gloriæ cupiditas, tenuit illud genus hominum: qui quidem non tantum honesti pulchritudine illecti, quantum ut in magnum honorem ascenderent, & hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones susceperunt. Quod si illi, qui conatum aliquem ad uirtutem capessendum habere uidebãtur, uirtutis fructu omnino caruerunt: quid est de reliquis existimandum, qui cum semel omnia pietatis, humanitatis, officij, repagula perfregissent:

perfregissent: nihil tam propositum habuerunt, quàm omnia inaudita flagitia, & scelera moliri: quo infinitam et temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

SOola Iudæorum natio quondam mansit in officio, diuinis legibus & institutis, sanctissimaq; religione deuincta, et ab omni nefasta supestitione, longo tempore segregata. De qua scriptum est, non est idolum in Iacob, neq; simulachrum in Israel: dominus Deus eius cum eo est. Et alibi, notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in studio sanctitatis sese diligenter exercebat: et ad spem futuræ salutis erecta, iustitiam, et pietatem, quantũ poterat, excolebat. Non fuit tamen in illa lege, perfecta & absoluta ratio uirtutis: sed inchoata quędam, atq; rudis species honestatis. Repressit illa quidẽ impios atq; nefarios hominũ conatus: iuit obuiam furori et sceleri: seuere, atq; uehemẽter impia facinora uindicauit: neminẽ tamen ad illum perfectũ uirtutis, et sapientię gradum perduxit. Ad uirtutẽ enim, non ipsius uirtutis illecebris, sed partim metu atq; formidine, partim commoditatibus uitæ propositis incitabat. Cũ enim in legis promulgatione uidissent, ex omnibus cœli regionibus coruscare fulmina terrã et aëra crebris tonitruum ictibus cõcutiẽtes, ignẽ

superne

superne decidere: cuius incendio, atq; flamma, mons editißimus omni ex parte conflagraret: adde tubam illam horrificam, fumum, atq; caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant: metu exanimati, Mosem maximis uocibus appellant. Loquere inquiunt tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Quid ad ista Moses? Iubet illos bono animo esse, diuiniq; illius consilij causam aperit. Nolite inquit, timere. Vt enim probaret uos uenit Deus, & ut terror illius esset in nobis, & non peccaretis. Quod perinde ualebat atq; si diceret. Nondum estis ab improbis cupiditatibus, & à reliquis animi morbis numine diuino liberati: nec omnino tales, qui sponte uestra: ad uirtutem alliciamini. Formidinem igitur istam, animis uestris dominus iniecit, ut ea saltem ratione, uos à scelere coherceret. Ad uirtutem uero, quibus præmijs incitat? Istis propemodum, quorum causa rude uulgus, & imperitum uota suscipit: nempe frugum ubertate, copia diuitiarum, integritate corporis, & incolumitate. Si autem uirtus ea sola dicenda est, quę nō metu coacta, sed sponte suum officium facit: & præclaras actiones, non ad res huius uitæ fluxas, sed ad Deum, uerum uitæ finem dirigit: qui potest ea uirtus existimari, quæ formidine

expressa

expreßa est, et cuius finis non tam est Deum amplecti: quam uitę cõmodis abundare? Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanę conscij, sapienter intellexerunt, sese nõ posse, ea quę in lege prescribebãtur exequi perfecte, nisi ad Deum, unicum uitæ moderandę, et conseruandę presidiũ confugerent. Ii enim uiri sapientißimi, qui diffisi uiribus suis, omnem spem in Deo reposuerunt, spiritus diuini numine cõfirmati, et ad summum illud uirtutis genus excitati sunt. Qui tamen non ita multi fuerũt. Reliqui omnes, qui uel rationis opibus nitebantur, uel propter uitæ cõmoda in officio manebant: nullo modo ad uirtutis gloriã aspirare poterant: nec ita diu propter animi infirmitatẽ, in honestis actionibus cõsistere: immo, per summũ scelus, atq; flagitium sępissime corruerũt, nefarijs cupiditatibus, et turpissimę uoluptatis illecebris impediti. Quin etiam multi ex illis, cum se scelere nefarię cuiusdã superstitionis obstrinxissent: eo deducti sunt, ut nullum tam immane facinus animo fingi possit, quod non sponte susciperent: ita ut etiam filios, in honorẽ deorum fallaciũ funestis ignibus inferrẽt. Hoc de tanto, tamq; atroci scelere, et furore, cum alij uiri sanctißimi, tum in primis Ieremias grauissime multis in locis conqueritur. Veluti cũ ita Deum inducit loquentẽ, scelera sua intulerunt in domũ, in qua

inuocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quę est in ualle filij Ennom, ut incenderent filios suos, et filias suas igne. Et rursus, non uocabitur post hac locus iste Tophet, & uallis filij Ennom, sed uallis occisionis: et dissipabo consilium Iuda, & Hierusalem, in loco isto, et concidam eos gladio, in conspectu inimicorum suorum. Hæc Ieremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sæpissime uiolauit fidem, et religionẽ: illamq; diuinam legem neglexit: et per summam libidinem, atq; superstitionem conculcauit. Hoc autem satis est, ut intelligamus, ne in illa quidẽ gente, prӕterquam in paucis admodum, fuisse ueræ & absolutę uirtutis studium: et maximam illorum partem, sese longe maiore sceleris impietate, quam reliquos mortales obligasse. Nec enim idem ualet crimen in eo, qui nulla institutione prędìtus est, quod in illo, qui ad omnia genera uirtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quòd si neq; ratio hominibus, neq; exercitatio studiosis, neq; disciplina eruditis, neq; lex hebręis, per se ualuit ad solidã uirtutis laudẽ et gloriã: et nihil aliud in rebus humanis, quòd de uirtute commonefaciat inueniri potest, relinquitur, omnẽ uirtutis et dignitatis splendorẽ, priscis illis tẽporibus extinctum iacuisse: neq; fuisse in terris locum, quo non peccati diritas,

tas, tanquam calamitas quædam exitialis, atq; funesta peruaderet. Hoc autē fuit illud infinitū imperium peccati, atq; mortis, quòd diutißime terras omnes oppresſit, de quo tam multis in locis sacrę literę cōqueruntur. Neminem esse inquiūt, qui ius et æquitatē, colat: neminem, qui Deum requirat: omnes de uia declinaße: ne unum quidem in officio permansisse: cuncta deniq; importuna tyrannide peccati, et mortis atrocitate teneri. Deinde illud, studia hominū uersari in summa uanitate: falsa quædam somnia consectari: nihil nisi quod prudentię et honestatis inane, plenum uero erroris, & nequitiæ sit amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriam & decus hominum herbę, atq; flori caduco comparant, quem si uentus uehemētior afflauerit: ita disijciet, ut ne minimum quidem illius uestigiū relinquatur. Quale est etiam illud Esaiæ. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquā flos agri. Exicatum est fœnum, & cecidit flos, uerbum autem domini manet in æternum. Quæ omnia manifeste declarant, nullam in rebus humanis fuisse, post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec ullam ueri decoris speciem, atq; pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse: cum essent omnia uitijs, atq; tenebris miserrime circunfusa.

LIBER SECVNDVS.

Am satis (ut opinor) constare potest, ueræ uirtutis, atq; solidę dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse: cum ultimum omnium bonorum ignoraretur á quam plurimis: cum funestum peccati regnum omnes rationis opes cōminueret: cum eorum etiam pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, eo solum peruenissent, ut aliquod uirtutis genus, non ueritate, sed ostentatione magnificum tuerentur: cum illi etiam, qui erant diuinis legibus instituti, propter animi imbecillitatem nefarijs erroribus occupatam, uersarentur in omni genere turpitudinis, & immanitatis. Communis igitur fuit illa calamitas, commune incendium, atq; flamma, quæ per orbem terrarum diutissime peruasit: communes illæ tenebrę, quibus omnes decoris, atq; dignitatis rationes occultatę, & demersæ tamdiu iacuerūt, donec tempus illud diuino consilio ab æternitate præstitutum uenit, quo tempore genus humanum erat é tantis malis eripiendum. Tunc enim cum exortus esset sol ille iustitiæ, qui caliginem erroris & impietatis mentibus offusam discussit: diuinamq;

lucem

lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis uidere ipsam honestatis formam, atq; pulchritudinem: tunc ad ueræ uirtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti, atq; confirmati. Nec enim summus ille pater, atq; rerum dominus, ita scelere irritatus fuerat humano, ut non longe maiorem misericordiam in hominis salute, quàm in ruina seueritatem adhiberet. Qui quidem nec in ipsa sceleris pœna, ita fuit homini infensus, ut illius diuinæ imaginis quę erat in homine, memoriam abijceret. Immo, cum pro criminis atrocitate, clementi admodum castigatione usus est in puniendo: tum eam pœnam in hominem constituit, non quę ultrix esset impietatis; sed quæ faceret medicinam: & ad frugem bonam sæpißime reuocaret. Cum autem diuinæ iustitiæ ratio postularet, ut in aliquos, quorum salus propter insitam animo superbiam, erat omnino desperanda, summæ seueritatis exẽpla constitueret: illis exemplis editis, factũ est, ut multi sese à scelere, et impietate remouerent: eademq; opera longe plures diuinæ clementiæ lenitatem, quàm iustitię seueritatem experirentur. Omnia deniq; post peccatũ, in peccati remedium constituta sunt. Propositę minę, clades illatæ, eluuiones, incendia, terrores uarijs ostentis, atq; prodigijs hominũ mentibus iniecti, bellorum tempestates, gentium ruinæ, hanc uim habuerunt, ut à scelere

atq; flagitio mortales abducerent. Contra uero, uitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, ut ad officium, atq; sanitatem reducerent. Omnibus itaq; rationibus, siue illæ ad sceleris pœnam comparatæ sint, siue ad uirtutis inuitamentum, fuit rebus humanis, ab omnipotente Deo, egregia quadam patris pietate consultũ. Postea uero quàm ita creuit morbi uis, & peccati magnitudo tanta fuit, ut non facile inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ: aliud medicinæ genus diuinum, atq; singulare summus ille medicus adhibuit: quod non tantum id quod morbo dilapsum fuerat resarciret: uerum etiam priscam illam sanitatem, multis opibus et uiribus amplificatam restitueret. Hoc autẽ fuit ipsa summi Dei sapientia. Ipse inquam patris sempiterni sempiternus filius, inexplicabili ratione genitus, paterni splendoris effigies, uitæ & immortalitatis fons atq; principium. Ipse igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim impresserat: peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atq; calamitatibus circunuentum expediuit: & in antiquam libertatem, singulari, diuinoq; consilio uindicauit. Principio autem necesse erat, ut nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, elueretur:

retur: Numinis religio uiolata, sanctissimo quodam piaculo expiaretur: macula ex impietate & scelere concepta deleretur: ut sic tandem posset homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquae dignitatis, & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis uitae gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inueniri potuit, quo tanti sceleris magnitudo procurari, aut iustitiae diuinae satisfieri, aut elui concepta macula posset. Omnes igitur sceleri affines, diris tristissimis obnoxij, turpitudine contaminati, in sempiternam miseriam nascebamur. Haec erat nobis proposita tristis, & miserrima conditio, nisi nos Christus optimus maximus respexisset: ueramq; hominis formam diuina benignitate suscepisset: & in illa diuinitatis maiestate permanens naturam humanam inaudita quadam ratione sibi conciliasset. Omnium itaq; rerum dominus, qui nutu terram, atq; coelum concutit: ut hominem misere perditum, paradisiq; finibus exturbatum, in sedes patrias reduceret: à coeli uertice delapsus, in terris uersatus est: atq; ita uersatus est: ut neq; à coeli moderatione, nec ab uniuersitatis imperio discederet. Isto igitur diuinitatis, cum humana natura foedere, atq; coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repente extirpatum est:

mortis autem imperium conuulsum: omneq́ scelus sanctißimis sacris expiatum. Quę enim sacrorũ genera illis sanctiora poßunt excogitari, quę à summo illo pontifice, qui sacerdos secũdum ritũ Melchisedechi priscis sanctorum patrum uaticinijs nominatus est: celebrata atq; peracta sunt? Qui non ouibus, aut uitulis, aut ullis hostijs uana hominũ superstitione receptis, sed proprio sanguine litauit. Qui ut à capitibus nostris pestẽ propulsaret: caput suum ad omnium salutem consecrauit. Qui se uirgis cędi, et in crucẽ tolli paßus est, ut communis sceleris pœnas ipse lueret: Deumq́ consceleratis hominibus infensum, sanctißimi corporis hostia placaret. O singularem diuinæ beneficentię magnitudinem. O immensam diuinorũ beneficiorum copiam: et incredibilem munerũ largitatem. Ille rerũ opifex, cuius uirtute omnia super subterq́ producta atq; perfecta sunt: qui regit et temperat uniuersa: cuius maiestatis amplitudinẽ cœli cõtinere nequeunt: sanctißimę uirginis utero inclusus delituit: ueramq́ hominis formã suscepit: ut hominẽ in aliquo diuinitatis gradu tandem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis ante seculis à uiris diuino numine afflatis prędictũ erat: fore nempe, ut Deus in humana forma delitescẽs, doctoris officio fungeretur: omnemq́ nobis uirtutis et honestatis disciplinã traderet. Sic enim inquit Esaias. Fluent ad eũ omnes gentes: & ibunt

ibunt populi multi, et dicēt. Venite, ascēdamus ad montem domini, et ad domum dei Iacob: et docebit nos uias suas: et ambulabimus in semitis eius. Alibi uero ita inducit patrē cum filio loquentem. Dedi te in fœdus populi, et in lucem gentiū, ut aperires oculos cęcorū: et educeres de carcere uinctum. Alio rursus in loco, filius ita de se ipso sermonem instituit, spiritus domini super me, eó quòd unxerit dominus me: ad annunciādum mansuetis misit me, & ut mederer afflictis. Baruch autem hunc Deum appellat, à quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc (inquit) in terris uisus est, cū hominibus collocutus. Ioel uero his uocibus pios excitat. Filij sion exultate, et lætamini in domino deo uestro, quia dedit uobis doctorē iustitię. Postq̃ igitur cœlestis illius doctoris uox in tenebris illuxit: hominumq; genus ad instituta uerę religionis, atq; sapiētię disciplinā instituit: omnēq; animorū cupiditatē à rebus abstraxit humanis: ostēditq; nihil esse in terris magnopere metuēdum: non mortem, quę corpori tantū interitum affert: animū autem nō attingit: non orbitatē, non egestatem, nō reliqua eiusmodi mala, quę si corpori officiant: opes tamen immortalis animi labefactare nequeūt: instruxitq; deinde ad caritatē, beneficentiā, et animi moderationē: cum ista igitur omnia in intimis sensibus hominum defixit: et ad spem gloriæ immortalis auditores erexit: studioq; diuinitatis

uinitatis inflammauit: cui dubium esse poterit, quin iam non uirtutis imago, sed solidæ ipsius uirtutis splendor, homines ad gloriam natos caperet: atque uehementer incenderet? Quid? quòd non modo erudiuit ad honestatis, atque sanctitatis officia, sed etiam uires confirmauit: quibus ea quę docuit perfici constanter possent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonstratum. APERIENTVR inquit ille, OCVLI CAECORVM. Non est autem intelligendum uatem illum sanctissimum de corporis tantum oculis ista uaticinatum fuisse. Omnia enim quæ à uiris illis excellentibus diuino instinctu & inflatu prædicta sunt, à consuetudine corporis abducenda, atque ad mentis sensum referenda sunt. Subiungit deinde. AVRES SVRDORVM PATEBVNT. Surdos appellat eos, qui pietatis disciplinę aures antea claudebãt: de quibus inquit Ieremias, ecce incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. Christi tamen beneficio factum est, ut surdi etiam auribus acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur? TVNC SALIET VT CERVVS CLAVDVS, ET LINGVA MVTORVM IN DEI LAVDES ERVMPET. Quid per claudum intelligatur, nouerunt ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exercitati. Claudi enim sunt, qui animi imbecillitate impediuntur, quo mi-

nus in curriculo pietatis exerceri ualeant: qui neq; uiribus eniti, neq; cursu ad uirtutis pręmia contendere ullo modo poßunt. Vide igitur quàm multa simul in animę salutē contulit ille uindex humanæ libertatis: qui cæcis lumen attulit: surdis aures patefecit: claudis celeritatem dedit, qua poßent instar ceruorū altißima cursu petere: et serpentibus perniciē machinari: infantibus postremo atq; mutis egregiā canendi facultatem largitus est. Fuit autē id amplißimū, quòd omnis uitę ratio afflicta atq; perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinā sanitatem restituta: id tamē multo maius, multoq; magnificētius, quod diuino lumine collustrata legem diuinā non tabulis incisam, sed intimis pręcordijs infixā perpetuo studio cōseruet. Cum enim iam nihil mentē impediret, quo minus se ipsam traderet in cœlestem disciplinam: ipsum Dei O. M. numen, animis sese insinuauit humanis: illiq; imagini diuinę, quę iam in ortu suo, propter cōditoris similitudinē sempiternę legis particeps extiterat, longe clarius lumē prętulit: totamq; studio diuinitatis inflāmauit. Quod si lex nihil aliud est, q̃ ratio perfecta: illa certe ratio, quę nō modo natura, sed quod est lōge multumq; pręstātius, pręsenti dei numine, ita perficitur, ut facile sese ad Dei imitationem accommodet: dubium non est, quin diuinam legem in se cōtineat. Sic enim est apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quòd feriam cum

domo

domo Israel. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, et in corde eorum scribam eam. Lex autẽ ista, ipse christus est. Ipse inquam, qui Dei patris uirtus, & sapientia nominatur: qui est mortalibus diuinę uirtutis exemplũ, et unica uitę moderandę ratio: mentibus illis, quas ex impuris castas atq; sanctas effecit, pręsens semper adest: easq; spiritus sancti numine cõcitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autẽ nihil maius concipi mente et cogitatione poßit, ipso Christi numine, quod nobis præsens adesse scimus: et cuius diuino impulsu ad ueram uirtutẽ excitamur: nulla certe dicendi uis, nulla orationis ubertas, poterit consequi dicẽdo diuinę erga nos clementiæ magnitudinẽ. Atq; uideo tandẽ me princeps amplißime, iuuenili quadã audacia pręcipitẽ eum cursum susce pisse, quẽ tenere nulla ratione poßim. Sum enim quasi in mare profuudũ, et immensum, in earũ rerum explica tionẽ ingreßus, quarũ altitudine, omnis humana dicendi ratio, atq; facultas obruatur necesse est. Quid autẽ dico humanã? cœlites quidẽ ipsi, uix illo genere orationis cœlesti, atq; diuino, de tantis rebus pro dignitate disserere potuißent: tantũ abest, ut lingua mortalis, impuris sermonibus inquinata, diuinũ in hominũ genus beneficiũ amplecti oratione poßit. Ecquis enim tantum ingenio ualet, ut queat, nõ dico uerbis explanare, sed cogitatione concipere,

concipere, quomodo Dei unicus filius, hominis formam induerit: nostramq́ naturã, adeo incredibili coniunctionis uinculo sibi copularit, ut Deus fieret uerus homo: in hoc, ut uniuersum genus humanum, ab omni uestigio sceleris expiaret, et ab omni scelere tutum, atq; sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysteriũ cõsequetur: quàm Christus, tanquã molẽ et machinam ad euertendas opes hostis nostri comparauit? Quis uirtutẽ inuictam illius. pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illam uenenatam, in cuius potestatem uniuersum genus humanum reciderat: illisit, atq; compressit: mortisq; imperium infinitum extinxit: omnesq; superstitiones, atq; feritates expulit, et profligauit? Vt interim illud omittã, quomodo à mortuis exuscitatus, atq; ornatus manubijs, quas sibi bellorũ omnium uictor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes se ipsum intulit: ut inde, sub potestatem suam, et æternã iurisdictionem, omnes gentes, atq; nationes subiungat. Vt etiam de illo diuini spiritus incẽdio reticeam: quo apostolorũ mentes inflammatæ, res occultas, atq; cælestes, diuina quadam constantia mortalibus enunciare cœperũt: orbemq; terrarum, Christi nomine compleuerunt. Incutiunt hæc omnia summam mentibus admirationem: opprimũt magnitudine sua cogitationes humanas: linguam timidam,

& hæsi-

& hæsitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum, et quod nō modo ingenij nostri imbellicitate, sed nullis etiā humanis uiribus persici possit, est explicare partem aliquam eorum, quę non humana doctrina, sed diuina sapientia nostris mentibus inspirauit. Attamen, id nobis é portu egrediētibus consyderandum fuit. Nunc quidem, postea quam temere in altum prouecti sumus, danda nimirū uela sunt. Ea uero quę iam superius, quo ad licuit, et fas fuit attigimus, relinquētes, reliquū orationis cursum, quo christiani nominis diuina ornamēta continētur, christi auxilio freti perstringemus.

PRincipio autem, quantū ad uirtutem attinet, si (ut est à nobis superius explicatum) ea tantum uirtus dicenda est, quę à Deo profecta, Deum semper intuetur: et omnes actiones in illum dirigit: constatq; hoc uirtutis genus cœleste, atq; diuinum, à Christi tantū doctrina, atq; numine profluxisse, et ad eorū tantum animos permanasse, qui Christum secuti sunt: relinquitur plane, in solis christianis ueræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim sola uirtus est, quæ omnes peccati neruos excidit: quę diuinam mentis effigiem, illuuie infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quę tenues opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimoniæ

ctimoniæ studium traduxit: uiamq; certam, atq; directam, in cœlum aperuit. Conferat autẽ nunc qui uolet, illud uirtutis genus, quod fuit in Græcis et Romanis hominibus, ad aspectũ amplißimum, cum christiani hominis dignitate, iam uidebit, quantum interuallum inter utramq; interiectum sit. Illa humano studio & exercitatione quæsita fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate concessa, habet firmißimam spem, in summo Deo collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriã breui morituram intuetur: hęc nihil, nisi diuinũ, atq; sempiternum spectat. Illa cõtagione criminis obscurata, atq; depressa, repit humi: hęc autẽ pura, et inuiolata alacriter in cœlum euolat. Illa infirma spe, atq; animo, de gloria sua cogitat: hęc autẽ, spe firmißima immortalitatis, certißimoq; gloriæ fructu ducitur. Illa postremo leuißimis opinionibus inflata, stultis admirationem cõmouet: hæc uerißimo lumine sanctitatis illustrata, sapientes homines ad uerũ atq; sempiternum decus inflammat. Deniq;, illic uidebis imaginem quadam uirtutis intermortuã: hic autem uirtutem ipsam, omnibus præsidijs et ornamẽtis redundantem. Quantum autem inter utramq; intersit: fallicime perspiciet, qui ad utriusq; actiones animũ diligẽter attendet. Qui enim christianæ liberalitatis, mansuetudinis, temperantiæ, &

tię, & reliquarum uirtutum omnium officia examinauerit: eaq; cum humanæ uirtutis actionibus contulerit: intelliget plane, nihil aliud esse mentē hominis uere christiani, quam christi ipsius sacrarium, atq; templum, in quo sanctissimę Triadis numen inhabitet. Sic enim inquit ille, ego & pater ad eum ueniemus, et mansionem apud eum faciemus. Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus uero non semel christianas mentes, sancti spiritus fana, atq; delubra appellat. Cū igitur Deus ipse, in eorū animis, qui christi uiam sequuntur, quasi sedem, atq; domilium collocarit: ut eos præsenti numine incendat ad studium diuinę uirtutis imitandæ: ridiculum est, aliquam humanæ uirtutis speciem, isti præcellentissimæ comparare.

QVid autē de nobilitate dicam? Nam si uere, sapientes homines, nobilitatem uirtute metiuntur: eamq; nihil aliud putāt, quam gentē, eximijs uirtutibus illustratam: ea profecto gens que diuinis uirtutibus exculta est, à diuina progenie aliena esse nō poterit. Itaq; non timide, & titubanter, sed maxima uoce, ac elato animo dicimus, christianum genus, diuino satu editum esse. Atq; non ita satum, ut illa Heroum natio, quæ est apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionē, inter omnes excellerēt, facile ementiebantur

bantur nobilitatem: generisq; principiũ, ad falsa quędam, et impia numina referebant. Nos uero, non Iouem, aut Liberum, sed summũ, atq; prępotentẽ Deum uere patrem nominamus. Neq; licet cuiquam de tanta claritate sine nefario scelere dubitare: cum id, innumeris sacrarum literarum testimonijs, compertum, & exploratum habeamus. In primis Ioannes Diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto preclaro beneficio affectos fuisse, ut filij Dei efficerẽtur. Ita ut iam nullo modo, in illa serie, quę sanguinis communione continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censeri: sed in diuina stirpe atq; sobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater, ut filij Dei nominemur. Quid autẽ Paulus? Quàm multis in locis: quàm pręclare, atq; magnifice, de ista eximia nobilitate disserit: ueluti cum Christum fratrem nostrum maiorem nominat: cum nos spiritus diuini beneficio, in Dei familiam adoptatos esse dicit: cũ maximis uocibus illum rerum omnium conditorem, parentem nostrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipsius Christi testimonium requirimus? Nunciabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et alibi, nolite uocare uobis patrem super terram: unus est enim

pater uester cœlestis. Tum postremo illud, ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum, Deum meum, & Deum uestrum. Aetas me deficeret, si uellem omnia testimonia colligere: diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hęc satis superq; sunt, ad alia pręser tim properantibus. Illud autē admonere non alienum puto: non esse plures, atq; diuersas nationes, in quibus di uina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine disiūctę, conditione dispares, locis infinitę sint: postquam tamen omnes unum in locum congregatę sunt, ut apud Christum imperatorē sacramento dicant: omnes repente eodem agnationis, et propinquitatis uinculo constringun tur. Nam et sanguinis necessitudinē, quo antea discretę erant, reliquerūt: et in diuinā familiam adoptatę, in qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerūt. Postquā enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam uetustam peccati con suetudinē: et primi parentis imaginē deposuerunt: amissaq; priore uita, quasi iterū nati, in nouam ingredi cœperūt: facta est continuo mentis humanę renouatio, & ornatus incredibilis exortus est: ita ut uix iam uestigiū ullum infirmitatis humanę relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus est, quo in lucem istam editi sumus, ad omnes uitæ miserias et acerbitates nati.

Ille inquam, ille est natalis dies incredibili lætitia, et uoluptate celebrãdus, quo die nobis diuina lux oblata est: salus atq; libertas Christi optimi maximi beneficio constituta. Nec enim tam eorum parentum liberi appellandi sumus: per quos ista misera mortaliq; uita fruimur: quàm ipsius Dei, à quo diuinum istud uitę genus habemus: & per quem immortalitatem aliquando consequemur. Iccirco quamuis genus mixtum, et uariũ ex omnibus fere nationibus, locis, moribus, natura, disiunctißimis ad istam sanctißimi fœderis societatem ascitum sit: una tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentilitatis stirps & origo. Generis principium (ut est superius ostensum) ipse Deus est: qui nutu condidit, atq; continet uniuersa: in quem omnia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim nos generauit: diuinisq; muneribus ornauit: & in hæreditatem immortalis gloriæ uocauit: omnibus denique ornamentis cœlestibus affecit. Quid iam altius animo fingi potest, aut magnificentius, quàm humo excitatum esse genus humanum, ut ascendat ad quendam diuinitatis gradum, atque amplitudinem? Ostentet iam qui uolet, imagines suas: nobilitatis seriem à stirpe repetat: Herculem aut Heroum aliquem generis sui Principem, & autorem

leuißimo orationis genere confirmet: aut ſi commodum eſt, dicat ſe Ioue prognatum patre: dum modo nobis uere liceat, immortalem Deum parentem nominare: quod quidem maxime licet, cum intus incluſum numen ſentiamus, quod iſtius diuinæ claritatis tanquam pignus habemus. Nullũ enim certius, aut grauius teſtimonium dici poteſt: quàm illud ſpiritus ſancti donum, in chriſtianos homines magnificentißime collatum: quo inflammãtur ſtudio rerum diuinarum: et in omni genere uirtutis uigilantes efficiuntur: quòd animis pacem, gaudium, & caritatem incredibilem conciliat. Iſtud igitur pręſentis numinis ſubſidium, eiuſmodi eſt, ut nos infirmo animo atq; ſpe eſſe non ſinat. De quo ut commodius diſſeramus ipſius chriſtiani nominis ratio, atq; dignitas explicãda eſt: cuius originem paulo altius repetemus. Illud autem cum ſit uulgatißimum, non neceſſe eſt admonere: Chriſti nomen, ab unctione ductum. Siquidem χρίειν apud Græcos, idem ualet, quòd ungi apud Latinos.

FVit olim unguentum quoddam ſanctum, & religioſum, incredibili ceremonia conſtitutum: quo ſolebant ungi deſignati ſacerdotes, Reges, atq; prophetæ. Nemini autem unquam fas fuiſſe, in ſacerdotium uenire, aut ad regiam dignitatẽ aſcendere, niſi iſto ſa-

cro

cro unguẽto fuisset antea delibutus, uulgatius est, quám ut cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem prophetę, etiã illo perfunderentur, ex regum historijs intelligimus. Illic enim imperat Deus Helię, ut ungat Azaelem atq; Ieum: et eorum alterũ Sirię regno, alterũ Samarię pręficiat. Addit deinde, Helisęũ autẽ filium Saphat, unges prophetam pro te. Itaq;, neq; regnum administrare, neq; sacerdotiũ inire, neq; uatibus etiam interdũ diuina mente aliquid in posterũ pręsentire, aut arcani quippiam interpretari licebat: nisi prius fuissent, unguento illo rite perfusi, atq; cõsecrati. Non quidem quòd esset ea uirtus in cassia, aut cinamomo, aut in reliquis odoribus oleo cõmistis, ut sine illis existimemus, neminẽ ad honores summos peruenire potuisse. Sed nimirũ, aliud unguenti genus erat occultũ, atq; diuinum, cuius istud à Mose compositũ umbram et imaginem gerebat: sine quo, nemo pro dignitate regnũ tueri potest: nemo sanctissimis sacerdotij muneribus caste fungi: nemo deniq; diuino motu animi futura perspicere. Nec est enim aliud hoc genus unctionis, quàm diuini numinis præsens auxilium: et cœleste munus, apud mentes castas et puras, diuina benignitate collocatũ: cuius uirtute, multi in terris positi, cœlitũ iura sunt quodammodo consecuti. Hoc est illud unguentũ, quo Christus

fuit copiosißime perfusus: quemadmodum scriptũ est. Spiritus domini super me, eò quòd unxerit me. Daniel autem non modo de hac unctione prędixit: sed tempus etiam septuaginta hebdomadarũ pręfinitum esse monstrauit: intra cuius temporis fines, futurũ erat, ut elueretur omnis peccati macula: et sceleris improbitas expiaretur: et sanctorũ princeps ungeretur: non unguento aliquo, cuius breuem, et fluxam uoluptatẽ sensu corporis usurpamus: sed illo cuius uoluptatem sempiternam, mẽte sentire possumus. Vt planius alio in loco demonstratur. Quem unxit Deus (inquit ille) spiritu sancto, et uirtute. Cum autẽ omnia munera, quę fuerãt priscis tẽporibus adumbrata, et diuersis hominibus distributa, fuissent excellẽter, atq; simul, omnia in Christum conferenda: nam et regnũ illius sempiternũ, atq; summum sacerdotiũ diuinis oraculis prędictum erat: et eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus: cum igitur omnibus glorię ornamẽtis, atq; summis honoribus fuisset supra oẽs mirabiliter honestandus: par fuit, ut pręomnibus eiusdẽ hęreditatis, atq; glorię consortibus ungeretur. Vt est in psalmorũ libro. Dilexisti iustitiã, et odisti iniquitatẽ, propterea unxit te deus deus tuus, oleo lętitię, pręcõsortibus tuis. Myrrha gutta, et caßia, distillauerũt à uestimẽtis tuis. Iis itaq; odo

ribus,

ribus, et unguētis affluens, unde etiā Christi nomen habet: rex regū factus, summū item sacerdotiū consecutus, et omnium diuinorū consiliorum particeps, atq; administer effectus, ita gubernat uniuersa, ut etiā pacem nobis à Deo patre cōciliet: et omnē sapientię disciplinam, & res ab humana scientia remotißimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atq; diuinitatis ornamēta, uno Christi nomine continētur. Cum autē ex eo quod in rege Christo redundauit: ad illos etiā defluxit, qui eius uiam, et autoritatē secuti sunt: quos fratres, socios, bonorū omnium cōsortes appellat: iure, atq; merito factū est, ut christi nomē obtineāt: et uel quòd uenerētur Christum, uel quòd eiusdem unctionis participes existāt, christiani nominētur. Sic enim est apud Ioannem. Vos unctionem habetis à sancto, & nostis omnia. Et paulo inferius. Unctio quam accepistis ab eo, manet in uobis: et non necesse habetis ut quisquam doceat uos: sed unctio eius docet uos de omnibus. Cum autem uirtus istius unctionis eiusmodi sit, ut reges creet: sacerdotes constituat: mentes diuinis motibus inflāmet: dubium nō est, quin omnes uere christiani, istorū ornamentorum omniū partem consequantur. Non enim solum regnū poßident: et ad sacerdotiū delecti sunt ut inquit Ioannes in apocalypsi: sed habent

etiam magnã occultarum, atq; diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, ut hic de regni illius futuri immortalis atq; diuini, opibus reticeam, Regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, et uitijs animi cohercendis, diuinis legibus utitur: omniaq; dirigit, ad Christi regiam disciplinam atq; normam: quàm principem dedecori, atq; turpitudini tanquã uile mancipium seruientem. Rectius sacerdotẽ illum, cuius sancta atq; pura precatio, lõge multumq; priscũ illum sacrificium, uel matutinum, uel uespertinum, ad religionem antecellit: quàm Caiapham, qui manibus consceleratis sacra nefaria peregit. Rectius uatem illũ, qui diuino afflatu multa cognoscit, quę sunt supra hominis ingeniũ: certissimamq; salutis uiam exploratã habet: quàm Balaam, qui cupiditate cæcus perniciem sibi paratam non uidit. Diuinitus igitur illud Mosis elogiũ, ab apostolorum principe, cũ de dignitate christianorũ dissereret, usurpatum est. VOS (*inquit*) GENVS ELECTVM, REGALE SACERDOTIVM. *Videaũt quomodo cum regia dignitate sacerdotiũ copulauit. Nulla enim ratione uult has dignitates a se inuicem disiungi. Nec enim caste fungi poterit sacerdotio, q neq; se, neq; alios iuste rexerit: nec is qui iustitiã regie colit, honore sacerdotis carere poterit. Non quidem, ut continuo sacra*

omnia

omnia poßint administrari, per illũ, qui honeste uixerit. Sic enim omnium munerũ confusio induceretur: & omnes dignitatis gradus tollerentur: qua quidem re nulla capitalior esse potest. Erit tamen sacerdos, omnis qui iustitiã excoluerit, ad illud sacri genus rite peragendum, quod est, exhibere propriũ corpus hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentẽ, et cultum, è pia mente atq; ratione depromptum. Quid deinde sequitur? GENS SANCTA, POPVLVS ACQVISITIONIS, VT VIRTVTES ANNVNCIETIS EX EO, QVI DE TENEBRIS VOS VOCAVIT IN ADMIRABILEM LVCEM. Iam quod dicit sanctum, quòd è tenebris ereptum, & in lucem admirabilem, hoc est in diuinarum rerum, atq; cœlestium notitiam uocatum, spiritus sancti beneficium est, numine suo mentem interius illustrantis, et cõmouentis, atq; ad summa omnia perducentis. Hoc autem cuiusdam diuinitatis esse, prophetiæq; dignitatem attingere, quis nõ uidet? Nec est enim aliud prophetię munus, quàm rerum occultarum, quarum uel inuestigatio, uel inuentio, supra naturam humanam est, per diuinũ numen facta demonstratio. Cum igitur tam multa nobis supra sensus hominis à Deo in lucem prolata sint: dubitamus, quin uersetur in animis nostris præclara quædã diuinatio?

atq; certißima multarum rerum prę ſenſio? Quid enim aliud eſt fides, qua inſigniti, atq; fundati ſumus uniuerſi, quàm certißimũ argumentum earũ rerum, quas indipiſci ſperamus: animis noſtris per diuinũ numen infixum? Ita fit, ut numinis ipſius inſtinctu, nobis ea polliceamur, quę humanã cogitationem longe ſuperãt: quod iam ſine dubio pertinet ad officiũ uaticinij. Non uulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono, atq; munere, hoc chriſtianorũ nomen commẽdatum eſt: ſed multis, atq; præſtantißimis ornamẽtis affectum. Sic eſt enim diuino ſpiritu afflatum, ut regiam dignitatẽ obtinere, prę clarißimum ſacerdotiũ habere, et diuinę mentis uiribus ad futuram immortalitatem excitari poßit.

SEd quoniam de nominis tam ſancti atq; auguſti origine, & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda ſunt. Non quidem quòd magnopere interſit, ad chriſtianę gentis celebritatẽ, quàm multas imagines ſuorum enumerare ualeat: aut quam multis ætatibus ab illa fuerit claritatis poſſeßio retenta. Cum enim generis principium ad Deum referat: inuidiam nouitatis non formidat. Sed ne uideãtur excluſi, non pauci, qui in iſta familia principem locum tenuerunt: & quorum diuina uirtus multis in locis enituit, ſermonem etiam de tempore inſtituendũ putaui. Non

eſt enim

est enim cur huius nominis ortum, ex Antiochię gestis repetamus, in qua primum (ut est apud Lucam) christiani uulgo nominati sunt. Quamuis enim tum primum uulgari cœpisset: multo tamen antequã Iesus oriretur in terris, uersata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim quod Christi disciplinam & imperium sequantur, christiani nominati sunt: siue ab unctione illa cœlesti nomen istud ductum est: siue (quod magis reor) utrunq; ualuit ad huius nominis rationẽ, quòd scilicet, et in Christi uerba iurarint, & eiusdẽ unctionis participes extiterint: quis erit tam amens, ut Mosem ab hac familia sciungat? Qui Christi contumeliã in se accipere maluit, quàm regio luxu circunfluere. Quis Iacob, qui Christum scalis innixũ summa religione ueneratus est? Aut Isaac, qui ut hostia Deo consecratus, Christi suppliciũ adumbrauit? Aut Abraham, qui Christi diem uidit, & eius aspectu fuit eximia, atque incredibili uoluptate perfusus? Quis porro David, ab ista gentis serie secernendum putet? Cum quo fœdus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondam cum maioribus ictum, sanctißime renouatum est. At quem uirum? Qui omni uitæ ratione, se præstitit in omni christiana uirtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos

qui ante legem fuerũt, et lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc unum dico, quod est ab omnibus testatum: neminẽ unquam fuisse eximia pietate atq; uirtute uirum, qui christum toto animo cõplexus non fuerit. Res per illum gerendas, uates diuino numine concitati cecinerũt: ad illius studium, et cupiditatem, sanctissimi reges exarserunt: illius imaginẽ, multi uiri omni genere uirtutis ornati, quamplurimis signis expresserunt. Et quemadmodum cũ in speciem triũphi, hierosolymã inuectus est, innumerabili turba circunfluens, cuius pars antecedens uestibus uiam sternebat: pars uero sequens maximo plausu gratulationẽ significabat: una tamen uox omnium audiebatur, quæ illius uirtutem inuictam celebraret: sic etiam et prisci illi heroes, uiam Christo munierunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectati sunt: & omnium uoce, unius regis, atq; domini laudes in cœlum efferuntur. Hoc illud exemplum fuit, quòd Mosi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi Deus) et fac, secundũ exemplum quòd tibi in monte monstratũ est. Nec Mosi solum, sed omnibus illis in quibus fuit singularis pietas, atq; summa sapientia, qui omnes illas opes animi quibus floruerunt, per Christum unicum rerũ humanarum perfugium consecuti sunt: quem fide persuasi uenturum sperabãt: quem

iam animo ut præsentem intuebantur: & ex cuius uoluntate omnia pietatis atq; religionis officia seruabāt. Vt autem illud omittam, quòd non omnino illius aspectu caruerunt: non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit: ut Mosi cū multis in locis, tum in illo rubi incendio atq; flamma: ut Esaiæ in illa sede regia atq; diuina collocatus: ut multis alijs quos non est facile percensere: ut igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis, Christum in aliqua forma latentem aspexerūt: illud certe constat, omnes illos ad christianæ disciplinæ rationem uitæ officia omnia perpendisse. Cum enim animaduertas, Mosem supplices manus ad Deum tendentem, et pacem atq; ueniam inimicis implorantem: dubitas, quin ad Christi præcepta omnes actiones uitę direxerit? Vt interim de reliquis sileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, singulari clementia, & reliquis uirtutibus, Christi disciplinam egregie præstiterunt. Quid enim opus est singulorum res gestas exponere? Qui in uitam Samuelis inspiciet: qui res ab Ezechia gestas animaduertet: qui Iosiam, qui uates illos omnes intuebitur: et reliquos eiusdem ordinis homines consyderabit: intelliget plane, illos magis ad legis finem, hoc est ad Christum, quàm ad ipsam legem officia uitæ accommodasse.

modasse. Si igitur christianos dictos esse placet, ex eo quod Christi disciplinam sequantur: nemini dubiũ esse potest, quin & illi qui Christum nasciturum prospexerunt: et in illius doctrina, et beneficio omnem spem salutis repositam habuerũt. christiani nominari poßint. Si uero mauis, nomen ab unctione deduci: neq; sic ulla causa est, cur dubitemus fuisse illis nomen hoc insigne communicatum. Sic enim de Abraham, et eius liberis scriptum est, nolite tangere christos meos, & in prophetas meos nolite mali quippiam moliri. Quos christos Deus appellat, satis perspicuum est, non legis unguento, quòd nondum fuerat institutum, sed illo diuino fuisse delibutos, et ea de causa christos appellatos. Sed quid attinet de isto spiritus sancti dono, atq; munere plura dicere? Nunquíd parũ manifestum est, neminem, postquam illa criminis plaga iniecta est generi humano, potuisse ullam ueræ uirtutis actionem suscipere? Ergo quicunq; uirtutis atq; pietatis religionem coluerunt, id nõ uiribus suis, sed diuino numine aßecuti sunt. Quicunq; enim illorum hominũ memoria, ingenij, atq; naturę opibus diffisus, ad Deum confugit: ab illoq; misericordiam, atq; clementiã implorauit: facile expertus est, diuinę benignitatis magnitudinem: animumq; antea perculsum, et afflictum, diuino pręsidio recreari, et ad

omne

omne uirtutis genus incitari sensit. Nihil itaq; memorabile, nec in rep. constituenda, nec in sacrorũ religione atq; cultu, nec in rebus bellicis effectũ est: nisi spiritus sancti numine mentẽ principis alicuius excitãte, et commouente. Vnde illud est, factus est super Iepte spiritus domini, et irruit spiritus domini in Sansonem, & insiluit spiritus domini in Saulẽ, & eiusmodi sexcenta, sacrarum literarũ monumentis æternitati cõmendata. Dubitas igitur illos homines, in christianorũ ordinem, atq; dignitatẽ reuocare: qui eodem quo nos diuini spiritus munere, affecti fuerunt: et qui omnia salutis præsidia, in Christo constituenda putarunt: cuius unius beneficio ad eam quàm adepti sunt, dignitatem, peruenire poterant. Nec enim est aliud humanę calamitatis subsidiũ: nec aliunde spes salutis ostẽdi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrẽtes, usq; eo progreßi sunt, ut adoptionis spiritu fruerẽtur: gentiles, atq; maiores nostri sunt. Ipseq; Abraham parens noster est. Magisq; ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos peruenerit: nosq; simili pietate, illius fidem referamus: quã ij, qui se ortos ab illo putant: neq; tamen domestico exemplo, à scelere, & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognatione, omnia sint à sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda:

non

non multum refert, cuius ſanguine procreatus ſis: ſed cuius ueſtigijs ingreſſus, uitam inſtituas. Merito igitur, animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tumebant, à Chriſti præcurſore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens eſt, enim Deus, de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahę. Deinde uehementer illis comminatur. Iam inquit ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Fuit illis quidē ſecuris iniecta: qua, à generoſa ſtirpe exciſi ſunt. Nos autem rurſus inſerti in illam ſumus. Illi itaq;, qui ſe ſummo loco natos arbitrabantur: ad ſummam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito, atq; iure ſuſtinent, generatio praua atq; adultera, et germina uiperarum, & alia complura. Nos autem qui obſcuro, et humili loco nati eramus, in Abrahami familiā tranſlati ſumus: & in maioribus noſtris, omnes illos reges atq; principes numeramus. Non tamen id miſeri homines intelligunt. Sed quemadmodum ſe Iudęos appellant, cum non ſint: ita Abrahami nomine gloriantur: cum à florentiſſimi illius generis dignitate, iam multis ſeculis, ſint deiecti: et nunc uagi, et exules errent: undiq; excluſi, & ornamentis omnibus ſpoliati. Nos, nos inquam uere Iudæi ſumus, modo generis antiqui dignitatem iuſtitia atq; pietate tueamur. Nam ſi carnem non

circunci-

circumcidimus:animi circuncisionem libenter amplectimur. Pascha uero si non agni sanguine consecramus: Christum pro nobis immolatum ueneramur:cuius sanguine insigniti, omnem à nobis pestem, et uastitatē depulsam esse confidimus. Et si à fermento non abstinemus, uetusti tamen sceleris contagionem formidamus. Quid multis opus est? omnes illas ceremonias,ab antiquis institutas,summa religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, ut christiana dignitas exigit, ab illa corporis consuetudine, quæ iam temporibus ita postulantibus sepulta est:ad diuinam uirtutem intus inclusam,esse conferenda putamus. Illum autem Iudam generis,atq; nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est, iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum : adorabunt te filij patris tui. Quod quidem uaticinium ad Christum spectare,nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui disciplinæ ueteris umbram tantum inanem consectantur: & salutem diuina clemētia constitutam, & à lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt? an illi potius,qui illius disciplinę sapientiam,literis occultatā,summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius,asseuerare,illos ab Abrahamo ortos esse,qui ab illius uirtute degenerarunt:et in Deum

contumaces, atque rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt: & ueræ religioni libentissime paruerunt? Quemadmodum igitur illi uiri excellentes, christiano uitæ splendore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum uestigia persequimur, iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo uitæ relinquitur. Siquidem omnia quæ hostili odio antea dissidebant, omnium necessitudinum uinculo constricta sunt: per summum illum pacis interpretem, qui non solum humanis diuina conciliauit: sed etiam diuersissima hominum studia, & dissimillimam uitę rationem ad summam concordiam adduxit: & ex rebus maximo interuallo distinctis, incredibilem concentum effecit. Si igitur Abraham gentilis noster est, quis probibet, quo minus eos etiam, qui illo longe uetustiores fuerunt: & eiusdem fidei atque religionis consortes extiterunt: in eiusdem familiæ dignitate contineri existimemus? Quid autem dico uetustiores? Immo uero ab uniuersitatis primordio, licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic referam diuinos illos homines, ad omnia summa natos? qualis Abel fuit, cuius oppressi, et occisi sanguis, eas uoces mittebat, quæ in cœlum penetrarent:

atque ad aures diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille, qui à Deo raptus est, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti quos Mosis testimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? Quid uetustius christianæ gentis splendore dici potest? quæ iam ab illo tempore quo iste rerum ornatus, & pulchritudo constituta est, in summa dignitate fuit: quæ singulari fide, eximia uirtute, incredibili sanctitate continuata, usque ad Christi aduentum permansit: et quæ antea firmo animo atque spe se omnia consequi posse per Christum confidebat: omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si uirtute decus excolitur, in sola christiana gente ueræ uirtutis decus, et solidæ dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria, genus commendatur: innumera multitudo est, eorũ qui huius claritatis possessionem perenni uirtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo: nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

SEd quoniam non est satis disserere de uniuerso genere uirtutis: nisi etiam aliquam partem persequare: non alienum erit, posteaquam de christianæ uirtutis dignitate generatim diximus: et antiquitatem nobi-

litatis ostendimus: nunc de singulis disputare. Non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de iis tantum, quae magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem uiam munire uidentur. Quod si uirtus est genus maximis uirtutibus illustratum: maximae autem uirtutes appellantur illae, quibus qui sunt praediti, non utilitati suae consulunt: sed communi saluti prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas, & animi magnitudo: certe, uel ea solum ratione perspicuum est, in solis christianis esse summam nobilitatem: cum soli sint illis uirtutibus cumulati, quae genti ueram claritatem et splendorẽ pariunt. Vt autem ab illa uirtute, quae omnium habetur maxima: principium sumamus: illi soli possunt colere iustitiam, qui nulla cupiditate impediuntur: nullo motu iracundiae, á mentis statu deducuntur: nullius odio, aut offensione commouentur. Qui postremo, non hominum rumori seruiunt, sed ipsa recte factorũ conscientia sustentantur. Quandiu enim animus fuerit ira, aut cupiditate, aut reliquis eiusmodi morbis implicatus, non facile cohiberi poterit: quin uel appetat alienum: uel manus afferat alicui: uel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur: & ea de causa, in iustitiam incumbit: non iustitiam tuetur, sed simulatione

latione, & inani iustitię ostentatione laudem aucupatur. Propterea enim quod innocentię nomen cupit obtinere: tantisper dum testes habuerit, sese in officij regionibus cõtinebit: infamię autem timore sublato, non dubitabit, iura omnia commodi alicuius gratia uiolare. Quare ut ij, quorum mentes humi defixæ, et uarijs animorũ tempestatibus agitatæ sunt, qui res humanas admirãtur, et in illis omnia ponunt, iniuria abstinere nulla ratione poßunt: ita illi, qui mẽtes inuictas à cupiditate, et ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana, et in diuina suspiciunt, iniuriam nemini conflare possunt. Nec enim nũc de ijs loquor, qui nihil habẽt christianorum pręter nomen: cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotißimi: sed de ijs tantum, qui ueræ christiani sunt: Christiq; moribus et institutis uiuunt. Quo enim modo eiusmodi hominem ad iniuriam inferendam impelles, qui neq; cupiditati seruire, neq; libidine incẽdi, neq; ægritudine ulla frangi potest. Num existimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit, & pro nihilo ducit. Num supplicij metu? Sed frustra illi comminaberis: qui iniustitiæ turpitudinem instar omniũ suppliciorum putat. Odio fortasse inquies, aut offensione aliqua cõcitatus, inferet iniuriã. At nullum odiũ maius esse poterit eo,

quod in improbitatem conceptum perpetuo continebit: nec ulla offensione lacessitus, animũ inducet, ut optimi domini atq; parentis uoluntatẽ offendat. Quid autem (ut uno uerbo dicã) iniquitatis suscipiet is: cuius omne uitę studium, in omnium hominum caritatem comparatum est? Qui inimicitias persequi facinus nefarium putat: iniuriam ulcisci scelus, atq; flagitium. Qui id quod proxime accedit, ad diuinã beneficentiam: eam mentem habet, ut inimicis etiam benigne faciendum putet. Est enim Dei maxime proprium, indignissimis etiã misericordiam impertiri: nefastis et impuris hominibus, huius lucis usuram largiri: flagitiosissimis quibusq;, magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non statim, ut quisq; facinus aliquod nefarium suscipit, in sceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternę miseriæ regionem: sed spatium dat resipiscendi: & incredibili clementia uocat ad sanitatem: ut tandem in uiam redeuntibus ignoscat. Huius autem diuinę benignitatis imitandæ, tanto studio efferuntur, ij qui sequuntur Christi disciplinam, ut uel in ea, summam religionis esse ponendam statuant. Iccirco, neq; conuitijs lacessiti commouentur: neq; uexati maledictis incẽduntur: nec iniurijs prouocati ultionẽ ullam machinantur. Immo quod plane diuinum est, certamen

illud sibi propositum existimant, ut inimicorũ improbitatem, beneficiorũ magnitudine uincãt: et eorum etiam saluti cupiant esse consultum, à quibus per summũ scelus oppugnantur. Istos igitur existimas, ad iniquitatem impelli posse, qui neq; cupiditate frãgi, neq; timore debilitari, neq; odio ullius immoderato incendi possunt? Qui etiã in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt? Qui postremo tũc se putant maximum lucrũ facere, cum omniũ commoditatibus inseruiũt? Nam quid ego de liberalitate dicam? cũ illud constet, omnia ferme uiuendi pręcepta, quę à summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordię, atq; beneficentię rationẽ maxime pertinere. Nec enim, ad ullius uirtutis officiũ studio maiore nos instruit: neq; frequentius aliquid inculcat: neq; rursus uitiũ aliquod acrius reprimit, atq; uehementius, quã auaritię et crudelitatis immanitatem. Atq; adeo, cum ponit ante oculos, illius extremi iudicij seueritatem: et ostẽdit, qui meritis in cœlum euocandi sunt: qui rursus in impiorũ sedem, atq; tenebras detrudendi: non alia officia enumerat, quã ea, quę ex clementia et liberalitate depromuntur: nec nominatim alijs cõminatur, quã feris et inhumanis hominibus. Hospitẽ inquit me non recepistis: nudum non operuistis: infirmum non uisitastis: et reliqua oĩa eiusmodi. Quod quidem non sic

est acccipiendum, ut putemus, aditum ad gloriam esse reliquis uirtutibus interclusum: aut reliqua facinora, non esse supplicio acerbissimo punienda. Quid est igitur in causa, cur alia non cõmemoret? An ob id, quòd quemadmodũ nulla uirtus est, quę magis dei bonitatem referat, quàm humanitas et beneficentia: ita nihil est tetrius: nihil odiosius, nihil magis diuinis placitis alienum, quã crimen auaritię et immanitatis? Cum igitur futuri iudicij rationẽ exposuisset: nõ necesse habuit omnia officiorum genera persequi: sed ea tantum uoluit oratione complecti, quę sunt in omni uita pręstantissima. Nec enim quidquã in terris fieri potest, quòd Deo sit acceptius: quam ferre opem miseris: prębere perfugiũ afflictis: tribuere misericordiam perculsis: beneficijs iuuare quamplurimos: bene de uniuersis promereri. Nullũ est remedium pręsentius, ad omnes morbos animi depellendos: nulla in cœlũ uia expeditior. Omnes igitur qui non solum nomine christiani sunt: sed qui uita etiam, atq; moribus cum Christi disciplina congruunt: huic uni uirtuti pręcipue incumbunt: eandẽ perpetuo studio colendam putant: in ea deniq; magnum robur, atq; firmamentum salutis ponendum arbitrãtur. Tum demũ se existimant, illius institutum atq; exemplum sequi, qui diuinas et immortales opes nobiscum cõmunicauit: cum omnes suas

opes

opes in utilitatem omniũ conuertunt. At uide quãtus ſit chriſtianę liberalitatis ſplẽdor: quanta dignitas, et amplitudo. Satis amplam ſibi beneficentię laudẽ uulgo quęſiſſe uidẽtur, ij qui ex eo quòd ſibi ſuperat, alijs gratificãtur. Maxima deinde pars, ipſius liberalitatis officia, adeo anguſtis regionibus definit: ut nemini ſe quippiam debere, niſi ſibi, atq; ſuis arbitretur. Si uero beneficia in alienos conferenda ſint: apud eos collocat, qui uidentur poſſe referre gratiã cumulatius. At uero, qui ſe Chriſti diſciplinę penitus dediderũt: non ſolum in pecuniæ abundantia, ſed etiã, in anguſtijs, omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminẽ putant alienum, cui poſsint opitulari. Poſtremo nõ tam in eos benefici ſunt, à quibus poſſunt officij fructum repetere: quàm in illos, qui propter omniũ rerum inopiam, et egeſtatem, minime idonei ſunt, ad gratiam referendam. Nec ij ſunt ullo modo, qui pecuniam tantũ, qua quidem nihil eſt homini chriſtiano uilius, profundant: reliqua uero conſilij, uirtutis, induſtrię, diligentię officia negligant. Immo quicquid ingenio, labore, ſtudio, uigilãtia, perfici poteſt, ſemper pro aliorum ſalute libentiſsime ſuſcipient: nec ullo capitis periculo ad aliorũ hominum, prę ſertim chriſtianorum pericula propulſanda, impedientur unquam. Tanta eſt enim inter eos, qui Chriſti prę-

ceptis

ceptis conformati sunt, in religione colenda conspiratio: tanta officiorum omnium societas: tanta deniq; amoris coniunctio: ut nemo propriam salutem, aliorum saluti putet anteponendam. Non igitur est cur admiremur, tantam multitudinē extitisse eorum, qui ut aliorum indigentiam subleuarent, patrimonia sua profuderunt: cum multi etiam, ut aliorum salutem constituerent, uitam propriam fortissime dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero, aliquos percensere. Ab omnibus enim ista caritatis officia, in ecclesiæ primordio colebantur: & nunc non ab uniuersis deseruntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modo contemnunt omnes opes & facultates: uerum etiam si res ipsa postularet, uitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerent. Semper enim christianæ uirtutis atq; probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissime, et quamplurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atq; in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed à Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur deerunt, qui non modo communem salutem omnibus suis cōmoditatibus anteponant: sed etiam uitam libentissime pro omnibus impendant. Fuit autem hoc in ista cœlesti disciplina, ut alia omnia admira-

tione longe dignißimum. Cum enim homines, ad amoris coniunctionem nati ſint: euenit tamen, ut uitijs, atq; cupiditatibus impediti, rarißime ſeſe ad amicitiæ ſtudium applicarent. Itaq; per tot ſecula, uix duo, aut tria amicorum paria, reperta ſunt, à quibus amicitiæ ius, ſancte coleretur: quæ etiam fabulis magis, et antiquitatis opinione celebrata, quàm certa fide, comperta & illuſtrata ſunt. At poſtquam mentes humanę, huius doctrinę lucem aſpicere potuerunt: tanta continuo fuit inter homines amoris conſenſio, tam ſanctum inter omnes fœdus amicitiæ factum eſt, ut nemo quippiam ab alijs ſeiunctum, atq; ſegregatum haberet: ſed quilibet eorum omnes ſuas fortunas, in omnium uſum conferebat. Quid autem dico fortunas, cum manifeſtum ſit, omnium uoluntates ita conglutinatas fuiſſe: ut nihil quiſquam ſentiret: quod non eſſet ab uniuerſis comprobatum: nihil expeteret, quod non in omnium ſalutem redundaret? Multitudinis autē credentium (inquit Lucas) erat cor unum, et anima una. Neq; quiſquam, eorum quæ poßidebat, aliquid ſuum eße ducebat: ſed erant illis omnia communia. Vides igitur illam illuſtrem atq; pręclarā amicitiæ ſpeciem, quę uirtutis opinione conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata admirationē incutiebat: ad quā uix duo aut tria

hominum

hominũ paria peruenerunt;non iam institutam à paucissimis,sed ab omni Christianorum multitudine incredibiliter excultam. Tanta enim facta est animorum coniunctio,ut non modo eisdem moribus, & institutis uiuerent: uerum etiam uniuersi, una mente atq; uoluntate constarent. Deniq; in solis christianis uerum lumen amicitię,mirabiliter eluxit. Quemadmodum enim, in multis fuisse uirtutis conatum animaduertimus: in nullo tamen qui religionis expers esset, uirtutis perfectionem inspicimus: ita quamuis multi imaginem amicitiæ tenuerint: ipsius tamen ueræ amicitiæ splendor in solis christianis extitit. Cum enim amicitia à uirtute nascatur, necesse est, ut uera atq; perfecta amicitia, in ijs tantum sit, in quibus perfecta uirtus insidet. Sed satis sit in hoc libro de iustitia, liberalitate, et fonte liberalitatis amicitia breuiter disputasse. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine christiana latius disserendum est, propter aliquorum improbitatem, qui uirtutis huius laudem hominibus christianis minime concedunt, deinceps persequemur.

LIBER TERTIVS.

Diuina christiani nominis ornamẽta, iustitiam atq; benignitatem, non quidem eo genere orationis quod rerum magnitudo postulabat: sed eo quod ingenij nostri tenuitate excoli potuit, superiori libro persecuti sumus. Restat igitur princeps amplißime, ut de magnitudine animi, atq; constantia, paulo fusius disputemus: cuius quidem uirtutis ea dignitas est, ut nulla orationis ubertate exprimi poßit. Semper enim summam admirationem excitauerunt mortem contemnentes: corporis cruciatus animo maximo perferentes: nullis doloribus à mentis statu et à uitæ dignitate discedentes. Nam cum omnes istius uitæ iucunditate ducamur: atq; naturæ blandimẽta consectemur: quicunq; mortem contemnit, naturam ipsam plane uincit. Quantum autem apud omnes nationes admirationis, atq; dignitatis habeat, ista mortis contemptio: illud uel maximum indicium facit: quod nulla uirtus æque doctorum hominum monimentis celebratur: nulla simili genere laudis effertur. Iusti et moderati homines modiocriter laudantur: fortes uero atq; magnanimi syderibus ipsis inferũtur. Socrates,

crates, qui ut temporibus illis, fuit unicum continentię, atq; moderationis exēplum: nullo genere uirtutis æque illustratus est: atq; illa constātia, quam adhibuit, in retinenda dignitate: cum iudicum sententijs ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui difficillimā aliquam fortunam subeuntes, omnibus fortunis atq; solacijs spoliati iacēt: si in salutis desperatione sibi manus afferant, quāquam in eo genere mortis, insit quædam timiditatis suspicio: non enim uidentur tam retinendæ constantiæ causa, quàm calamitatis effugiendæ, ad letum properasse: illi tamen ipsi, qui sic à uita, uoluntate sua demigrant: eximijs sępe laudibus celebrantur. Tantum enim dignitatis habet animi uirtus, ut eius etiam falsa simulatio admirationem commoueat. Quod si ita est, quis poterit oratione cōplecti, christianę uirtutis constantiam, atq; magnitudinem? Etenim si uires eloquentissimorum hominum, cum ipsius humanæ uirtutis laudes exornare uolunt, rei magnitudine interdum obruuntur: quod orationis genus, incredibile, atq; diuinum erit, quo possit quisquam dicēdo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione ualeamus: posteaquam semel à nobis res tanta suscepta est: ne sit maius in omittendo desidię crimen, quàm fuit audacię in suscidiēdo,
quantum

quantum in nobis situm erit, huius etiam uirtutis præstantiam latius explanare conabimur.

ATq; primum quantũ inter illam, et humanam fortitudinem intersit, animaduertendum est. Principio, si finem respicias, qui pro Christo dimicãt, ipsum uerum uirtutis finem assequuntur: qui autem diuitias, aut gloriam popularem sibi proponunt: neq; summum illud bonum intuentur: cupidi magis et ambitiosi, quàm fortes appellãdi sunt. Deinde, plerięq; se periculis obijciunt, non iudicio, sed aliquo animi furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At christiani, cum solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habẽt animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atq; solutum. Illi postremo nunquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerũ omnium desperatione. Nemo enim, nisi aut aliquam spem salutis et cõmodi sequeretur: aut omnino à spe salutis decideret: pericula sibi subeunda existimaret. At nostri, quàm multis in locis, ad certam perniciem atq; mortem abducti, cum ijs uitę amænitate frui licuisset: ita ut altera ex parte nulla spes salutis ostẽderetur: ex altera si à mentis sentẽtia destitissent, multa ad uitę iucũditatem proponerentur: tamen ad certum mortis acerbißimæ suppliciũ profecti, omnia uitę blandimẽta repudiarunt:

& neq; minis, neq; promißis, à fidei, atq; pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud est, quod cum ex omni pene memoria hominum, pauci admodum fuerint: qui disciplina, et exercitatione, perpetuoq; uitæ studio id assecuti sint, ut oblatam mortē æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiterit, non modo uirorum, atq; mulierum, sed etiā puerorum, atq; propemodum infantium, pro Christi religione, uerbera, cruces, ignes, mortem postremo atrocißimam, inuicto et alacri animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro salute, atq; dignitate contenderēt, ut sanctißimę religinonis memoriam, ex animis omnium delerent: cum ipsi dæmones, autores sceleris & impietatis, animos illorum, quos impurißima superstitione obligatos in potestate continebant, ad immanitatem inflammarent: cum omnia exquisitissima suppliciorum genera, ad christiani nominis perniciem excogitarentur: cum uis, et furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, uersaretur: cum ista omnia ad christianæ pietatis interitum comparata essent: tamen tantā uim habuit uera nobilitas, & illustris animi uirtus: ut non modo illa constanti, perpetua, inuicta pietatis defensione, hostium petulantiam libere confutaret: sed etiam sese pro

Christi

Christi confeßione, in cædem & flammam ultro atq; libenter obijceret. Abducebãtur ad necem, et cruciatum: uerbera, cruces, unci, & inaudita tormentorum genera constituebantur: neq; satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi, si statim spiritum auferrent innocentibus: longo cruciatu contumaciam illam, non à superbia, sed ab inclita uirtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabant: quàm inuidia illius eximiæ uirtutis, qua omnes minas suas, irrideri atq; contemni cernebant. Nullis tamen, neq; minis, neq; terroribus, neq; exquisitißimis supplicijs, christiana uirtus frangi aut debilitari poterat. Cumq; tortores, atq; adeo tormenta ipsa deficerẽt: illi tamen heroes inuicti, in eadem semper mentis constantia permanebant. Cum uero rursus ex interuallo carnifices ad corpora sanctorũ omni cruciatu laceranda redirent: ipsi sanctißimi homines, animo mirãdum in modum confirmato, atq; renouato, ad eadem supplicia reducebantur. Neq; interim uox ulla ab illis exprimebatur, nisi quę Christi diuinas laudes celebraret. Quid iam clarius, aut magnificentius, dici, aut animo concipi potest? Gloriosum omnibus uidetur, in corporis cruciatu seruare constantiam: at isti non modo constanter, sed etiam cum summa uoluptate

cruciatũ omnem perferebant. Certißima nanq; triumphi ſpes, & corporis dolorem mitigabat: & animum ingenti lætitia cumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum, laudibus in cœlum extollitur. At in christianorum gente, neq; ætatis ratio, neq; ſexus imbecillitas, neq; generis, aut ordinis conditio, decori atq; gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam: cum pueri etiam, atque uirgines innumerabiles, nulla crudelitatis ſupplicia pro Chriſto recuſarint? Quàm multi ſerui, ut ueram animi libertatem tuerentur, omnes acerbitates ſuppliciorũ deſpexerunt? Quàm multi milites, quòd genus hominum plerunq; ab omni ſtudio ſanctitatis abhorret: mortem pro Chriſti laude ſuſceptã, omnibus coronis et triumphis antetulerunt? Nec eſt neceſſe omnes Mauricios, Sebaſtianos, Catharinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc ſatis conſtat, innumerabilem, atq; propemodum infinitam multitudinem fuiſſe, quæ ad illius uirtutis eximiæ laudem peruenerit: cuius imaginem, uix homines excellenti ingenio præditi, poſt longam exercitationem tenuerunt. Quod ſatis indicio eſſe poteſt, longe aliud uirtutis & conſtantiæ genus iſtud eſſe, ab eo, quod philoſophorum pręceptis & literis continetur: quod non humana diſciplina, ſed diuino munere atq; dono fuit

chriſtianis

christianis mentibus instillatum: summum christiani nominis, atq; nobilitatis ornamentũ, certissimumq; sanctissimae religionis testimonium. Non desunt tamen, qui nostrorũ uirtuti, nõ dico Catones, et Brutos, quos quidam in loco deorum immortalium uenerantur: sed Cleombrotũ etiã fortasse, qui se amentia praecipitem è turri deiecit: aut Empedoclẽ, qui simili insania uexatus, se ipsum in aetnę incendiũ demisit: aut quemuis aliũ anteponet. Itaq; nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atq; adeo Paulus ipse, diuini uiri, et omni uirtutis genere praestantissimi, in numero uirorum fortiũ nullo modo habentur. Quin etiam impurus quidã scriptor, atq; nefarius, in libris, in quibus et suae ciuitatis historiã, et multas quaestiones ad reip. statũ pertinentes hetrusco sermone cõplexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrorum religione, sentiret. Inquit enim christianam religionem illam magnitudinem animi, quae in antiquis elucebat, funditus sustulisse. Romani imperij ruinã, laudis et glorię labem, uirtutis etiã militaris interitum, huic sanctissimę summi et ęterni dei religioni assignandũ putat. Tum postremo, ut aliqua ex parte uitet offensionem bonorum, inquit, id non uitio religionis, sed interpretum, qui illam male intellexerunt accidisse: cum tamen

non posset ostendere, quę fuerit illa peruersa interpretatio, quae tantorum malorum causam prębuerit. Sed ut infixo aculeo honeste posset quacunque ratione discedere: ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monimentis inquinatissimis: quam olim uita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum cõuitium, christianæ nobilitati, illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo, Christi præsidio tectus, cũ hominis consceleratí manibus confligere. Quod tamen non studio pugnandi faciam: sed ut eorum amentiæ, atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate uersantur. Late enim dissemi-natum est malum istud: multosque funesta contagione grauiter infecit.

PRimum igitur illud requiro, quid in nostris hominibus uiderit: quod posset ulla ratione cõtemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia: et ex quadam elatione, nihil nisi diuinum, & inclitum cogitante: nihil certe illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinam familiam uocatos, omnes res mortales, infra se positas esse duxerunt: omniaque uitæ consilia, ad dignitatem & immortalitatẽ retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia: quis nostrorũ animum non admirabitur,

cum uiderit ipsas etiam uirgines, pro Christi nomine, acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuisse? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, quod multis tormentis lacerata, conscios coniurationis nõ indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis deniq; Syracusanus ille Thraso, q̃d nullis supplicijs adduci potuerit, ut socios cõiurationis ꝓderet. Hos certe Machiauelus ipse, sic enim appellatur iste prçclarus autor, cũ quo mihi res est, nullo modo cõtemnendos putabit: propterea quod expertes ueræ religionis extiterũt, quam solam laudis expertem esse uult: et coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationẽ in summa laude ponit. At quàm obscura est illorũ constantia, si ad nostrorum uirtutem conferatur. Si enim causam respicias: illi tyrannorum odio à quibus læsi erãt, supplicia perferebant: nostri Christi amore, à quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tormenta omnia leuia putabant. Si cruciatus magnitudinem consyderes, atq; diuturnitatem: in nostros, non usitata, ut in illos, sed noua et inaudita genera tormentorũ inuenta fuerunt: quæ diutissime uiuorum corpora lacerarent, atq; contunderent. Illi deinde in desperatione omnium fortunarum, dignitatis speciem aliquam retinuerunt: nostri cum sibi utrũ uellent liberum

fuiſſet:non inuiti tamen, mortem claram cum ignominioſa uita commutarunt. Si ad numerum aduertas:ridiculum eſt, pauciſſimos infinitis opponere. Hanc tu diſciplinam, è qua tam præclara documenta uirtutis extiterunt, contemnis? Hac inſtitutione, quæ infirmam etiam naturã mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili conſtantia armauit: quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ ſtudium incitauit: abiectos animos, atq; demiſſos effici contendes? Quæ eſt iſta mentis peruerſitas, ut uirtutis umbram admireris: ueram uirtutis effigiem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud eſt. Faciem tantum crucis aſpicis: uirtutem illam excellentem, ſub ſpecie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens anguſta, tenebris oppleta, & ſordibus inquinata, tantæ lucis ſplendorem ſuſtinere ullo modo poteſt. Chriſti enim diſciplina (ut inquit Paulus) perditis & profligatis hominibus inſcitiæ et humilitatis ſpeciem prębet: moderatis uero, diuinoq; beneficio confirmatis oſtendit ſapientiæ cœleſtis, atq; diuinæ uirtutis amplitudinem. Atq; quemadmodum in Chriſti perſona, omnes illam faciem uidebant: in qua (ut erat Eſaiæ uaticinio prædictum) non erat ſpecies neq; decor: non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes uidit: inſpexerunt:

runt: sic etiã, multi propter similem mentis caliginem, christianorum uitã inuanissimis ornamentis nudatam desp ciunt: illam uero excellentem christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

QVod autem ad Romanorum imperium attinet (ut etiã de hoc licet extra causam esse uideatur aliquid dicamus) homo rerũ ciuilium peritissimus, non legit apud uiros doctissimos, esse quasdam ciuitatum cõmutationes, et uicissitudines: naturalesq; ortus et interitus omnium rerumpub. neq; fieri posse, ut aliquid infra lunam sit immortale, atq; sempiternum. Omnia quemadmodum nascuntur, ita et concidant aliquando necesse est: et importunitate mortis, cuncta demolientis tandẽ obruantur. Quot ciuitates, quam multæ gentes, et nationes postratę atq; sepultę iacent: quę olim imperio, et rerũ gestarum gloria erat florentissimę? Quis Assiriorum, atq; Persarum imperium deleuit? Quis Atheniensium opes euertit? Quis Macedonũ potentiam excidit? Nihil aliud certe fuit in causa: quã natura rerum humanarũ: qua nihil est in terris imbecillius. Etenim si Cyrus Assiriorum imperium non deleuisset: si Alexander nõ fregisset potentiam Persarum: si Romanorum armis, macedones, atq; cuncta gręcia minime corruisset; tamen necesse erat, ut omnia ista imperia,

uel aliorum uiribus conciderent: uel ætate consenescentia tandem interirent. Qua re fit, ut nemo sapiens admiretur mortiferos, et exitiales rerump. exitus. Contra uero, nihil magis admiratione dignum esse putant: quàm alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem. Iccirco, magis quærendum arbitrantur, cur sparta tam multis annis in ijsdem moribus, & eadem reip. disciplina permanserit: quàm cur athenienſium gloria & opes tam cito perierint. Hoc autem etiam eo est in repub. Romanorum mirabilius, quo maior fuit in illa ciuitate gloriæ, & imperij magnitudo, quam in omnibus alijs, quæ unquam fuerunt. Mediocria enim facile se sustentant: summa uero sua mole dissipantur, & ruunt. Cum ista igitur sit omnium ciuitatum conditio, ut nemo sanus earum interitum admiretur: diuturnitatis uero causam, quasi rei alicuius incredibilis, summo studio inuestigandam putet: hic uir ciuili prudentia (ut sibi quidem uidetur) cumulatissimus luget Romę labem, et ruinam: et quasi futura esset immortalis, ni Christi religio impedimento fuisset, ita ipsum Dei filium in crimen uocat. Quæris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respondeo, quod quemamodum illa ciuitatis felici auspicio consita, deinde adulta, rebusq; gestis florẽs, deinde corroborata

roborata legibus & institutis, ad imperij maturitatem atq; ad summã amplitudinem peruenit: ita necesse fuisse, ut adepta senectutem, uitæ tandem extremum diem morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperium partum fuerat: & quibus retineri poterat: multo ante Christi ortum de manibus amissas fuisse. An tu cum in Romanos mores immensa luxuria, & effrenata diuitiarum cupiditas inuasisset: cum legum atq; senatus autoritas omnino concidisset: cum plebis animi ad spem prædæ turbulentis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cum impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium, urbem cruẽtaret: cum ij qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarent: cum essent omnia ista tela in reipub. corpus immissa: existimas fieri ullo modo potuisse, ut illa diutius permaneret? Adde deinde, si commodum est, uenalia comitia: iudicia redempta: nundinationes prouinciarum: imperia extraordinaria, & infinita: summam reipub. ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelliges, fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ corruerent. Quid autem hic referam Syllani, atque Mariani temporis arma? Quæ cladibus innumeris

rempub.

rempub. uexarunt: & omni crudelitate lacerarunt: ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem continuatæ, uiam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur, quin tam multis uulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere à suis ciuibus efferenda? Itaq; si à sapientibus uiris interroges, quo tempore Roma perierit: respondebunt opinor, iam ex eo tempore quo obsoleuerat uetusta disciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futura certißime ex antecedentibus causis assequuntur. Si ab imperitis quæras: illam Cæsaris dominationem proferent. Nec est enim quisquam tam sine mente, qui putet, post legum interitũ, & perditam libertatẽ, et totius ciuilis status conuersionem, ullum antiquæ reip. uestigium permanere. Tibi autem quid uenit in mentem illius imperij ruinam christianis moribus aßignare: cum tam causa illius excidij, quàm euentus ipse, Christi regis ortum multis annis præcessérit? Quod si quęrat aliquis, quid post tyrannidem constitutam, illas opes romanas, ab uniuersa ciuitate in unum collatas comminuerit: primum illa repetam, quæ antea commemoraui: illas artes omnes, quæ. P. R. gloriam, & imperium quæsierant, iamdiu inclinatas, tandem præcipites concidisse. Nam, iam pridem pro

frugalitate,

frugalitate, infinita luxuria, pro militari duritia, summa totius corporis et animi mollities, pro metu legum, audacia, libido, cupiditas immensa, Romanorum animos oppresserat: hominesq; patriç amantes ad intestina bella concitarat. Deinde mores immanes imperatorum, et naturam importunam, cum summa luxuria, & inaudita libidine coniunctam, excisionem rebus omnibus intulisse dicam. Nec est enim cur hic tam funestas reip. pestes enumeremus: cum illud constet, multos propter crudelitatē atq; flagitia fuisse, tum à ciuibus suis, tum à militibus, non raro etiam ab æmulis imperij contrucidatos. Cum autem illa consuetudo interficiendi principis inueterasset: neq; modo improbis tyrannis, sed moderatis etiam imperatoribus essent insidiæ comparatæ: illudq; imperij nomen minime sanctum hominibus fuisset: in eum locum res deducta est, ut nihil esset imperatore Romano uilius. Tandem, cum. S. P. Q. R. autoritas penitus extincta esset: & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset: factum est, ut milites pecuniarum fœdere quibus libuisset, imperium addicerent. Cum igitur neque generis, neq; uirtutis, rationem ullam haberent: sed quasi constituta auctione, illi qui plura promisisset, imperium uenditarent: erat impurissimo

cuiq;

cuiq; aditus ad summam reipub. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, ut omnia reipub. ornamenta funditus interirent: præsertim cum sæpenumero, ne unquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi: eodem tempore, diuersis in locis imperatores multi crearentur: si illi imperatores potius, quàm inaudita portenta, atq; prodigia appellandi sunt. Opes itaq; Romanæ partim ciuili discordia, tetrisq; seditionibus nullum exitum habentibus consumptæ sunt: partim maximis bellis, & acerbißimis, quę per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ, communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes in quo nomen Christianum accusare poßis? Si enim Christi disciplina contemptũ legum, si luxuriam, si petulantiam, si immoderatã dominandi cupiditatem, si accerbißimam ciuium inter ciues dißensionem, si postremo uim, furorem, et amentiam, in Romanos mores inuexisset: iure, atq; merito diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quę non modo Romę, sed omnibus etiã imperiosis ciuitatibus, pestem, atq; perniciem intulerunt. Sin autem, nihil est magis moribus christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum, atq;

moderatum

moderatum: qui pudorem, & innocentiam sanctissime colunt: et discordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas, atque temerarias execrantur: ista tamen eris uel stultitia, uel impudentia, ut christiani nominis dignitatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne ulla disciplina magis ciuilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ caritatem, atque uirtutis constantiam? At hæc quidem omnia in christianis moribus summa reperiuntur. Possem enumerare quam multi christiani imperatores extiterint, per quos occidens imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, et in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines, per uiros ueræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm unquam antea propagatos. Possem postremo conuincere, omnia mala quibus postea circunuentum fuit, non religionis studio, sed contemptu potius religionis accidisse. Sed quoniam ad finem propero, illud tantum dicam. Non solum homines ipsos, uerum etiã omnes humanas artes, atque disciplinas, omnes nationes, et imperia, mors insequitur: omniaque tandem concidunt: & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium uiribus excindi: nullius opibus labefactari,

nullis

nullis intestinis seditionibus conuelli unquam poterit. Persarum opes corruerunt: Graecorum potentia funditus euersa est: Romanorū imperium est depressum atq; comminutum: omnia quae sunt, fuerunt, posteaué nascentur, quoquo modo tandem interibunt: regnum uero Christi omnibus diuinis ornamentis amplificatum, florescet seculis infinitis: immortaliq; gloria atq; sempiterna circunfluet. Sic enim sacris oraculis predictum est, potestas eius, potestas aeterna, quae nunquam auferetur: Et regnum illius quod nunquam dissipabitur. Et alibi, placuit ergo mihi praedicare signa eius quia magna sunt, & mirabilia eius quia fortia, et regnum eius quia sempiternum. Tum etiam illud, regnum tuum regnum omnium seculorum, dominatio tua á generatione in generationem. De isto etiam regno est id intelligendum quod in regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauide. Firma erit domus tua, & regnum usq; in aeternum. Quod etiam ex Luca perspici potest. Dabit (inquit) ei dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanae reip. occasu impie cōqueri. Desinant illius ruinae crimen in diuinum beneficium impie, & scelerate conijcere. Intelligant ali-

quando

quando solum Christi nomen esse, cui nulla unquam ætas finem sit allatura: nempe cuius gloria, laus, uirtus, splendor, opes, facultates sint immortales atq; diuinę. Reliqua omnia fluxa et lubrica cum sint, exiguo uitæ curriculo circunscribuntur. Solum igitur christianum nomen, cum diuinis præsidijs innitatur, erit in omni æternitate florentißimum.

SEquitur ut etiam de uirtute militari aliqd dicamus: quàm iste christianis moribus, et institutis lõge alienam putat. Qui conuenit inquit ille cum istius uirtutis celebritate glorię contemptus, qui christianis omnibus pręscribi solet? Nemo enim nisi laudis studio inflammatus fuerit: pericula sibi subeunda putabit. Iam quod asserit neminem, nisi qui studio laudis adductus sit, fortem fieri posse: non credo facile concessuros illos philosophos fuisse: qui simul et de contemnenda gloria conscripserunt: et fortitudinis innumera pręcepta tradiderũt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent: nunquã essent tam amentes, ut eadẽ opera homines à cupiditate laudis abducendos: et in studiũ uirutis incitandos esse ducerent. Virtutem autẽ illam esse statuerunt: quę non ex uulgi rumore pẽderet: sed quę pręclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic aũt sic argumentatur, quasi sola laudis cupiditas ad uirtutẽ acuat: et non alij

multo

multo potiores sint, uirtutis et industriç stimuli quibus bonorum animi, dies et noctes concitati, pericula libenter, & studiose suscipiant: nempe insignis in patriam beneuolētia: incredibilis ipsius dignitatis amor: egregia deinde legum, atq; religionis obseruantia: quae quidem omnia sunt in christianorum institutis perfectissima. Quid, si laudis etiā studiosissimi sunt? Tamen ista erit quisquam uel furore, uel impudentia, ut hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi: immortalis tamen, et uerae gloriae cupiditate uehemēter incensi. Despiciunt hominum famam: ad ueram tamen laudem quç Christi omnia conspicientis testimonio cōtinetur, ardenter incumbunt. Non cupiunt homines rerū suarum spectatores habere: nempe qui sciant se angelis inspectantibus, omnia praeclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est: hoc generosi, atq; magnifici, non pendere ex imperitç plebis opinione: infima omnia negligere: coelestia tantum, atq; diuina contemplari. Quid enim iste dicat in christianis moribus humile, atq; demissum, non satis intelligo. Si superbiam, et insolētiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos, atq; inflatos animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse christianorum natione contemptius:
nempe

nempe quę summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si uero uirtutes omnes, ut etiam eruditissimi homines prodiderũt, uno coniunctionis uinculo continentur: nec ulla pugna inter illas esse potest: tantum abest, ut mansuetudinis, atq; modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur: ut etiã nullo modo à se inuicem diuelli, atq; disiungi queant. Itaq; nemo uir fortis esse potest: nisi idem sit mansuetus atq; moderatus. Longe enim fallitur opinione, qui animi impetum, non æquitatis, & humanitatis studio, sed cupiditate, atq; furore concitatum, fortitudinem appellandam potius, quàm importunæ cuiusdam belluæ feritatẽ putat. Iste autem pręclarus autor, qui principes ad communis salutis perniciẽ instruit: qui imperij opes non tam æquitate, et clementia, quàm perfidia & crudelitate stabilire docet: appellet sane quo uelit nomine, furorem illum cunctam barbariem scelere & immanitate superantẽ: dum modo, nemo sanus tam stultæ atq; nefariæ opinioni assentiatur. Nos uero, nunquam ita amentes erimus, ut illam animi moderationem, quam sacræ literæ appellant humilitatem, ut clementiam, et mansuetudinem, cuius nobis idem autor extitit, qui & eximię fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum omnes uirtutes inter se con-

glutinatæ sint: tum uel maxime animi moderatio, atq; fortitudo. Vtraq; enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere: quàm cohibere iracundiam: et omnem perturbationem reprimere: nec ulla offensione ab humanitate, & à mentis constantia deturbari. Non itaq; ferme fuit, uir egregie fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi ascuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Græcorũ, à reliquis ducibus cõuitijs indignißime uexatus: ille uero petulantiã illam non conuitio, sed patientia comprimendam putaret? Quid hic Periclẽ referam? Quid Iulium Cæsarem? et alios cõplures, qui non maiore studio uirtutis imperatoriæ nomen, quam mansuetudinis et patientiæ laudem uenabantur? Contra uero, ut quisq; maxime angusti animi est, atq; demißi, ita est ad iracundiam et feritatem maxime propensus. Omnes illi barbari, qui à disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt: ut loquendi consuetudo crudelitati ipsi Barbariei nomen ascripserit. Quid de mulierũ natura dicam? Quibus ut nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatius. Quod si modestia, atq; mansuetudo, uirtutis splendorem nõ excludit: sed cum ab eadem animi ma-

mi magnitudine naſcatur, ipſam fortitudinē exornat: iſta tamen erit quiſquam demētia, ut chriſtianam manſuetudinem, imbecillitatem uocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum eſt iſta peruerſitas, atq; impius furor, ut ea quorum tenuem umbram in alijs ſuſpicimus: in noſtris uera & ſumma contemnamus? Magnanimi ſemper habiti ſunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceßiti, ira non efferuntur. At noſtri illam diſciplinam à Chriſto acceperunt: ut humanitate conuitia, beneficijs iniuriā ulciſcantur. Ergo (dicet aliquis) cū ita manſueti ſint: nunquam impetum hoſtium à ſuis finibus depellent: neq; ſceleri armis reſiſtent: ſed quemuis furorem beneficio compenſabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs perſonis, locis, temporibus, cauſis conuenire. Chriſtiani ipſi, qui in priuatis offenſionibus, & iniurijs moderationem atque patientiam amplectuntur, ijdem in publicis periculis acerrimi & uehementes publicæ ſalutis, atq; libertatis uindices exiſtunt: præſertim ubi ſimul agitur dignitas religionis. Tunc enim manſuetudinem indignum flagitium, patientiam ſcelus nefarium arbitrantur. Hac mente prędıtus fuit diuinus ille Moſes, quem ſacræ literę perhibent, fuiſſe inter omnes mortales mitißimum:

qui tamen & hostium copias singulari uirtute repressit: & læsi numinis offensionem multorum supplicio placauit. Talis fuit etiam David, quem unum diuina oracula laude mansuetudinis unice commendant. Hic tamen incredibili uirtute maximos, & fortißimos hostium exercitus profligauit: et ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiam multi christiani principes, ad omnem rationem humanitatis commodißimi, bellicæ fortitudinis gloria, laudem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nonné satis exemplo suo nos admonuit, quatenus esset utẽdum mansuetudine: quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset: cum sacrilegos, qui sacras ceremonias pollucbãt, flagris seuere et acriter insecutus est? Non est igitur cur quisquam christianam mansuetudinem aspernetur: cum ita cum uera fortitudine coniuncta sit: ut nihil poßit esse copulatius. Vtraq; enim ab eodem fonte manat: & altera alteram incredibiliter illustrat.

NVnc ad postremum egregij scriptoris argumentum ueniamus: quod totum in religione consistit: et in illis antiquis ceremonijs omni scelere contaminatis. Tantam enim uim habuisse putat illam hostiarum cædem, atq; pecudum stragem, ut repẽte ex timidis, feros & audaces efficeret. Nos itaq; qui nec hostias cædimus:

mus: nec quadrupedum ſanguine aras cruentamus: nec exta inſpicimus: magnis ad uirtutem inſtrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profectò neſcio, quid uel ad impietatis furorem, uel ad mentis cæcitatem, et ſtultitiã addi poßit. Nefariam ſuperſtitionem, cum ſanctißima Dei immortalis religione comparare, facinus eſt, inexpiabile atq; nefandum: exiſtimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido uultu conſpexerit: continuo fortem euaſurum, extremæ dementiæ argumẽtum. Cur enim iſto autore non conquirimus omnes lanios? Cur non etiã carnifices (hos enim oportet magis efferatos eſſe, à quibus hominũ corpora laniãtur) ad arma ſimiliter euocamus? Vt ſcilicet illa uirtute, quàm aut ſanguine pecudũ, aut ſupplicio damnatorũ adepti ſunt: in hoſtes irruant: et à nobis omnia pericula propulſent. Quid ſi oſtendo omnia in illis ſacrificijs, et ceremonijs, ad imbecillitatẽ atq; formidinem ſpectauiſſe: nec aliquid fuiſſe, quod animum cõfirmare poßet? Primum precationes illę, priſcis atq; ſolennibus uerbis inſtitutę, quantũ anxietatis habebant? In quibus ſi quid titubatum fuiſſet: ſi quid prępoſteris uerbis, aut ſiniſtris omnibus effatum: putabant continuo omnes Deos. P. R. iratos fore. Deinde quãta illa formido erat hominibus anili ſuperſtitione implicatis iniecta,

cum non ſatis ex animi ſententia litabatur? Cum exta dirum aliquod & triſte minabantur exitium? Cum uero accidiſſet, ut multas eodem tempore hoſtias immolarent: & caſus ita tuliſſet, ut aliarum exta darent illa ſigna, quibus homines exiſtimabant, Deos omnia ſecunda promittere: aliarum uero triſtia denunciarent: neceſſe erat, ut eſſent incredibili metu ſuſpenſæ mentes illorum: qui neq; ſecundis extis propter uarietatem, et inconſtantiam confirmari poterant: neq; rurſus dira, propter religionem, qua erant penitus imbuti contemnere. Quid oſtenta, prodigia, aruſpicum reſponſa? quantam uim habebant ad animos debilitãdos atq; frangendos? Cum nihil omnino, neq; natura, neq; fortuitu accidiſſet: quod non interpretarentur, deorum id conſilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaq; uel alitis inuolatus, uel terrę fremitus, uel dextrum fulmen, uel quæuis eiuſmodi monſtra, atq; conficta interdum prodigia, terrorem atq; metum miſeris hominibus incutiebant. Quid autem ſoliſtima tripudia commemorem? quæ cum eſſent coacta, nec illis quidem ſuperſtitioſis hominibus, & auſpicio ualde deditis firmam ſpem facere poterant. Si uero pulli caſu aliquo non paſcerentur: eaq; res ad militum animos permanaret: quaſi de pernicie ſua à dijs ipſis præmoniti

attoniti

attoniti religione manus cum hoste conserebant, ancipiti formidine perturbati, atq; impediti. Multis itaq; in locis proditũ memorię est, exercitus fusos, atq; cęsos esse, quod uitio cõtra hostes educti fuissent. Quod quidem minime mirum est. Cum enim essent illa religione perfusi, ut crederent, non sine deorũ consilio, et numine, cladẽ atq; pestem denunciantiũ, pullos iniectam offam neglexisse: ob idq; omnium mentes cõcidissent: manusq; metu obturpuissent: neq; solita spe atq; audacia pręliũ commisissent: necesse erat, ut cladem aliquam insignem acciperent. Inde adeo factũ est, ut omnes illis religionibus ualde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo, et cura mẽtis ancipiti uersarẽtur. Quid? quod multi uiri strenui, leuissimis ostentis permoti, magnam multis in locis timoris significationẽ dederunt? Lacedæmonij (ut de gręcis etiã aliquid dicamus) cum bellum aliquod suscepissent: regesq; ipsi in patrię finibus de more sacrificarent: si casu non litabant: exercitus continuo domũ reducebant. Cumq; essent Lacedęmonij moribus et institutis ad duritiẽ, atq; uirtutem militarem educati: tamen ea imbecillitate ducta ex sacrorum impura religione tenebantur, ut bellum intermitterent. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset: omnia belli cõsilia ab illis deserta, et omissa iacebant. Quid autẽ quęso

aliud (ut Lacedęmonios omittamus) Atheniensium opes euertit, quàm anilis quędam, et misera superstitio? Cum enim imperator sane fortis Nicias, et Classi, et exercitui, simul cũ Demosthene præfectus esset, et Syracusas oppugnaret: intelligeretq; ciuitatẽ illam et suis uiribus, et totius gręcię auxilio munitã capi non posse: Demosthenesq; instaret, ut classem à portu deducerẽt: ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod in illa classe continebatur misere periret: id Nicias ipse comprobabat: religione tamen impeditus salutare consiliũ executus non est. Paucis enim illis diebus lunę lumen, ipsius terrę, ut certis temporibus fieri necesse est, interiectu defecerat. Id Nicias ostẽtum ratus, ad religionũ interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent, intra triginta dies classe nauigare: aut quippiam aliud moliri. Interea siculi magnis molibus ipsius portus fauces obstruunt: et exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Classis igitur illa, in qua flos atticę iuuentutis, et Atheniensiũ robur inerat: cũ iam frustra Classem hostium perrumpere, et è portu progredi conaretur: inepta illa Nicię superstitione miserrime dissipata, atq; depressa est: omnisq; nobilitas occisione consumpta. Hęc tu sacra impia, has religiones impuras, et aniles ad uirtutẽ erudire et instituere dices?

ces? quę homines etiã impigros et audaces horribili formidine replebãt: mentem à constãtia deducebant: consilia salutis impediebant? Eam tu gratiã Christo optimo maximo refers: cuius munere, atq; beneficio, tam impia, tam impura, tam dementi superstitione leuati, atq; liberati sumus, ut illam etiam Christi religioni antepo-nas? Nam si animi christianis institutis informati, fracti, languidi, atq; demißi efficiuntur: illis uero antiquis et impuris ceremonijs, quibus diuini honores habebãtur impiorum hominũ simulachris, ad uirtutem incitabantur: illa certe uidentur his nostræ religionis institutis omnino præferenda. At uide in quanta erroris opinione, atq; amentia uersatus sis. Qui uere christiana religione imbuti sunt: non alitis uolatu, nõ occinis cantu, non extis tristitia minantibus permouentur. Non terremotu, non fulmine, non prodigijs ullis, aut monstris conturbantur. Nihil est deniq; quod animum hominis christiani conuellere, aut labefactare poßit. Sic est enim institutus, ut si orbem terrarũ bellis ardere uideat: si omnia sibi pericula intendi: si cuncta incendio conflagrare, atq; pene consumi: ipse tamen optima spe plenus constantiam retineat: nec ullo unquam horrore perfundatur. Primũ quia credit esse se fortißimis copijs coustipatũ, atq; communitum. Didicit enim è sa-

cris

cris literis, esse quosdam cœlestes exercitus: qui piorum hominum salutem tueantur: et ab illis, cum commodum est, omnem impetum, atq; furorem hostium propulsant. Hoc enim se præsidio uallatum esse sensit Iacob: cu castra Dei se conspicere testificatus est. Rursus cum Syriæ exercitus Helisęi capiti immineret: ipsiusq; mi nister formidine perterritus opem imploraret: noli ti mere, inquit Helisęus: plures enim nobiscum sunt. Sub iungit deinde sacra historia. Cumq; orasset Helisęu ait, domine aperi oculos pueri huius: ut uideat. Et ap ruit dominus oculos pueri, et uidit, & ecce mons plen equorum, et curruum igneorũ, qui cingebat Helisęum Atq; ne quis in paucos illud diuinum præsidium col latum esse putet: alibi de uniuersis qui pietatem colunt, Deumq; caste, et pure uenerãtur, sic scriptum est. Ca- stra posuit angelus domini in circuitu timentium eum. His igitur testimonijs qui firmißimã fidem adiungit: seq; diuino præsidio munitũ esse credit: trepidare metu non potest: sed elato animo, atq; confidenti, id quod alio in loco scriptum est usurpabit. Si consistant aduer sum me castra, non timebit cor meum. Si insurgat ad- uersum me pręliũ, in hoc ego sperabo. Item illud. Hi in curribus, illi in equis, nos autem in nomine domini spem repositã habemus: ipsi confracti ciciderunt: nos autem

erecti

erecti uictoriam reportauimus. Hæc igitur inquam spes gentem christianam imbecillo animo esse non sinit. Deinde immortalitatis cogitatio, atque certa gloriæ futuræ præsensio, quantam uim habet, ad constantiam stabiliendam? Refert Cesar Gallos illa Druidum disciplina, quæ persuadere nitebatur, non interire animas: sed ab alijs ad alios post mortem transire: fuisse uehementer ad uirtutem excitatos. Itaque metu mortis neglecto, intrepide sese in quodcunque capitis periculum, atque uitæ discrimen inferebant: cũ nihil aliud esse mortem opinarentur, quàm mutationem uitæ: atque in alia corpora migrationem. Ita ne tandem? Prisci illi Galli immortalitatis opinione uanissima ex immani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: christiani, qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac uita excesserint: fore beatissimos: mortem horrebunt? Quid est enim magis in christiana religione celebratum: quam omnes eos qui coluerint iustitiam & pietatem: posteaquam è corpore, quasi è uinculis emissi fuerint: in cœlum peruolaturos: ut immortali gloria æuo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixum, quàm fore aliquando, ut corpora quę iam penitus consumpta, sunt, instaurentur: atque cœlesti splendore

dore collustrata, rursus cū animis ipsis inuiolabili fœdere coniungantur: ut sic, diuinitus renouati omnibus summis et æternis uoluptatibus animo et corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquā mihi crede, ab ista uita innumeris erumnis, atq; calamitatibus inquinata, inuitus et iniquo animo discedet. Quid aūt postremo dicam de amore illo immenso, et incredibili, quo illi qui uere Christi sacris imbuti sunt: quotidie magis inflammantur? Illud certe perspicuum est, nulla re magis incitari, ac incendi animos, ad omnia capitis pericula subeunda: quam beneuolētia, et caritate. Nihil est enim amanti difficile: nihil non suaue et iucundū, quod pro re quam habet carā suscipiatur. Mortē ipsam quæ omnibus horribilis est, et maxime pertimescēda, ultro etiam appetendā interdum putat: non modo contemnendam. Quod si tantū ualet amor leuissimis sæpe de causis inter homines cōciliatus, ut contemptū mortis etiam inducat: quid de illius caritatis magnitudine dicā, quę munere spiritus diuini, puris et integris mentibus cōcessa est? Eius certe ui cōcitata christiana nobilitas omnem uitę suauitatē, in laboribus et periculis ponendā esse duxit, omnes corporis uoluptates, et fluxos honores, omniūq; rerum afluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate uehementer incensa, neq; minis, neq; terroribus, neq;

inauditis

inauditis supplicijs, à pietate dimoueri potuit. Illa postremo faciebat, ut omnia tormenta quę pro Christo, quem unice & ardenter amabat, patiebatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil uidebatur christianis æque optabile, et expetẽdum: atque pro Dei immortalis religione, uitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum est. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat à formidine: necesse est, ut summum, atque diuinum amorem, incredibilis constantia, atque diuina consequatur. Vtra igitur tandem religio ad uirtutẽ facilius incitabit? Ea ne quę hostiarũ fibris, aut alitum uolatu, aut apium examine, atque confictis monstris suspensam tenent hominum imbecillitatem? An illa, potius quę animos ita cõfirmat, ut neque totius orbis cõuersione labefactari possint? Illa deinde, quę dementi superstitione ipsam humanæ uirtutis exercitationem sæpe numero impediuit? An illa potius quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum, incredibili uirtutis constantia roborauit? Illa postremo quę nulla firma spe mentes humanas confirmare poterat? An illa quæ diuini auxilij ostensione, certissima spe immortalitatis, diuini numinis amore, atque studio, ad diuinã uirtutem erudiuit: & ad omnium rerum humanarũ despicientiam instruxit?

xit? Sed quid opus est hominis istius impurissimi, uel impietatem, uel amentiam multis argumentis conuincere, cum utrunq; sit adeo manifestum, ut nihil facilius deprehendi possit. Impietatis scelus cum istis maculis uelit aspergere christianam dignitatem: quod nunquam fecisset, si aliquam præclaram opinionem de Christi numine habuisset. Furoris amentia cum tam falsis, ineptis, male cohærentibus rationibus nefariam illam sententiam confirmet. Atq; scio quidem me longius oratione prouectũ, quàm fortasse necesse fuit. Hoc autem si quis uitiosum putabit: uelim ut partim tribuat hanc ueniam iusto dolori, quo sum mirabiliter elatus: partim existimet, id instituto nostro minime alienum fuisse. Cum enim de christianæ claritatis splendore sermonem instituissem: hetruscus autem ille scriptor, eandem impurissimo genere orationis obscurare conatus esset: non dissimulandum puui: præsertim cum eorum numerum qui uel scriptis illius incitati, uel sponte sua, eiusdem sceleris atq; furoris affines sunt: late & uarie diffusum intelligerem. Nunc autem, posteaquam illorum petulantiam confutauimus: ostendimusq; id quod erat satis apertum, nihil angustum, atq; demissum, sed ampla omnia atq; diuina in christianis institutis reperiri: omnemq;

sanctissimæ

ſanctiſsimæ huius diſciplinæ rationem ad animi magnitudinem, & contemptionem mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionẽ: illorum etiã orationem paucis refutare, qui uniuerſum militiæ genus, ut rem impiam, atq; ſceleratam, Chriſtiq; prçceptis aduerſantẽ execrantur. Primum autẽ cur deteſtentur belli gerendi rationem, cum pro æquitate, religioneq; ſuſcipitur, non ſatis intelligo: cum eam innumeris ſacrarum literarum teſtimonijs laudari mognopere uideamus. Quod iſti non negant, ſed quid inquiunt? Multa fuiſſe in antiqua lege contenta, quæ tamen erant magis temporis cauſa ferenda: quam laude celebranda: ut facere diuortium: ut exteris gentibus fœnerari: ex quo etiam genere eſſe dicunt bellum mouere. Sed quid habet ſimile, uel fœnus, uel diuortiũ, cum militari uirtute? Illa enim non præſcripta, ſed hominum imbecillitati conceſſa ſunt: at belli gerendi prçceptum, qui detrectabat, inexpiabile ſcelus in ſeſe concipiebat. Vbi enim legimus fuiſſe pœna, aut execratione ſancitum, ſi quis ubi primum aliqua offenſione interpoſita licuiſſet ab uxore nõ diſcederet: aut ab alienigenis fœnus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, uiros ſpiritu diuino cõcitatos, extremo ſupplicio ſanxiſſe eorũ ignauiam, qui prodire in aciem recuſarẽt.

Quid

Quid autem hic Deboram cōmemorem? Quę numine sancti spiritus afflata, male precatur ijs, qui prælia domini pro uirili parte non suscipiunt: eorumq; desidiam acriter, atq; uehementer insectatur. Rursus obijciunt nobis circuncisionem, agni immolationem, ātiqua sacrificia: quæ summa olim religione seruabantur: & post Christi aduentum coli desierunt. Quasi militia ad sacrorum ceremonias, atq; mysteria pertineat: & non potius reipub. gerendæ causa constituta sit. Illa nanq; sacra, in quibus erant adumbrata signa iustitiæ, atq; salutis per Christum optimum maximum constituendæ: posteaquam res ipsa, quæ signis illis indicabatur aduenit: iure atq; merito repudiata sunt. Hoc autem de bellica uirtute existimari non potest: cum non in ceremoniarum rationem cadat: sed causa publicę salutis custodiendę exculta sit: & ad ciuilem disciplinam pertineat. Confundere autem ea quæ sunt secernenda, aut extremæ dementię est: aut summæ temeritatis argumentum. Cum uero reip. status stabiliri non possit, nisi armorum præsidio fulciatur: siquidem omnes artes pacis sunt in tutela militaris disciplinę: qui militiam tollit: is rempub. funditus euertit. Quod si christianis moribus fieret: aliqua ratione inducti criminarentur homines furiosi rempub. aliquam per christianos mores fuisse

fuisse

fuisse sublatam. Quæ calumnia quantum sceleris, atque uanitatis habeat, iam est superius explanatum. Non uult enim Christus ciuilem statum conuelli: sed confirmari potius, atque constitui. Quemadmodum igitur securim è manibus magistratuum nõ extorsit: ita neque militem gladio spoliauit: ut ille scilicet autoritate legum armatus improbitatẽ in reip. uisceribus hærentẽ legum seueritate comprimeret: hic armis tectus pestem reip. imminentẽ uirtute repelleret. Ob id Ioannes nunquam deterruit homines ab armorũ studio, sed potius militibus ipsis, innocentiæ, et moderationis iura præscripsit. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriũt nocentes, et facinorosos homines: Dei ministros appellat. Nihil esset quidem magis optãdum homini christiano, quàm ut omnes mortales sese cõtinerent à scelere, et cupiditate. Cum uero id semper contingere non posit: & pro continentia, effrenata libido, pro iustitia, aut externa uis, aut intestinus furor exoriatur: tum necessario, aut impetus hostium est armis, et uirtute depellendus: aut audacia ciuium ferro etiam reprimenda. Id inquiunt christiana mansuetudine est alienum. Quasi uero ullum genus crudelitatis maius esse posit, quàm in cõmuni periculo esse dissolutũ, atque negligentem. Præcepit Christus ne illatam iniuriam ulciscamur. Est quidem perfectæ cumulatæque uirtutis, ubi nobis iniuriæ priuatim

 inferuntur:

inferuntur: miram et singularē animi patientiam ostendere: ubi uero, aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furorem, atq; scelus assumere. Pacem nobis unice commendauit. Illam sane pacem, quam nobis ipse largitus est: quæ non humano otio continetur (quis enim suspicari potest humanam istam securitatem nobis concessisse, cum discipulos suos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit) sed eam, qua in Dei gratiam, qui nobis grauiter infensus erat: & acuius religione uoluntates nostræ dissidebant: reducti sumus. Has igitur inimicitias sanguine suo (ut multis in locis Paulus testificatur) Christus extinxit: pacemq; nobis sempiternam impetrauit. Hac autē frui uel maxime licebit: cum bellum acerbum, & graue, pro publica salute, aut religionis studio geremus. Nisi forte putamus Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse: eo tempore, quo domestica seruorum manu comparata, maximum et fortissimum exercitum est adortus: et quatuor reges incredibili uirtute deuicit: hostibusq; partim cæsis, partim fusis prędam detraxit: aut Gedeonē cum trecentis tantum uiris fortissimis septus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iesum Mosis successorē? Quid Ieptem? Quid alios uiros excellētes, tam sanctitatis studio, quā bellicæ laudis gloria præstantes commemorem? Iis ne

omnibus

omnibus dicemus Deum iratũ fuisse, quando in hostes irruebant? An potius tum maximę diuinæ pacis fructum tulisse, cum bella sanctißima cõtra sceleratos homines suscipiebant? Quid nobis inquiunt cum illius uetustatis exemplis? Illi quidẽ Hebręi fuerunt: nos uero christiani sumus. Pergitis ne uos diuinos illos homines à christianorum ordine, atq; dignitate seiungere: qui ut est demonstratum superius, egregij Christi cultores extiterunt: & eodem diuini spiritus dono, atq; munere, quo nos affecti sumus: ornati fuerunt? Quid enim aliud significat illa conclamatio, gladius Dei & Gedeonis: & illud rursus, factus est super Iepte spiritus domini: et eiusmodi innumerabilia, nisi non absq; Christi numine, quod illis fortißimis hominibus præsens aderat: tãta bella suscipi, atq; profligari potuisse? Quid deinde illud? de cœlo dimicatum est contra eos: & stellæ manentes in ordine suo, & in cursu suo aduersus Sysaram pugnauerunt: nisi cœlestes exercitus, Christo imperatori, quem dominum exercituum sacræ literæ appellant, commissos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capessere? Non est igitur cur hęc uirtutis exempla, à sanctißimis illis hominibus, ad sempiterni temporis memoriam relicta negligamus. Non enim à nobis aliena, sed ꝓpria et domestica sunt: ad quorum imitationem nos ipsos aliquando excitemus

 oportet.

oportet. Neq; quisquam tam imbecilla mente sit: ut putet, id Christi placitis aduersari: quod ipsius præsidio perfectũ esse scimus, et ad quod gerẽdum, ipsius prope uoce fortissimos homines incitatos fuisse cõpertum habemus. Vt enim uetustiora prętermittã, Constantinus imperator, non tam numero militũ, aut robore exercitus, aut bellandi sciẽtia quã Christi pręsidio Maxentium superauit: quem ita prima impressione metu perterruit: ut in fugam turpissimam uersum, ad exitiumq; pręcipitem, Tiberis alueo demergi compelleret. Illum aũt eximium terrorẽ hostiũ animis, ipsius christi numen iniecerat. Cum enim Constãtinus, iam de christiana religione pręclare sensisset: uidit eo ferme tempore, quo erat cum hoste congressurus, æthere puro atq; sereno, crucis speciem diuino splendore coruscantẽ: uocemq; è cœlo missam accepit: quæ illi uictoriam denunciabat: si modo crucem, tanquam summi atq; æterni Dei uexillũ sequeretur. Inde igitur omnibus regijs insignibus, crucis signum anteposuit: in illo omnem spem nõ modo uictoriæ, sed immortalitatis, & æternæ gloriæ collocauit: illo insignitus, innumerabiles hostium exercitus fudit: imperiumq; Romarum latissime propagauit.

QVid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita conflixit: ut facillime se Christi presentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autem in hoc imperator

rator

rator ille mirabilis: qui quo tẽpore reliqui corpora som no et cibo reficiunt: is cibi abstinentia, et uotis summa religione susceptis animũ confirmabat. Cuius quidem pietatis, atq; religionis fructum eximium tulit. Nam ubi primum signis collatis manum cum hoste conseruit: excitati repente turbines uehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt: et tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis uictoriæ meminit Claudianus dum ita ad Theodosium scribit.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes: cui militat æther:
Et coniurati ueniunt ad classica uenti.

Quid Carolus martellus? Sine Christi prę sentis auxilio suspicari possumus, ab exiguis initijs, ad tantam glorię magnitudinem peruenisse? Præsertim cum eas res gesserit, quę uiribus humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis uidebitur, quod est traditũ memorię, fuisse uno prælio ad trecenta septuaginta millia arabũ, uirtute et auspicijs Martelli ipsius occisa: eo prę sertim tempore, quo gens illa plurimũ armis poterat: et cũctę Africę, atq; Hispanię exitiũ et uastitatẽ intulerat. Mihi uero nihil minus dignũ admiratione uidetur. Nihil est enim tam arduum, atq; munitum, quod nõ excellens uirtus, religionis studio confir-

mata, expugnet, et conterat. Simili religionis studio incensus Carolus magnus, omnia grauißima bella cõtra christiani nominis hostes suscepit: nec ullum unquã periculum christianæ reip. denegauit. Non immerito igitur illius uirtutes, quibus tanquam gradibus in cœlum ascẽdit, omni genere monimentorũ, immortalitati consecratę sunt. Pari religionis ardore multis post ætatibus multi principes Itali, atq; Galli, duce Gothifredo uiro singulari animi uirtute, et egregia pietate florẽtissimo, expulsis Turcis, atq; Saracenis, Ciliciam, et Syriam, omnemq; illam Asiæ partem armis receperũt: et Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in uita cara, atq; periucunda reliquerant: immensosq; labores susceperãt: ingenti armorum contentione recuperarũt. In quibus hominibus, nescio quid primum admirer: eximiam ne uirtutem? An insignem potius pietatẽ? Virtutis enim magnitudo tãta fuit, ut omnem Barbariem, quę tantũ numero, atq; robore ualebat, ut etiam de uniuerso nomine christiano ex hominũ memoria delendo cogitaret: ita repulerint, ut longe à Syrię finibus submouerent. Singularis pietas in eo perspecta est, quod nec ulla neceßitate coacti, nec iniuria laceßiti, bellum cunctis hostibus christiani nominis intulerunt: ut Christi monimenta, atq; uestigia, terris illis ad insignem diuini beneficij memoriam impressa, uenerari, maculamq;

culamq;

culamq; illam sanctissimi sepulchri, à Barbaris oppressi, quę in christiana gente insederat, delere possent.

Quid autē de rebus ab hispanis ardētissimo animo, atq; singulari pietate gestis sermonem instituā? Quę quidē eiusmodi fuerūt, ut nemo sanus suspicari ualeat, eas sine christi pręsentis auxilio, cuius amore, hispanorū natio libētissime sese in uitę discrimen inferebat, perfici potuisse. Cum enim tota Arabia, et Africa influēs in Europā, Hispanos armis oppressisset: et cęde ac infinita crudelitate consumpsisset: paucissimi ex illo naufragio collecti tanta uirtute hostium impetum represserūt: ut magnā etiam Hispanię partem in libertatē uindicarent. Posteri deinde maiorum exempla ita secuti sunt: ut cum pauci admodum essent: Africa uero ingentē uim hominū sępenumero effunderet: quę Saracenis Hispaniā incolētibus subsidio occurrebat: nō modo tantæ multitudinis incursiones, atq; furētes impetus sustinerent: uerum etiā omnem Barbariam ex hispania tandē exterminarēt. Cuius facinoris cōfecti, Ludouice clarissime, laus incredibilis penes Fernandum regem auum tuū constitit, uirū inuictissimum, et in omni genere laudis excellentem. Si quęrat autē aliquis causam cur ea gēs, quę florentē, et integrā Hispaniā oppresserat: ab eiusdē Hispanię reliquijs fuerit expulsa, atq; profligata: non aliā reperiet, quam religio-

nis studium: quod quidem antea erat pene extinctum: et post illam plagã nostris gentibus inflictam, fuit mirabiliter excitatũ, atq; renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cũ omnia præclara facinora pro Christi nomine suscepissent: res illas immortalitate dignißimas effecerunt. Infinitũ esset, si uellẽ recensere, quàm multis in locis immensas hostiũ copias exigua manu fuderint, atq; deleuerint: quoties signis clarißimis sibi suppetias è cœlo uenire senserint: quòd quidem minime obscurum fuit, in Alfonso, primo Lusitaniȩ Rege, principe uestri generis, atq; nominis. Is enim uir, excellenti uirtute, et incredibili pietate prȩditus, cum omnem ætatẽ in sanctißimis bellis, pro religionis dignitate susceptis consumeret: uideretq; quadam die se cum parua manu, maximis exercitibus oppositum: animaduertit in cœlo Christi speciẽ, diuino fulgore circunlucentem: illoq; aspectu cõfirmatus, quinq; reges una die debellauit. Quid de eius filio Sancio dicã? Cuius ut alia prȩclara facta prȩtermittã, illud certe fuit insigne ad memoriã nominis sempiterni: cum ingentes maurorum copias in Lusitaniã erumpentes, ut inde Hispaniam uniuersam in ditionẽ suam redigerent: non repreßit solum: sed etiam singulari uirtute domuit, atq; penè cõtriuit. Non est autẽ necesse, aliorum regum, qui ab istis nati sunt, ætates atq; tempora persequi. Id certe nostrorum

annalium

annalium literis, atq; testimonio constat: neminē ferme ex illis fuisse: qui nō egregiam: tum uirtutis, tum etiam pietatis laudem fuerit adeptus. Itaq; Mahometanis omnibus magna belli contentione superatis, ac è Lusitaniç finibus expulsis, exercitum etiā in oras Africç, non tam numero, quàm uirtute inuictum induxerunt: clarissimis q; partis uictorijs, et multis ciuitatibus expugnatis, magnā mauritaniç partem armis occupauerūt. Non est autē facile explicatu, quanto animi ardore, et alacritate prçlia illa à nostris cōmissa sint: qui ita in hostiū acies irruebant, ut etiā mortem appetere uiderentur. Intelligebant enim huius uitç cursum exiguo spatio circunscribi: et animi cogitationem in illā immortalem gloriam referebant: quæ proposita est omnibus qui fortiter & pie moriuntur. Illa autem firmissima spe immortalitatis, et studio religionis incensi, nihil interdum ardentius optabant: quàm ut uitā fluxam, et breuem, quam erant paulo post naturæ concessuri, pro Christi nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum est, ut omnes illæ nationes, quç numero, et impetu poterant rursus in Hispaniam redundare: ita recisæ sint: ut magis nostrorum tela suis capitibus intenta pertimescant: quam nos illorum furorem metuamus. Postremo, quantum illud est? quod uastum & immensum mare longissima, & maxime pertimescenda nauigatione

gatione transmiserunt: omnesq; ferme solis obeuntis, et orientis, aquilonis, austriq; partes armis peragrarunt. Quid enim hic cõmemorem Aethiopiam deuictam: Arabię, & Persidos, urbes munitissimas expugnatas: indiam durissimo bello superatam: instructissimas classes & maximos exercitus profligatos: Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum uirtute repressam, atq; conuulsam? Nunquid hæc omnia eiusmodi sunt, ut sine Dei immortalis ope præsentissima fieri potuisse suspicemur? Equidem nunquam tantũ Emanuelis patris tui, regis inuictissimi, atq; omnis memorię facile Principis uirtuti prudentiæq; tribuam: nunquã adeo Regis omnium iustissimi, atq; clementissimi Ioannis fratris tui diuinum animi consilium, et uirtutem incredibilem admirabor: nunquam deniq; ita nostrorum audaciam, & domesticam natiuamq; indolem amabo: ut res tantas, humana prudentia atq; uiribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neq; uiribus Persæ, neq; apparatu bellico Turcæ, neq; numero Arabes à nostris uinci potuerunt. Sola tamen pietate, atque sanctissima Christi religione, quæ in nostris semper eluxit, superati, atque dissipati sunt. Hęc una rem Lusitanam auxit: regibus nostris decus immortale peperit: infinitamq; alienigenarum multitudinem,

tudinem, eorum imperio parere aßuefecit. Sed quid attinet pluribus exemplis uti: cũ nihil sit clarius, aut illustrius, tum ex sacrarum literarũ testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam consecratis, quam illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, ut etiam præsenti numine illius administretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem: immo potius eandem mirandum in modum illustrat, atque confirmat: cum omnem formidinem firmißima spe immortalitatis eripiat: et ad ueram gloriam incredibiliter inflammet: relinquitur non laude solum integritatis, innocentiæ, modestiæ, liberalitatis, atq; iustitiæ, florere præ cęteris christianam nationem, uerum etiam gloria uirtutis militaris, et omnibus fortitudinis ornamẽtis esse pręstantißimam. Illud enim in omni uita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse uirtutem nominãdam, quę in illud summum bonum, et ultimum omnium rerum expetendarum intuetur: & officia uitę non humana cupiditate, sed diuina uoluntate dirigit. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis, ullam egregiam animi uirtutem præstitisse eos, qui omnes umbras falsæ gloriæ consectati sunt: ad ueram tamen lucem, & splendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Christum

aspirant, cum respiciant in uerum finem, cuius causa uitæ dimicationes, & pericula capitis adire non gloriosum modo, sed etiam suauissimum, atq; iucundissimum esse putant: fortes et magnanimi sunt existimãdi.

EXtremum illud est, ut agitemus animo, quantum nomen, quanta dignitas, atq; maiestas sit christianę nationis: quam ille princeps Deus ab omni contagione sceleris expiatã sibi adoptauit: amplissimis glorię insignibus ornauit: et beneficijs immortalibus, atq; diuinis affecit. Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe quę solũ Deum tutorẽ, atq; parentẽ agnoscat. Quam Christus optimus maximus ita sibi cõiunxit, ut diuinorum etiã ornamentorũ societate deuinciret. Nos enim illius unctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atq; sacerdotium largitus est: nostris animis rerum cœlestium notitiam inspirauit: & ad omne uirtutis genus mirabiliter, atq; diuinitus instruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam quærit: in studium christianæ uirtutis incumbat: uerã iustitiam, absolutã liberalitatẽ, perfectam animi moderationẽ, et reliquas uirtutes, quę nobis à domino prę scriptę sunt, ardenter amplectatur: eamq; fortitudinẽ retineat, cui soli conuenit huius nominis decus et amplitudo. Quid enim aliud est in uita constans, excelsum, atq; magnificum? Quid nõ potius fluxũ, demissum, et turpiter abiectum?

Siue

Siue enim diuitiarũ inconstantiã respiciamus: siue honoris et humanę glorię leuitatem: siue quendã fucatum generis, et nobilitatis splendorẽ: siue postremo uirtutis humanę speciem simulatã atq; fallacẽ: nihil reperiemus quod mentẽ ualeat explere: aut animũ uoluptate diuturna possit allicere. Omnia namq; sunt angusta, fluxa, mortalia, erroris, et inanitatis plenissima. Sola christianæ nobilitatis ornamẽta ampla sunt, immortalia, diuina: quę nulla unquã uis eripiet: nulla uetustas obliuione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquã humani pectoris angustię non possint capere tantã dignitatem: illi tamen qui Christi beneficio ab hominibus exierunt: et in diuinam familiã traducti sunt: eam diuino pręsidio cõfirmati facillime sustinebũt, et tuebuntur. Licet enim in terris uersentur, cœlitum tamen iura retinent: et sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HAbes à me munus princeps clarissime, non quidem doctrina et ingenio perpolitũ: quorũ utrunq; mihi deesse moleste fero: sed certe tuis studijs, & animi magnitudini consentaneum. Cum enim uirtutibus humanitatis, liberalitatis, cõstantię, fortitudinis, mirabiliter ornatus sis: tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia uitę consilia pietate, et religione christiana metiaris. Nec enim regius, atq; domesticus splendor ita tibi unquam animos extulit: ut non multo plus

gloriç atq; decoris in christiani nominis dignitate ponendũ statueres. Nec ita prçclaras actiones suscepisti: ut popularis laudis auram respiceres. Nec eo animo ut tam multis periculis obiecisti: ut aliquod humanũ premium tibi proponeres. Sed cũ alta quadam mente prçditus sis: in omnibus rebus quç abs te singulari consilio, et incrcbibili uirtute efficiuntur: siue illç ad pacis orna menta, siue ad belli gerẽdi rationem pertineant: ostendis facillime te humana negligere: et diuina studio ardentissimo contueri. Non immerito igitur te omnes boni diligunt: omnis nobilitas intuetur: omnis Hispania laude, atq; prçdicatione celebrat. Nemo enim est. qui modo tenouerit, quem nõ habeas suauitate morum, ingenij diuinitate, incredibili pietatis ardore, tibi admi rabiliter deuinctum. Et quanquam uirtutis spectatæ conditio sit longe difficillima: siquidem non leue negotium est, hominũ expectationi, iam propter præclare gesta concitatæ respõdere: ea tamen est animi tui magnitudo, ut omnium de te opinionem facillime uincere, atq; superare ualeas. Nec enim Christus optimus ma ximus tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit unquam: sed numine suo te proteget: atq; sempiternis ornamentis decorabit.

FINIS.

DAbis nobis ueniam lector optime, si aliquid nos effugerit, in colligēdis erratis quod tibi negotium exhibeat. Nemo est enim tam linceus, quem nihil prorsus effugiat. Hoc tamen te admonitum uelim, nos non omnia persequi uoluisse: sed ea tantum quę facilius potuissent perturbare mentem legentis. Interim uale.

Errata.

Charta. 5. a fronte Linea. i. pro create lege creare.
Charta. 7. a fronte Linea. i. pro atq; lege neq;.
Charta. 9. a fronte Linea. xxi. pro admiabiles lege admirabiles.
Charta. 8. a fronte Linea. v. pro predicti lege prediti.
Charta. 25. a fronte Linea vlti. pro Reges lege Regem.
Charta. 31. a tergo Linea. xxij pro perpererunt lege pepererunt.
Charta. 37. a tergo Linea. xxi. pro interite lege interire.
Charta. 46. a fronte Linea vlti. deest negatio, est. n. legendū nō sibi.
Charta. 50. a fronte Linea. i. pro uidicabat lege iudicabat.
Charta. 52. a tergo Linea. x. pro rationi lege ratione.
Charta. 52. a tergo Linea. xiiij. pro repuguare lege repugnare.
Charta. 54. a fronte Linea. xi. por ercellentes lege excellentes.
Charta. 54. a tergo Linea xxi. pro susti lege sustinet.
Charat. 55. a tergo Linea. xvij. pro cupitis lege cupiditatis.
Charta. 56. a fronte Linea. xvi. pro desse lege deesse.
Charta. 60. a tergo Linea. iiij. pro esse lege esset.
Charta. 72. a fronte Linea vlti. lege concutiignem.
Charta. 76. a tergo Linea. iiij. ꝑ melchidechi lege melchisedechi.
Charta. 80. a fronte Linea. xxij. pro fallicime lege facillime.
Charta. 80. a tergo Linea. xi. pro domilium lege domicilium.
Charta. 100. a fronte Linea. xvi. pro erat lege erant.
Charta. 100. a tergo Linea. xxiij. pro ciuitatis lege ciuitas.
Charta. 107. a fronte Linea. xxij. pro omnibus lege ominibus.
Charta. 109. a fronte Linea. xv. pro tristitia lege tristia.
Charta. 110. a tergo Linea vlti. pro minus lege minis.
Charta. 111. a tergo Linea. xvij. pro puuit lege putauit.

LVDVVICVS
RODVRICI

